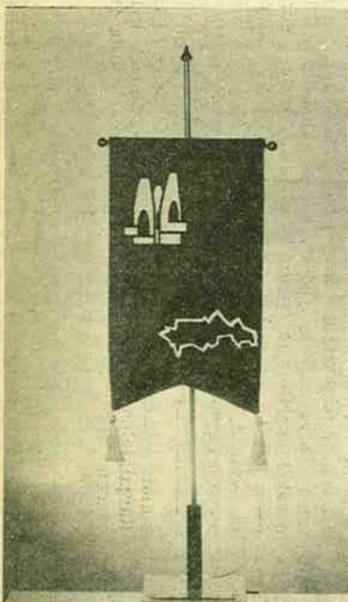
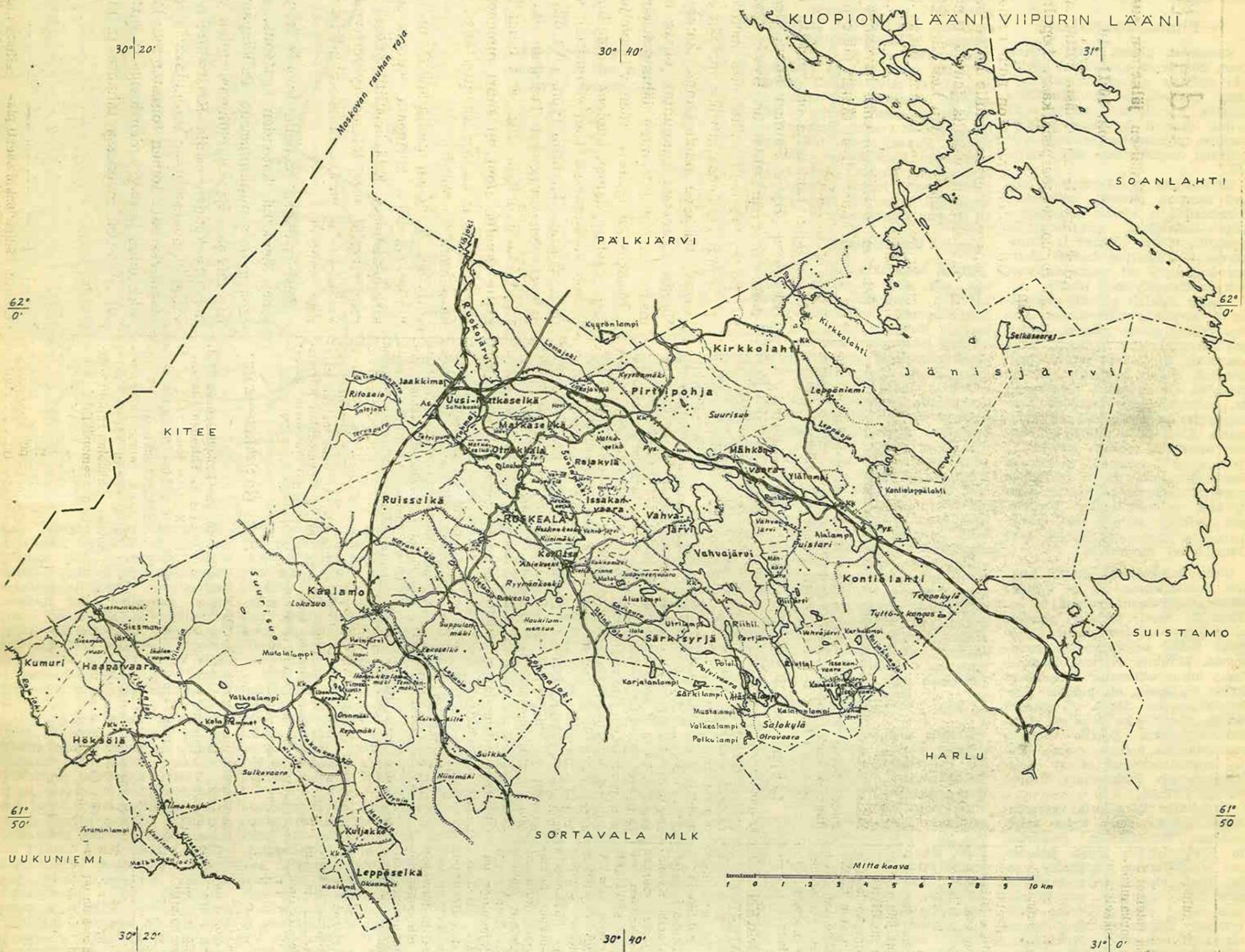

Pitäjä pitäjältä

RUSKEALA

Ruskeala-viiri

Ruskeala-viirin punaisessa kentässä olevat kalkkiunien pilput kuvaavat laajalti tunnetua marmorilouhosta ja mustassa kentässä olevat pitäjän rajat murhetta kotiseudun menettämistä. Viirin on suunnitellut taitelija Seppo Putkinen.

REIJO HASUNEN:

Yleistietoa Ruskealasta

Sijainti

RUSKEALA, marmoristaan maan kuuluu pitäjä, sijaitsee Laatokan Karjalassa noin 25 km Sortavalan kaupungista pohjoiseen. Ruskeala kuului Viipurin lääniin ja Sortavalan kihlakuntaan sekä seurakuntana Viipurin hiippakunnan Sortavalan rovastikuntaan. Pitäjän rajanaapurit olivat idässä Jänisjärven vastarannalla sijainneet Soanlahti ja Suistamo, kaakossa Harlu, etelässä Sortavalan maalaiskunta, lännessä Uukuniemi ja pohjoisessa entiset emäpitäjät Kitee ja Pälkjärvi.

Nimi

Ruskeala nimen arvellaan syntyneen ns. Vatjalaisen viidenneksen verokirjassa vuodelta 1500 oleesta maininnasta kylä Ruskean järven rannalla. Historiantutkijoiden mukaan Ruskeajärvellä olisi tuolloin tarkoitettu Vahvajärven ja Jänisjärven välissä sijainnutta Rusko- eli nykyistä Ruokolampea. Toinen teoria nimeksi on, että Ruskeala olisi saanut nimensä kirkonkylässä, Kirkkolammen lähellä tavatusta ruskeasta maaperästä.

Pitäjän rajojen muutokset

Ruskeala oli laajimmillaan vuoteen 1885. Siihen kuului kanta-alueen lisäksi varsinainen Soanlahti sekä Häyskynvaaran ja Niinisyrjän kylät. Soanlahden pitäjä sai alkunsa v. 1885, kun Soanlahti erotettiin Ruskealasta ja muodostettiin yhdessä naapurikylän kanssa itsenäiseksi Soanlahden pitäjäksi. Niinisyrjän kylä liitettiin 1900-luvulla Suistamoon, kylä liitettiin kuitenkin myöhemmin Harlun kuntaan. V. 1916 muodostettiin Harlun kuntaan liitettiin Ruskealasta Häyskynvaaran kylä sekä osa Kirkkolahden, Kontiolahden ja Pirttipohjan kunnista, joiden kunnallinen ero tapahtui v. 1922. Lisäalueita Rus-

keala sai Kiteestä. V. 1922 Ruskealaan liitettiin Kiteeseen kuulunut Matkaselän kylä, josta erotukseksi pitäjään kuuluneesta Matkaselästä alettiin käyttää nimitystä Uusi-Matkaselkä. Vähäinen osa Jaakkiman kylää, jolla mm. Ruskealan Apteekki sijaitti, liitettiin pitäjään.

Ruskealan kylät

Ruskealan kokonaispinta-ala oli noin 500 km² ja pinta-ala ilman vettä noin 400 km². Ruskealan kylät pinta-alojen (ilman vettä) mukaan: Kaalamo 114 km², Särkisyrjä 39, Kirkkolahti 37, Kontiolahti 36, Uusi-Matkaselkä 32, Ruisselkä 29, Pirttipohja 20, Vahvajärvi 15, Ruskeala 14, Höksölä 14, Haapavaara 10, Matkaselkä 7, Leppäselkä 7, Kumuri 6, Rajakylä 5, Issakanvaara 5, Otrakkala 4,5, Mähkönvaara 4, Kollitsa 0,6, Kuljakkola 0,5, Jaakkima 0,4 ja asukasmäärien mukaan: Kaalamo 1350 asukasta, Uusi-Matkaselkä

700, Särkisyrjä 570, Kirkkolahti 570, Kontiolahti 560, Höksölä 500, Pirttipohja 350, Otrakkala 330, Ruisselkä 320, Ruskeala 280, Vahvajärvi 260, Matkaselkä 170, Haapavaara 150, Leppäselkä 140, Issakanvaara 110, Kumuri 80, Kuljakkola 50, Jaakkima 45, Rajakylä 40, Kollitsa 15, Mähkönvaara 10. Pitäjän suurin pituus itä-koillisesta länsi-lounaaseen oli 42 km ja leveys pohjois-luoteesta etelä-kaakkoon 22 km. Asukasmäärä oli ennen luovutusta v. 1940 noin 6600.

Liikenneväylät

Karjalan rata ja Suojjärven rata kulkivat pitäjän kautta ja niiden yhteinen pituus oli 43 km. Ratojen liikennepaikoista Matkaselän risteysaseman lisäksi sijaitti pitäjän alueella Kaalamon asema, Pirttipohjan ja Alalammin pysäkit

Jatkoa 2. siv.

sekä Suikan ja Kyyrönmäen seisakkeet.

Maanteiden pituus oli runsas ja niillä liikennöivät seuraavat linja-autolinjat: Viipuri-Matkaselkä, Savonlinna-Sortavala, Sortavala-Joensuu sekä Sortavalasta Kaalamolle, Kiteelle, Värtsilään, Korpiselälle ja Hämekekselle viennet linjat.

Pinnanmuodostus

Ruskealan ollessa laaja alueellaan, pitäjän eri osat olivat hyvin erilaisia pinnanmuodostukseltaan. Laakeita ja loivakaartoisia alueita, karjalaisia vaaroja sekä jylhiä vaaroja ja niiden välissä kapeita painanteita esiintyi tyypillisinä määrättyissä osissa pitäjää.

Kivilajeista esiintyneimmät olivat lännessä gneissit, keskiosissa metabasitit ja kirkon pohjoispuolella kalkkikivi, pohjoisrajoilla graniitti, idässä liuskeet ja Jänisjärven Selkäsaarilla dasiitti. Saarten kallioperä oli muinaistulivuoren kraatteritajteen jätettä.

Yleisin maalaji ylävillä paikoilla oli sarmikäs moreenisora. Alavat paikat olivat yleensä paksujen turvekerrosten peitossa, jotka varsinkin lännessä pitäjää muodostivat laajoja suomaista. Kirkon tienoilla oli runsaasti hiekkamaita, esiintyen joko tasaisina kankaina tai pehmeäpiirteisinä kumpuina. Eteläosassa pitäjää oli eniten savikoita, johtuen Kiteen- ja Tohmajoen välisen Sortavalan maalaiskunnasta pitkin jokien ja purojen rantamia pohjoiseen työntyvistä savitasanteista. Pienempiä savikkoja esiintyi mm. Otrakalan ja Matkaselän kylissä sekä Jänisjärven rantamilla.

Uloin Salpausselkä ulottui pitäjän länsikulmaan. Se ei kuitenkaan muodostanut yhtenäistä selännettä, vaan metsän peitossa olevat vierinkivisoraharjut kohosivat vailla selväpiirteistä suuntausta. Muutoin lännessä Ruskealaa, lukuunottamatta Kaalamon kylän eteläosaa, oli pitäjän laakeinta seutua. Siellä oli pitäjän laajin yhtenäinen suoalue. Laakeutta rikkoi joskus muusta maanpinnasta kohoava vaara, joista huomattavimmat olivat Siesmanvuori ja Ihalanvaara Haapaavaaran kylässä.

Tyypiltään karjalaisia vaaraseutua olivat Kaalamon kylän kaakkoisosa, Vahvajärven ympäristö ja Kirkkolahden kylän pohjoisosa. Vahvajärven ympäristön vaarat olivat yleensä luode-kaakkoisuuntaisia. Vaarojen laet ja rinteet olivat yleensä otettu viljelykseen. Huomattavimmat vaarat olivat Kyyrönmäki Pirttipohjassa, Kokonmäki Rajakylässä, Suolamäki Issakanvaaran ja Vahvajärven rajalla sekä Juopuneenvaara Särkisyrjässä.

Jyrkät maastoerot olivat tyypillisiä Särkisyrjään kuuluvan Salokylän alueella ja Kangaslammilla. Alue oli myös pitäjän järvi-rikkainta seutua. Polvivaara nimisellä vaara-alueella oli lukuisia melko korkealle kohoavia jylhiä huippuja. Useat alueen vaaroista kohosivat kohti korkeuksia alastomina kallioina. Korkein vaara oli Otravaara kohoten noin 180 m korkeuteen. Kaalamon kylässä Vannisenmäen tienoat olivat myös vastaavanlaisia maastoilta, mutteivät olleet kuitenkaan niin jylhiä kuin Särkisyrjän eteläosan maisemat, mutta silti kukkulat ja laaksot vuorottelivat täälläkin tiheään.

Vesistöt

Tohmajoki, tärkein vesiväylä, kaareili laajoissa mutkissa pitäjän keskiosien läpi. Joen alkulähteet ovat Tohmajärven pitäjässä. Se juoksi pitäjän pohjoisrajalla oleen Ruokojärven läpi ja sai matkallaan useita sivujokia, jotka keräsivät vettä pienistä järvistä. Pikkujärvistä huomattavimmat olivat Matkaselänlampi, joka purki vetensä Lomajoen kautta Tohmajokeen, Matalalampi ja Timoskanlampi Karankojen kautta sekä kaakossa sijainnut Ätäskenlampi purkautui Savipuron ja Heinäojan kautta Tohmajokeen. Tohmajoesa oli lukuisia kauneudestaan kuulujia koskia, joista Sahakoski, Hos-

konkoski ja Ahinkoski toimivat voimalähteinä käyttäen myllyjä ja sahoja. Kuuluisin koskista Ryymänkoski valjastettiin voima-teollisuuden palvelukseen.

Pitäjän lännessä virtasi Laatokkaan laskeva Kiteenjoki. Se juoksi pohjoisrajan lähellä sijainneen Siesmanjärven läpi. Huomattavimmat kosket olivat Siesmankoski ja Ilmakoski, joista edellinen toimi myllyn ja jälkimmäinen villatavatehtaan voimalähteenä.

Pitäjän laajimmat ja lukuisimmat järvet olivat idässä. Rikkinäisessä maastossa oli runsaasti pikkujärvä, joista suurin oli Hiijärvi. Niiden vedet purkautuivat laajaan Vahvajärveen, joka edelleen laskee Ruokojärven, Ylä- ja Alalampien kautta Jänisjärveen. Jänisjärvestä, jonka kokonaispinta-ala oli noin 200 km², kuului yli 80 km² Ruskealaan.

Kasvillisuus

Kuten maastokin oli vaihtelevaa, niin sitä oli myös pitäjän kasvisto. Laatokan läheisyydestä ja maaperän hedelmällisyydestä johtuen Ruskeala kuului ns. Sortavalan lehtovyöhykkeeseen. Pitäjä oli pääasiassa havumetsän peitossa, joissa pääpuulajina vuorottelivat mänty ja kuusi sekä kaskimilla syntyneissä sekametsissä koivu. Jaloista lehtipuista ja pensaista tavattiin pitäjässä lehmus, vuorijalava, vaahtera, Karjalan ruusu ja näsiä. Kalkkipitoisesta maaperästä, jota runsaimmin esiintyi louhoksen ympärillä, johtuva monipuolinen ja runsas kasvillisuus oli Ruskealan erikoisuus. Lajirikkaus oli silmiinpistävä rinteiden rehevässä aluskasvillisuudessa. Samoja kasveja ei ole tavattu muualta Suomesta lukuunottamatta joidenkin laatuojen esiintymistä Sortavalan tienoilla. Jänisjärven Selkäsaarilla tavattu dasiittiesiintymän vuoksi oli myös saarten kasvillisuus erittäin harvinainen. Pitäjässä tunnettiin kaikkiaan noin 500 kasvilajia.

Asutus

Pitäjän itäpuoli oli jo v. 1500 tiheään asuttu, siellähän sijaitsivat kalarikkaat järvet, Jänisjärvi ja Vahvajärvi. Vuonna 1754 oli Ruskealassa noin 2000 asukasta ja v. 1940 noin 6600.

Pitäjän harvaan asutuinta seutua oli Karjalan radan länsipuolinen alue. Alue oli suurimmaksi osaksi saloseutua, missä kylä oli vähän ja viljelysmaat pieniä. Höksölän kylä, johtuen Ilmakosken villatavatehtaasta oli seudun tiheimmin asuttu kylä. Tohmajoen laakso ja sen itäpuoliset järvirikkaat seudut olivat verraten taajaan asuttua ja hyvin viljeltyä. Pitäjän tiheimmin asuttu kylä oli Otrakkala yli 70 asukasta/km² ja harvimmin asuttu Mähkönvaara noin 3 asukasta/km².

Asutuksesta pitäjän alueella eri aikoina saa kuvan artikkelin kartoista, Ruskeala v. 1805 ja etusivun kartasta, jossa on esitetty 1940-luvun pitäjää. Kartoissa asuinrakennukset on merkitty pisteillä.

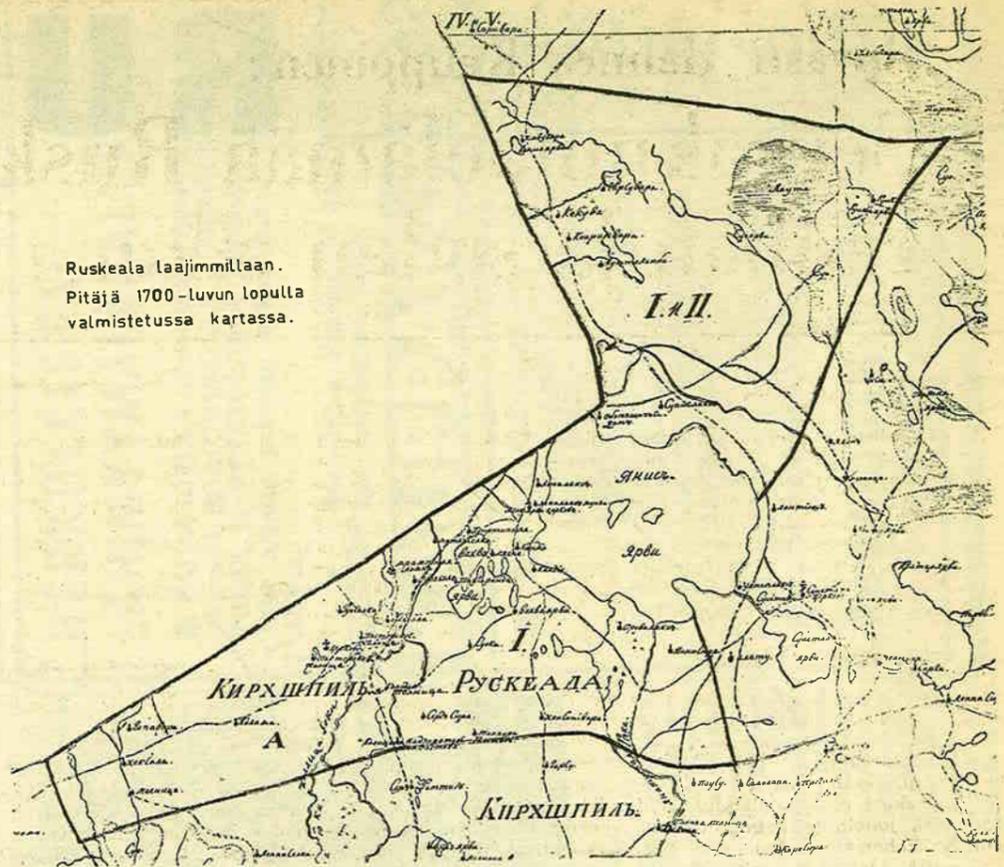
Elinkeinot

Varhaisimpina aikoina pitäjän asukkaat hankkivat elantonsa metsästyksestä ja kalastuksesta. Maanviljelys oli kauan kaskeuspoltton varassa, ja lahjoitusmaat olivat hidastivat kehitystä. Maanviljelys ja karjanhoito pääsivät voimakkaasti kehittymään vasta 1900-luvulla, lähinnä maataloudellisten neuvontajärjestöjen valistustyön tuloksena.

Maa- ja metsätalous pysyivät pääelinkeinoina pitäjän luovutukseen saakka. Suurimmat maanviljelystilat olivat Kaalamon hovi, Mäkihovi Otrakkalan hovi, Matkaselän hovi, Pirttipohjan hovi ja Sahankosken hovi.

Ruskealan pitäjä sai merkitystä ja tuli tunnetuksi alueelta v. 1755 löydetyn marmoriesiintymän ansiosta. Ruskealan marmori oli Suomen ainoa rakennustarvikemateriaaliin kelvollinen kalkkikivi. Se esiintyi vuorossa hienorakeisena tavallisesti tummaraitaisena dolomiittikivenä ja keskirakeisena

Ruskeala laajimmillaan. Pitäjä 1700-luvun lopulta valmistetussa kartassa.

valkeana kalsiittikivenä. Vuonna 1765 aloitettiin louhintatyöt. Alus- ja käytettiin louhintatyössä sotilaita ja Venäjältä tuotuja orjia. Ruskealan marmoria käytettiin mm. Kasaanin kirkon ja talvipalatsin rakentamiseen sekä lisäksi kirkon korjaamiseen Pietarin eli nykyisen Leningradin kaupungissa. Yleisradion toimitalon rakentamisessa Helsingissä on myös käytetty Ruskealan marmoria. Kalkkikiveä käytettiin lisäksi seluloosateollisuuden tarpeisiin. Pitkäkäranta Oy oli huomattava käyttäjä Marmorilouhoksen käyttöä lisäsi melkoisesti v. 1894 valmistunut Karjalan rata, joka vilkastutti muutoinkin pitäjän elämää.

Lahjoitusmaiden lunastus, metsien arvon nousu sekä valmistuneet radat, Karjalan rata ja v. 1922 valmistunut Suojärven rata välillä Matkaselkä-Loimola lisäsi väkijoukkoa ja yritysmaailmaa. Vaikka pitäjässä oli runsaasti rautatieläisiä, niin kokonaisasukaslukuun verraten liikenteen ja kaupan osuus jäi vain noin viiteen prosenttiin asukasmäärästä.

Väestön prosentuaalinen jakautuminen eri elinkeinoryhmiin oli 1900-luvulla seuraava:

elinkeinoryhmä	v. 1900	v. 1910	v. 1920	v. 1930	v. 1940
maatalous	84,1 %	72,5 %	38,0 %	80,1 %	68,6 %
teollisuus ja käsityö	3,7	15,3	5,7	8,8	21,6
kauppa ja liikenne	2,2	2,5	2,2	5,3	5,0
julkiset toimet, palvelusammattit ja ammatti tuntematon	10,0	9,7	4,1	5,8	4,8

Ruskeala ja ruskealalaiset, muinaisuudesta nykyisyyteen

Karjalaa ja karjalaisia koettelivat 1200-luvulta lähtien usean sadan vuoden ajan lukuisat Ruotsin ja Venäjän väliset rajakahakat ja -sodat. V. 1293 alkoi kamppailu Karjalan omistamisesta Ruotsin ja Venäjän välillä. Pähkinäsaaren rauha v. 1323 jakoi kahtia valtiollisesti samaan kansaan kuuluvat karjalaiset, ja näin päättyi karjalaisen itsenäisyys.

Ruskealasta on tiettävästi ensi kerran maininta Moskovan suuriruhtinaskunnan verokirjassa vuodelta 1500, jossa mainitaan seuraavat Ruskealan kylät: Matkaselkä, Vahvajärvi, Vahvajärven saari, kaksi Leppälampi-nimistä kylää, Kaalamo, Särkisyrjä, Pirttipohja, kylä Ruskean järven luona ja Soanlahti. Ruskealan kylät kuuluivat tuolloin Sortavalan pogostaan. Stolbovan rauhaan v. 1617 saakka Ruskealan pitäjän alue kuten koko Laatokan Karja-

tuneimpia kuntia Laatokan Karjalassa. Marmorilouhoksen lisäksi työllisti pitäjäläisiä muikin teollisuus. Mainittavimpia niistä olivat Kiteenjoen varrella Höksölässä sijainnut Ilmakosken villatavatehdas. Tehdas aloitti toimintansa jo 1800-luvulta ja jossa viimeinen tehdaslajennus suoritettiin vähän ennen talvisotaa. Tehdasrakennukset olivat tuhoutuneet suomalaisten saatua alueen haltuunsa jatkosodassa. Seuraavaksi suurin oli Sahankosken Kartano ja Tehtaat nimen teollisuuslaitos, johon kuului saha, mylly, meijeri ja leipomo. Lisäksi pitäjässä toimi lukuisia sahoja ja myllyjä.

Käsityöntaiteijat olivat pitäjässä yleisiä ja moni sai hallitsemastaan taidosta toimeentulonsa. Rautatiet oli myös merkittävä työnantaja pitäjäläisille, käytetyimmät asemat olivat Matkaselkä ja Kaalamo. Vaikka pitäjässä oli runsaasti rautatieläisiä, niin kokonaisasukaslukuun verraten liikenteen ja kaupan osuus jäi vain noin viiteen prosenttiin asukasmäärästä.

lakin kuului Venäjälle. Vuodesta 130 lähtien Ruskeala kuului Kiteen ja Pälkjärven pitäjiin siten, että lännessä pitäjää kuului Kiteeseen Ruskealan kappelina sekä itäosa Pirttipohjaa, Mähkönvaara, Kirkkolaheta ja Kontiolahtea myöten Leppälahden kappelina Pälkjärveen.

Stolbovan rauha oli kohtalokas alkuperäiselle seutuja asuttaneelle karjalaiselle väestölle. Uuden vallanpitäjän verotuspolitiikan sekä sen ja luterilaisen papiston käännytystyön vuoksi kreikanuskoon kastettu väestö mieluummin jätti kotiseutunsa ja pakeni Itä-Karjalaan ja Sisä-Venäjälle kuin taipui uuden isännän ja papiston mielivallan alle. V. 1656-57 käytty sota täydensi muuttoa vielä niin perusteellisesti, että seutu Ruskeala mukaanluettuna autioitui miltei tyystin. Autioituneisiin kyliin ja taloihin muutti etupäässä lännessä savolaisia uskonnoltaan luterilaisia uudisasukkaita. Hekin olivat pääasiassa alkuperältään karjalaisentyisiä.

Ruskealan pitäjä syntyi koko Suomelle kohtalokkaan ison vihan ja sen jälkeen v. 1721 solmitun Uudenkaupungin rauhan johdosta. Rauhanteossa Venäjälle joutuneet Kiteen kappelina ollut Ruskeala ja Pälkjärven kappelina ollut Leppälampi muodostettiin silloin yhdessä Ruskealan pitäjäksi. Ruskeala käsitti tuolloin kanta-alueen lisäksi varsinaisen Soanlahden sekä Häyskynvaaran ja Niinisyrjän kylät.

Solmitun rauhan jälkeen v. 1760 läänitti Venäjän keisarinna itäosat pitäjää, suurimman osan silloista Ruskealaa, venäläiselle ruhtinaalle. Täällä talonpojat menettivät omistusoikeuden maahansa ja tulivat lahjoitusmaanomistajan lamppuodeiksi. Itäosan väestö joutui huonompaan asemaan kuin väestö pitäjän muissa osissa, muttei kuitenkaan vastaavaan kuin muualla silloisen Venäjän alueella, jossa talonpojat elivät suoranaisessa maorjuudessa. Väestö jäi kuitenkin kaikista vaaroista huolimatta paikoilleen ja alistui, vaikkakin vastahakoisesti, sille vieraseen yhteiskuntajärjestykseen ja elämäntapaan.

Lahjoitusmaat ja luonnon maaraja, joka erotti saman kansan toisistaan aikaansai sen, että otot Vanhassa Suomessa 1700-luvun lopulla huononemistaan huononivat. Tilanne havaittiin kun Venäjä valloitti v. 1809 muun Suomen, ja Vanhan Suomen olojen parantamiseksi liitettiin se keisari Aleksanteri I:n toimesta v. 1812 muun Suomen yhteyteen. Olojen paraneminen alkoi vasta sen jälkeen kun 100 vuotta kestänyt lahjoitusmaajärjestelmä Ruskealassa kuten muuallakin Karjalassa lopetettiin ja lampuotilaseissa olleet talonpojat saivat lunastaa viljelemänsä maatilat omistukseensa. Lunastusmaksut rasittivat kuitenkin pitkän aikaa talonpoikia ja etenkin sellaisia viljelijöitä, joilla ei ollut myyntikelpoista metsää, mutta maataloustuotteiden hinnannousu ja mekinin lisääntyminen lievensi kiirettä rahatilannetta.

Maamme itsenäistyminen v. 1917 antoi lisäpontta taloudelliselle ja sivistykselliselle eteenpäinmenolle Ruskealassa. Lupaavan kehityksen katkaisi kuitenkin talvisota ja sen päätyttyä v. 1940 solmittu Moskovan rauha. Ruskealalaisten oli muiden karjalaisten tapaan jätettävä rakkaat kotiseutunsa ja muutettava uusiin olosuhteisiin nyky-Suomen alueelle.

Ruskealalaiset evakuoitiin Itä-Hämeen, Sysmän, Hartolan, Joutsan, Leivonmäen ja Luhangan pi-

Rovasti Hannes Kauppinen : Seurakuntaelämää Ruskealassa rauhan ja sodan aikana

Ruskealan seurakunnan viimeisen vakinaisen kirkkoherra rovasti Hannes Kauppinen ja puolisonsa maisteri Eeva Kauppinen ovat toimineet turistikaudet 1968-69 ja 1970-71 Kanarian saarilla Las Palmasissa hengellisen työn johtajina. Jumalanpalvelusten lisäksi on ollut monia muita hengellisiä tilaisuuksia sekä kastetöitä, rippikoulua, avioliittoa vhhkimisiä ja pyhäkouluja. Las Palmasissa asuvat suomalaiset ja siellä käyneet turistit ovat osallistuneet varsin innokkaasti näin järjestettyyn seurakuntatoimintaan. Kuva on otettu Apartamentos Marasun edustalla, jossa Kauppinen asui. Hotelli oli Sanan Matkojen vuokraama.

Kauniissa Laatokan-Karjalassa sijainnut Ruskeala muodostui itsenäiseksi Interiläiseksi seurakunnaksi v. 1721 tehdyn Uudenkaupungin rauhan jälkeen. Aikaisemmin Kiteen emäseurakuntaan ja Pälkjärven seurakuntaan kuuluneet Ruskealan ja Leppälahden kappelit muodostivat nyt rajan pintaan syntyneen Ruskealan seurakunnan. Kiteen ja Pälkjärven seurakunnat oli perustettu 1630-luvulla. Ruskealan alueella oli ollut jo paljon aikaisemmin ortodoksisen kirkon toimintaa Sortavalan kreikkalaiskatolisen seurakunnan yhteydessä. Sitten ortodoksinen väestö jaettiin Sortavalan ja Suistamon seurakuntien kesken. Jos siis Ruskeala ei olisi jäänyt luovutetuille alueelle, siellä olisi voitu viettää seurakunnan 250-vuotisjuhlaa viime vuonna. Seurakunnan ensimmäisen kirkkoherran nimi oli John Neiglick.

Tulin Ruskealaan vappuna 1933 ja asetuin perheeni kanssa asumaan kaksi vuotta aikaisemmin valmistuneeseen uuteen, nykyäikaiseen kappalaisen pappilaan. Toimin seurakunnan kappalaisena vuoteen 1939, jolloin ryhdyin hoitamaan kirkkoherran virkaa. Kun luovuin tästä tehtävästä syksyllä 1945, tulin olleeksi ruskealalaisen pappina lähes kaksitoista ja puoli vuotta. Näihin vuosiin liittyy rauhan ja sodan vuosia. Tässä kirjoi-

tuksessani muistelen pappisaikani Ruskealassa ja evakkomatkoilla. Otan vapauden muistella asioita henkilökohtaisin korostuksin. Kerroin tapahtumista ja ihmisistä, joita usein muistelen vaimoni Eevan kanssa. Ruskealan seurakunnan kirkonkirjat ja muu arkistomateriaali on hyvässä järjestyksessä Mikkelissä siirtoseurakuntien keskusarkistossa. Olen siellä viipynyt erityisesti seurakuntaelämään liittyvien pöytäkirjojen ja erilaisten luetteloiden ja kertomusten äärelä. Näin olen voinut ajatuksissani liikkua seurakunnan eri puolilla, kodeissa ja kouluilla. Iloitsen siitä, että olen voinut Ruskealan kirkkoherran virasta luopumisen jälkeen tavata eri puolilla maata asuvia seurakuntalaisia. Ruskealan vuotuiset pitäjät Joensuussa ovat olleet tapaamisten kohokohtia. Mieluisaa on olla mukana myös Pääkaupungin Ruskeala-Seuran tilaisuuksissa, joita järjestetään säännöllisesti.

Kävin ensimmäisen kerran Ruskealassa syyskuussa 1927. Toimin silloin Suomen Nuorten Kristillisen Liiton yleismatkasiihterinä. Kirkkoherra Emil Liljeblad oli järjestänyt nuorisokokouksen Matkaselän aseman odotushuoneeseen, joka oli aivan täynnä väkeä. Seuraavana päivänä olimme Kaalamolla. Pappilan isäntäväki oli ystävällistä. Muistiini jäi erityisesti vinha hevoskyyti Matkaselän asemalta pappilaan. Kirkkoherra ohjasi taitavasti pirteää Lahja-hevosiaan. Otrakkalan mäet ja varsinkin myötämäki Tohmajoen sillalle veivät kovaa vauhtia kohti Kontikasenmäen pappilaa. Setäni veturinkuljettaja Kalle Kauppinen oli mukana tällä matkalla ja hän kävi myöhemmin usein Ruskealassa. Varmaankin tämä ensimmäinen käyntini Ruskealassa ja sen miellyttävät muistot olivat vaikuttamassa siihen, että pyrin seurakuntaan kappalaiseksi.

täjiin. Kun pika-asutuslain mukaan saatiin maataloussiirtoväen sijoituskunnat määritetyiksi, niin Ruskealan sijoituskunniksi tulivat Iisalmi ja sen maalaiskunta, Kiuuruvesi, Vieremä ja Pielavesi ja muuttaminen alkoi jälleen. Maatalouden harjoittajat alkoivat siirtyä uusiin sijoituskuntiin ja muiden elinkeinojen harjoittajat sekä sinne että muualle Suomeen. Muutto Pohjois-Savoon jäi kuitenkin kesken, sillä jatkosodan johdosta Ruskealan tultua v. 1941 liitetyksi valtakunnan yhteyteen suuntasivat ruskealalaiset matkansa entisiin koteihinsa. Paluu oli niin täydellistä, että näin 80 % asukkaista muutti kotiseudulle. Vaikka parhain ja työkykyisin väestö, miehet, olivatkin rintamalla, niin silti maiden viljely ja elämä paikkakunnalle lähtenteli jo normaaleja olosuhteita. Takaisinpaluu ja rakentaminen osoittivat, että pitäjäläiset olisivat 100 %:sti palanneet kotiseudulle ja rakentaneet pitäjän entistä ehommaksi.

Uuteen seurakuntaan saapuva pappi kuulee seurakuntalaisilta aikaisemmin seurakunnassa toimineista papeista. Vanhempi väki ja myös keski-ikäiset puhuivat mielellään rovasti Juho Jalkasesta, joka oli toiminut kirkkoherrana vuosisadan vaihteen molemmin puolin vuodesta 1895 vuoteen 1908. Hän oli vanhan ajan arvokas, toisinaan tiukkaotteinenkin kirkonmies, mutta samalla sydämellinen sielunpaimen. Hänen saarnansa ja

puhensa olivat herännäispapin voimakasta julistusta. Seurojen järjestettiin usein. Rovasti kutsui kaukaakin ystäväpappeja puhujiksi. Kun käsistään taitava ja monella tavalla toimellinen leski Kaisa Kettunen kävi pappilassamme, hän kertoili mielellään rovasti Jalkasesta. Niinpä hän muisteli, että rovastin ääni kajahti usein mahtavasti kirkon saarnatuolista, mutta että hän saattoi siten äkkiä ruveta puhumaan kuin lempeästi jutellen seurakuntalaistensa kanssa. Kaisa sanoi: »Rovasti aivan kuin taittoi leipäpalasia ja jakeli niitä yli saarnatuolin kaiteen penkeissä hiljaa kuunteleville seurakuntalaisille.» Rovasti Jalkasen ajan seurakuntalaiset ovat harvintuneet, mutta kyllä heitäkin vielä joskus tapaa. Jalkanen muutti Ruskealasta Säämingin kirkkoherraksi. Johannes Emil Lindberg oli Jalkanen jälkeen kirkkoherrana kuolemaansa saakka vuoteen 1922. Hän oli rauhanomainen ihminen ja kansanomainen pappi. Pitkäaikaisen sairauden johdosta hänellä oli useita apulaisia. Pastori Aimo Kallion ja pastori Armas Tolsan rippikoululaisia on vielä monia elossa. Olen heiltä kuullut, että nämä nuoret papit olivat hyviä opettajia. Myös sen ajan vanhemmalla seurakuntaväellä on heistä hyviä muistoja. Joku isäntä kertoi Ruskealassa, että Tolsa oli kova mies saunomaan niin, että hänelle usein kinkereilläkin sauna lämmitettiin. Nämä Ruskealassa vuodesta 1917 vuoteen 1923 perätysten toimineet papit ovat sittemmin suorittaneet arvokkaan elämäntyön. Kallio Enontekiön kirkkoherrana Lapissa ja Tolsa Kristillis-Yhteiskunnallisen Työkeskusliiton palveluksessa Kemissä ja Helsingissä. Rovasti Tolsa on kuollut. Hänen puolisonsa Tuulikki Tolsa on innokkaasti mukana Pääkaupungin Ruskeala-Seuran toiminnossa. Taitavana musiikki-ihmisenä hän on toiminut Helsingissä aina viime aikoihin saakka kuoronjohtajana ja huolehtii ruskealalaisten tilaisuuksissa pianistin ja säestäjän tehtävistä. Eläkkeellä olevan rovasti Kallion puoliso on Kerttu Helena Voutilainen Kaalamolta.

Ruskealan kirkko, vihitty 1834, paloi kesällä 1946.

Alkaneen lupaavan kehityksen katkaisi kuitenkin sotaan kääntyminen ja rintamalinjojen lähestyminen pitäjän rajoja. Rauhantunnusteluissa ilmoitti naapuri vaativansa jälleen Karjalan luovuttamista. Ruskealalaisten oli toistamiseen jätettävä kotiseutunsa. Pitäjäläiset evakuoitiin tällä kertaa Etelä-Pohjanmaalle, Isokyrön, Vähäkylän ja osittain Ylistaron pitäjiin. Nämäkin pitäjät jäivät vain väliaikaisiksi sijoituspaikoiksi. Lopullisten sijoitussuunnitelmien valmistuttua määrättiin ruskealalaisten sijoituskunniksi Joensuu ja sen ympäristöpitäjät, Kontiolahti, Polvijärvi, Liperi, Rääkkylä ja Pielisensuu, joka myöhemmin liitettiin Joensuun kaupunkiin. Eräät maanhankintalain alaiset perheet saivat vielä tiloja Tohmajärven pitäjältä ja tulivat sinne sijoitetuiksi.

Ruskealan kirkon väliaikainen kellotapuli, ylhäällä soittamassa Helmi Niiranen.

Ruskealan kunta lakkautettiin v. 1948 ja seurakunta v. 1949. Ruskealalaisia tapaa nykyään suhteellisesti eniten yllämainituissa sijoituskunnissa ja hajallaan kautta koko Suomen. Pohjois-Karjalassa asuvien ruskealalaisten yhdyssiteenä ja perinteiden vaalijana on toiminut Ruskeala-Seura Joensuussa, Helsingissä ja sen ympäristössä asuvat ruskealalaiset ovat kokoontuneet säännöllisesti yhteisiin muistoihin ja vaalimaan sekä kokoontumisen ja toiminta on lisääntynyt v. 1968 perustetun Pääkaupungin Ruskeala-Seura ry:n johdosta.

Pastori Veikko Vesamaa toimi v.t. kirkkoherrana 1931-1933 kirkkoherra Liljebladin ollessa tutkimusmatkalla entisellä työmaallaan Ambomaalla. Sittemmin hän on ollut Längelmäen kirkkoherrana ja siirtyy tänä vuonna eläkkeelle Hämeenkyrön kirkkoherran virasta. Kun muuttimme keväällä 1933 Käkisalmesta Ruskealaan, saimme alusta alkaen tuntea kirkkoherra Emil Liljebladin pappilassa kodikasta ystävällisyyttä. Muistan hyvin ensimmäisen keskustelun kirkkoherran työhuoneessa. Kun molemmat olimme Oulusta kotoisin ja myös saman Oulun lyseon oppilaita ja kun hän tunsi hyvin minun omaisiani, hän sanoi minulle tähän tapaan: »Kun olemme Oulun poikia, toivon työyhteytemme olevan avoimista ja yksituumaista. Jos meillä on jotakin henkilökohtaista asiaa toisillemme tahi seurakuntaa ja seurakuntalaisia koskevia vaikeita asioita, puhutaan niistä toisillemme samojen seinien sisäpuolella.» Se oli hyvä neuvo ja samalla isällinen kädenojennus. Hän toivoi minun keskittyvän erityisesti pyhäkoulu- ja nuorisotyöhön. Itse hän hoiti lähetystyön muiden tehtävien ohella. Entisenä Ambomaalla pitkään toimineena lähetystyöntekijänä hän piti lähetysasiaa aina esillä. Seurakuntapuheissaan ja varsinkin kyläilukissa hän kertoi havainnollisesti ja elävästi lähetystyöstä,

sen iloista ja huolista. Kun lukusilla joskus tuli hänen mielestään pieni kolehti lähetykselle, hän määräsi uuden virren ja lähti itse keräämään kolehtia »toisen kierroksen». Rippikoulua pitäessään hän oli vaativa erityisesti katekismuksen ja kristinopin tunneilla. »Minä olen ollut Liljebladin rippikoulussa», kuulin joskus sanottavan ja taisi siinä olla vähän ylpeyttäkin mukana. Yhteistyömme jäi aika lyhyeksi sillä kirkkoherra sairastui vaikeaan sairauteen — se oli luuytimen syöpä — jota kesti pari vuotta. Seurakunta muisti monella tavalla paimentaan hänen sairautensa aikana Helsingissä. Hän lähetti seurakunnalle tervehdyksiä, joita luettiin kirkossa ja kyläseuroissa. Hänet haudattiin sydänkesällä 1937.

Pappilan Alma-emäntä oli harvas kristitty ja sydämen ihminen. Entisenä lähetystyöntekijänä hän kertoili usein muistoja Ambomaalta ja iloitsi, kun lähetysasia voitti seurakunnassa uusia ystäviä. Kirkolla joka syksy pidetty lähetysmyyjäiset kokosivat paljon väkeä. Ruskealan Marmorilouhoksen miehet pysähtyivät työstä palatessaan ostamaan naisten kutomia villasukkia. Heikki Tikka Särkisyrjästä »Kompan Heikki» oli hyvä huutokaupanmeklari. Tavarat tulivat myydyiksi.

Kirkkoherran pappilassa oli seitsemän lasta, joista nuorimmat olivat vielä kouluissa Sortavalassa. Veijo-agronomi toimi vuosia pappilan maiden vuokraajana. Sotien jälkeen hän siirtyi Paimion kansanopiston opettajaksi. Hän kuoli muutamia vuosia sitten. Teologiaa opiskellut Risto-poika kaatui väkivalloissa Uomaalla talvisodan kovissa taisteluissa. Jukka Mäkelän sotakirjassa »Lumitiikeri» on kuvattu elävästi hänen toimintaansa Ruskealan miesten omissa kompaniassa. Tämän kirjan ovat varmaan monet ruskealaiset hankinneet. Siinä kerrotaan myös äskettäin 70 vuotta täyttäneen Vilho Virtasen taitavasta toiminnasta ja hänen vilpittömästä uskostaan Jumalaan. Terveisiä vain Vilho Virtaselle sinne Rääkkylän Salokylään.

Vielä tekee mieli mainita, että meillä on jatkuva yhteys Helsingissä asuvaan maisteri Aune Liljebladiin. Hän on sataprosenttinen lähetysihminen. Hänen kodissaan on osa Ruskealan pappilassa sijainnutta Ambomaan museon materiaalia. Kirkkoherra Liljebladin sairau-

Tankred Wegelius: Koulutoimi Ruskealassa

Suomen seurakunnissa alkoi 1600-luvun lopussa toimia Gezelius-piispojen alulle panemia lukkarikouluja, jotka olivat kiertokouluja alkuna. Tällaista alkeisopetusta antoivat myös Ruskealassa lukkarit ja erityiset koulumestarit jo varhaisina aikoina kulkien kylästä kylään pitämässä koulua 3-4 viikkoa paikassaan. Niinpä koulumestari Gregorius Neiglick hoiti tällaista virkaa jo vuodesta 1799 aina kuolemaansa asti v. 1840. Kun tämä 77-vuotiaana kuollut vanhus ei loppuvuosinaan jaksanut kunnolla hoitaa opetusta, heikkenevä sisälukutaito arveluttavasti seurakunnassa. Kirkkoherra salkin tehtäväkseen epäkohtien korjaamisen. Ruskealan seurakunnan uudeksi koulumestariksi valittiin sitten 1843 ent. lukkarinoppilas Adam Suppanen, joka hänkin hoiti tointa kuolemaansa asti v. 1898, siis 55 vuotta. Hän teki kyllä työtään uskollisesti, mutta kun seurakunta oli liian laaja, ei hän yksin voinut saada alkeisopetusta tyydyttävälle tasolle. Tämän todettuaan piispa kehotti 1872 seurakuntaa ottamaan toisen koulumestarin.

Vasta 1875 seurakunta jaettiin kahteen koulupiiriin, ja näille kiertokouluille hyväksyttiin ohjesääntö, jossa mm. määrättiin, että koulumestareiden on pidettävä koulua 8 kuukautta vuodessa ja opetettava kaikki piirikunnan lapset lukemaan puhtaasti sisältä ja että lukemista ja laulua on opetettava kaikille, mutta kirjoitus ja luvunlasku on vapaaehtoista.

Kuntakin tuli nyt ensi kertaa mukaan myöntämällä viinavoittorahoista 300 mk vuosittain toisen kiertävän opettajan palkkaamiseen, vaikka seurakunta muutoin ylläpiti alkeisopetusta.

Toiseksi koulumestariksi valittiin sitten 1875 talollinen Matti Keinonen Kaalamolta, vaikka hänellä ei ollutkaan mitään koulutodistuksia. Keinosen tuli läntinen piiri ja Suppalle itäinen.

Seurakuntaan perustettiin vielä kolmaskin kiertokoulu 1911. Siinä oli opettajana mm. vasta 1915 alkaen Tilda Varis, joka siir-

tyi Ruisselän alak. opettajaksi 1927.

Vaikka varsinaiset kansakoulut aloittivat toimintansa Ruskealassa jo 1800-luvulla, ei järjestelmällistä alkeisopetusta annettu niiden yhteydessä. Kiertokoulu jäi edelleen voimaan, vaikka kansakouluissa pidettiin tosin ns. pientenkoulua vuosittain syyslukukauden alussa 4-6 viikkoon.

Vasta oppivelvollisuuslaissa (1921) säädettiin sitten alkeisopetus kokonaan uudelleen. Alakoululaitos aloitti toimintansa koko maassa ja vähitellen myös Ruskealassa. Kunnan ensimmäiset alakoulut aloittivat 1926 Vannisenmäen ja Kuljakon kouluissa (18-viikkoisina) ja niiden yhteisenä ensimmäisenä alakoulunopettajana toimi Euliina Hämäläinen.

Alakouluja perustettiin sitten nopeassa tahdissa kaikkiin Ruskealan kouluihin. Samalla seurakunnan kiertokoulut päättivät toimintansa asteittain.

VARSINAISET KANSAKOULUT

Kansakouluasetus (1866) pani alulle kansakoululaitoksen maassamme. Ruskealan kuntakokouksessa keskusteltiin jo 9. 3. 1868 varsinaisen kansakoulun perustamisesta kuntaan, mutta ensimmäinen kansakoulu pääsi aloittamaan toimintansa vasta 10. 1. 1873 Otrakalan kylässä. Vähitellen perustettiin kouluja lisää niin, että niitä oli 13 noin 50 vuoden kuluttua.

Seuraavassa tarkastelemme eri kouluja niiden perustamisjärjestyksessä — luettelomaisesti. Vanhimmista opettajista on mainittu vain kauimmin palvelleet, mutta myöhempien aikojen opettajat kaikki. Ruskealan eri kouluissa

on ollut sängen paljon opettajia, yhteensä 120 käsityönopettajia lukuunottamatta. Varsinaisia opettajia on ollut eniten Kirkkolahden koulussa; 26.

1800-luvulla perustettiin neljä koulua.

RUISSELÄN KANSAKOULU (1873—1944).

Ruskealan ensimmäinen kansakoulu aloitti toimintansa siis Otrakalan kylässä, josta sille oli vuokrattu huoneisto Tuomas Laurikaisen talosta. Koulu toimi siinä vv. 1873—75. Sen ensimmäisenä opettajana oli Erik

Juntunen, ja koulutyön alkaessa ilmoitettiin 45 oppilasta. Koulun toiminta keskeytyi kuitenkin muutamiksi vuosiksi riitaisuusien takia.

Kunnan ostettua oman kiinteistön koulua varten Matkaselän kylästä pääsi koulutyö jatkamaan syksyllä 1879. Kun oppilaskokous lisäantoi nopeasti niin paljon, ettei yksi opettaja voinut enää hoitaa opetusta menestyksellisesti, päätti kuntakokous perustaa poikakoulun lisäksi vielä tyttökoulun, joka aloitti toimintansa samoissa Matkaselän koulurakennuksissa syksyllä 1881. Tyttöjen ensimmäiseksi opettajaksi valittiin Kristiina Nevalainen. Kouluun tuli heti 33 tytöä ja poikia oli 46. Kansakoulu toimi Matkaselässä kaikkiaan vv. 1879—88.

1930-luvulla perustettiin vielä kolme koulua

HAAPAVAARAN KANSAKOULU (1932—44)

Kunnan ostamalle tontille, joka oli kauniilla paikalla Siesmäjärven rannalla, rakennettiin uusi koulutalo. Sen piirsi rakennusmestari Uno Korhonen Sortavalasta ja rakennustöitä johti rakennusmestari K. A. Salmi Rautalammita. Koulu valmistui tammikuussa 1932, ja koulutyö alkoi myös silloin. Opettajia yläkoulussa (2 opett.): Aarne Valkama 1932—1933 ja Eero Lötjönen 1933—1940. Opettajia alakoulussa (2 opett.): Hilja Pikkarainen 1932—1936 (alak. 18 viikk.) ja Alli Vasanto-Koivisto 1936—1940 (alak. 18 viikk.).

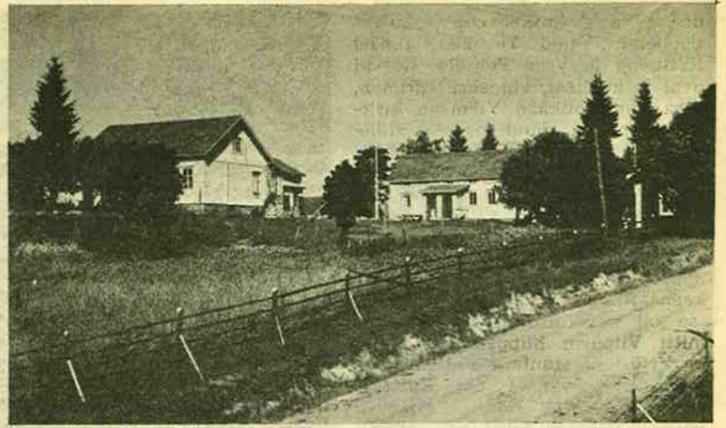
Tämäkin koulu paloi sodan aikana 1941. Koulutustyötä jatkettiin vuokrahuoneissa Kumurin Pitkässä, Lehtolassa. Opettajina toimivat silloin yläkoulussa Pekka Mononen ja alakoulussa Alli Vehviläinen.

JÄNISJÄRVEN KANSAKOULU (1933—44)

Kun Kontiolahden koulupiiristä oli erotettu osa Jänisjärven uudeksi koulupiiriksi joulukuussa 1933, aloitti koulu siellä toimintansa välittömästi. Se toimi aluksi Kontiolahden Tepon kylässä, mutta siirtyi Jänisjärvelle 1936 kunna ostamaan väliaikaiseen huoneistoon. Koulu toimi supistettuna, ja sen opettajana oli koko ajan Aili Keinonen.

SUIKAN KANSAKOULU (1935—1944)

Koulu rakennettiin kunnan ostamalle tontille Suikan kylään. Koulun piirsi rakennusmestari K. A. Salmi Rautalammita. Hän johti myös rakennustyöt, jotka suorit-

Ruisselän kansakoulu 1938—39.

tiin kunnan laskuun. Koulutalo valmistui ennen syyslukukauden alkua 1935, jolloin myös koulun toiminta alkoi. Koulu toimi supistettuna. Opettajia (3 opett.): Onni Heinonen 1935—1938, Matti Härkönen 1938—1939, Johannes Siitonen 1939—1944.

Opetaja Siitonen oli viimeinen koevuosiksi (1939) valittu opettaja Ruskealassa. Kun hänet lomautettiin armeijasta maaliskuussa 1942, saattoi hän itse hoitaa virkaansa 1942—44 Suikassa, jossa koulu toimi Onni Keinosen talossa ahtaissa ja puutteellisissa oloissa. — Saipa opettaja vielä valtakirjankin virkaansa sodan aikana joukkuudessa 1942.

Kuntakokousten aikana (1867—1918)

alkoi Ruskealassa huomattava taloudellinen vaurastuminen — erikoisesti viime vuosisadan lopulla, kun Karjalan rata valmistui ja kun Ruskealaan saatiin uudenlaisia teollisuuslaitoksia. Tämä antoi pohjan myös henkisen kehityksen nousulle.

Kunta jaettiin 1900 kymmeneen koulupiiriin, joihin kaikkiin perustettiin koulut. Näistä tosin kaksi, Hälskynvaaraan 1907 ja Häme-koskelle 1911 valmistuneet koulut siirtyi Harlun kuntaan.

Vaikka kouluja perustettaessa olikin alkuun useita kiitkää, vaikeuksia ja ennakkoluuloja, täytyy kuitenkin ihmetellä sitä voimakasta kulttuuristävällisyyttä, mitä Ruskealassa tosiasiallisesti oli, kuten tästä koulujen historiikista selvästi näkyy.

Kunnanvaltuuston toimikaudella, joka alkoi 1918, tapahtui sitten Ruskealan kansakoululaitoksen lopullinen muotoutuminen: kenttä laajeni ja syveri. Oppivelvollisuuslaki (1921) antoi sille uudet puitteet ja opetussuunnitelmaomitean mietintö (1925) uudisti opetuksen sisäisesti ja kehitti Cygnaeuksen ajan muodot uusille urille.

Uuden piiriin mukaan (1924) kunta jaettiin 13 kansakoulupiiriin, mikä erään vähäisän muutoksen oli loppuun asti. Koko alakoululaitos ja jatkoluokat perustettiin ja niiden toiminta muotoutui nyt vakinaiselle kannalle. Samanaikaisesti koulujen oppilasmäärä nousi huomattavasti.

Kunta joutuikin laatimaan koulujen pitkän tähtäyksen rakentamissuunnitelman, jolle oppivelvollisuuden täytäntöönpano asetti kiireellisiä velvoitteita. Niitä toteutettiin sitten ripeässä tahdissa vuosi vuodelta. Uusia kouluja tarvittiin tosin vain viisi, mutta kaikissa ent. kouluissa jouduttiin suorittamaan huomattavia parannuksia ja laajennuksia. Vuoteen 1938 mennessä oli neljässä koulussa keskuslämmitys ja viidessä sähkövalo. Useissa kouluissa toimivat koulukeittolat, joiden toiminta oli myös laajenemassa. Oppilasasuntola oli Ruisselässä ja Särkisyrjässä pitkämatkaisia varten.

Ruskealassa oli Talvisodan alkaessa (1939) siis 13 koulua, joista 3-opettajaisia viisi: Uusi-Matkaselkä Ruisselkä, Höksölä, Särkisyrjä ja Kuljakko. 2-opettajaisia kuusi: Pirttipohja, Kirkkolahti, Kontiolahti, Vannisenmäki, Kaalamo ja Haapavaara, sekä 1-opettajaisia (supistettuja) kaksi: Jänisjärvi ja Suikka. Höksölän ja Ha-

pavaaran kouluilla oli yhteinen alak. opettaja.

Oppilaita oli syyslukuk. 1939 alussa alak. n. 30, yläk. 600 ja jatkok. 225, yht. 1185. Opettajia oli alak. 10 ja yläk. 18, yht. 28.

Koulujen kesken oli myöskin yhteistoimintaa, esim. hiihtokilpailuja. Kerrankin sai Uusi-Matkaselkä itäisten koulujen kiertopalkinnon omakseen (3:sta poikki), mutta Särkisyrjän hiihtäjät olivat kovaa ainesta — varsinkin viimeisinä vuosina.

Viimeisen kerran Ruskealan koulut oppilaineen ja opettajineen olivat yhdessä Ruskealan maatalousnäyttelyssä Matkaselässä elokuussa 1939. — Kukapa silloin olisi voinut aavistaa, mitä oli tulossa.

Monet Ruskealan opettajat ovat ottaneet osaa kunnalliseen elämään ja paikallisiin rientoihin varsinkin vanhimpina aikoina, jolloin ei ollut kunnallisia virkamiehiä eikä muitakaan »koulunkäyneitä» paljon. Näistä on syytä mainita Paavo Suhonen, Taavi Kokko, Oskari Kaipainen, Matti Kallio ja Väinö Virtanen.

Myöhemminkin on ollut opettajia kunnallishallinnon kentällä melkoisesti kunnanvaltuustossa ja eri lautakunnissa. Myös kuorojen johtajina sekä paikallisissa nuoris- ja urheiluriennoissa ovat opettajat olleet paljon mukana. Niin ikään vapaaehtoinen maanpuolustustyö oli heille läheinen.

Alkuajoina jatkunut opettajien nopea vaihtuminen Ruskealassa näyttää pysähtyneen 1930-luvulla, jolloin kuntaan oli saatu runsaasti sellaisia nuoria opettajia, jotka näyttivät sopeutuvan paikkakuntaan ja myös viihtyvän siellä.

Yhteistoiminta opettajien kesken oli läheistä ja vilkasta. Ruskealan opettajayhdistys, jonka toiminta oli välillä kokonaan sammunut, herätettiin uudelleen henkiin 1932. Siitä lähtien kokoonnuttiin säännöllisesti vähintään kaksi kertaa vuodessa koululta toiselle ja myös molemmissa pappiloissa. Näissä kokouksissa käsiteltiin yhteisiä ammattikysymyksiä, mutta ne muodostuivat myös todellisiksi virkistylaisuuksiksi opettajille. Vieraanvaraisuus oli ylenpalttista ja osanotto runsasta. Yhdistyksen puheenjohtajana toimi allekirjoittanut.

Jatkosodan alkaessa 1941 tuhoutui kahdeksan koulua: Kirkkolahti, Pirttipohja, Kaalamo, Vannisenmäki, Kuljakko, Suikka, Höksölä ja Haapavaara. Viisi koulua säästy, mutta siitä huolimatta kaikki muut koulut paitsi Kirkkolahti jatkoivat toimintaansa 1942—44. Vakainaisia opettajia palasi Ruskealaan 19. Muut virat täytettiin tilapäisin opettajavoimin. Koulut toimivat enimmäkseen ahtaissa tiloissa maalaistaloissa.

Sodan päätyttyä Ruskealan opettajat sijoituivat hajalleen eri puolille maata: kaupunkiin yli puolet (16) ja muut enimmäkseen liikekeskuksiin.

Ruskealan kunnan viranomaiset suhtautuivat varsinkin 1930-luvulla yhä myönteisemmin kansakoululaitoksensa kehittämiseen: kouluja rakennettiin ja laajennettiin, koulukalustoja uusittiin, opetusvälineitä hankittiin lisää jne.

Kunnan kulttuuristävällinen asenne Ruskealassa johti siihen, että suuri osa sen kouluista oli ajan tasalla olevia eturivin kansakouluja. Tämän voimme nyt jälkeenpäinkin kiitollisin mielin todeta.

koontuneina kirkkoherra Hannes Kauppinen 20-vuotisen pappinaolon muistoseuroihin toivotamme Jumalan runsasta siunausta edelleen koko pappilan väelle. Nimiä näyttää olevan 62. Pian alkoi venäläisten suuri hyökkäys, joten nämä seurat olivat tavallaan lähtöseurat. Mutta sitä emme silloin tuki tienneet.

Ruskealan seurakunnan toiminta päättyi muiden siirtoseurakuntien tavoin v. 1949. Nykyinen Tohmajärven rovasti Tauno Hopia toimi v.t. kirkkoherrana syksystä 1944 lukien. Hän on kirjoittanut Ruskealan pitäjän muistikirjaan, joka ilmestyi v. 1964: »Itselleni on jäänyt kiitollinen mieli, kun sain olla heimokansani jäsenenä jakamassa sen kanssa siirtolaisuuden niukkoja iloja ja suuria suruja.»

Vaimoni kanssa tervehdimme kaikkia entisiä seurakuntalaisiamme. Kiitos ja siunaus!

Pirttipohjan laulukoulu 1920-luvulla. Kuoro harjoitteli Pirttipohjan kansakoululla, jonka pihalla kuva on otettu. Opettajina koululla toimivat Aili ja Tankred Wegelius, joista edellinen johti kuoroa. Opettajat äärimmäisinä oikealla. Kuvan omistaja Pauli Jantunen takarivissä viides oikealta.

Kun kaikki eivät olleet tyytyväisiä Matkaselässä olevan koulun paikkaan ja kun seurakunnan kappalaisen virka oli lakkautettu, päätettiin koulu siirtää Ruskealan kylään kappalaisen virkataloon 1888. Samalla koulun nimi muutettiin Ruisselän kansakouluksi. Koulun rakennuksia on myöhemmin laajennettu rakentamalla lisää mm. kaksi luokkahuonetta. Alakoulu alkoi 1927.

Opettajia yläkoulussa (18 opett.): Taavi Kokko 1891—1907, Aleksandra Virtanen 1901—1928 (kuoli 1963), Väinö Virtanen 1907—1944 (kuoli 1959), Martta Mikkonen 1924—1944. Opettajia alakoulussa (2 opett.): Tilda Varis 1927—1944 (kuoli 1968).

Koulussa toimi vv. 1915—26 kolme yläkoulunopettajaa. Alkuaikoina lähtien oli koululla myös oppilasasuntola, huone erikseen pojille ja tytöille, joiden lukumäärä oli ajoittain yhteensä jopa yli 30. Toimihan koulu koko kunnan ainoana kansakouluna lähes 20 vuotta, ja matkat olivat pitkiä.

KAALAMON (ENS.) KANSAKOULU (1883—89).

Opettaja Paavo Suhonen, joka oli ollut opettajana Matkaselässä 1879—82, perusti 1883 yksityisen kansakoulun ostamalla maatilalle (Kaalamo n:o 8). Suomen Senaatti hyväksyi koulun perustamisen ja myönsi ko. valtionavun, jonka turvin koulu yksin toimi. Kunta ei siis osallistunut millään tavalla sen kustannuksiin. Koulu, jossa oli n. 30 oppilasta, helpotti koko Ruskealan lasten koulutustarvetta ja aivan erityisesti sen läntisiä kyliä: Kaalamoa, Kuljakkoa, Leppäselkää, Höksölää, Haapavaaraa ja Kumuria.

Opettaja Suhosen kuoltua 1889 Kaalamon yksityinen kansakoulu lakkasi, sillä uutta koulun ylläpitäjää ei ilmaantunut. Kuntaan ei suostunut jatkamaan koulun toimintaa, vaikka koulujen tarve oli huutava. Ruskeala oli jälleen yhden kansakoulun varassa — vielä 10 vuotta eteenpäin!

KIRKKOLAHDEN KANSAKOULU (1899— 1940).

Kylälaisten pyynnöstä kuntakokous päätti yksimielisesti perustaa kansakoulun Kirkkolahden kylään 1899. Koulu toimi aluksi vuokrahauoneissa viisi vuotta, ja sen ensimmäisenä opettajana oli Paul Verner Ikonen 1899—1902. Hän oli samalla kunnan rokottajana. Oppilaita ilmoitettiin 34. Koululle ostettiin oma tontti (1½ ha), jolle valmistui oma koulutalo 1904. Alakoulu alkoi 1927.

Opettajia yläkoulussa (23 opett.): Juho Pekka Juonen 1907—1910, Matti Björn-Osmoviita 1916—1920, Väinö Siitonen-Salovartio 1928—1939. Opettajia alakoulussa (3 opett.): Liisa Siitonen-Salovartio 1928—1940.

Kirkkolahden koulu paloi Ruskealan valtaustaistelussa 1941. Osaksi siitä syystä ei koulu toiminut jatkosodan aikana, vaan Kirkkolahden lapset kävivät koulua sekä Kontiolahden että Pirttipohjan kouluissa.

KONTIOLAHDEN KANSAKOULU (1899—1944).

Kylälaisten pyynnöstä lähti kouluhanke alulle samoin kuin naapurikylässä Kirkkolahdessakin. Kuntakokous hyväksyi tämänkin koulun perustamisen samana keväänä ihmeteltävän kikkomattomasti, sillä olihan niinä aikoina ihme, että samaan kuntaan hyväksyttiin kaksi uutta koulua samana vuonna. Huomattavana tekijänä tässä ratkaisussa oli se, että koulun perustamista varten oli ennakolta koottu lahjavaroja. Niiden ja valtionavun turvin koulu selvisi ensimmäisen toimintavuotensa ilman kunnan varoja. Koulu toimi täälläkin aluksi

vuokrahauoneistossa. Sen ensimmäinen opettaja Emilia Hirvonen oli vain yhden lukuvuoden (1899—1900). Oppilaita ilmoitettiin heti 32. Koulun toisesta toimintavuodesta alkaen otti kunta sen varsinaisesti opakseen ryhtyen ylläpitämään koulua kunnan varoilla. Koululle lahjoitettiin pian oma tontti, jolle valmistui oma koulutalo samanaikaisesti Kirkkolahden koulun kanssa 1904. Molempien koulujen piirustukset olivat samat. Ne oli tehnyt insinööri Otto Pöysti, joka oli myös kummankin rakennustyön valvojana.

Opettajia yläkoulussa (15 opett.): Hilja Leivo 1903—1906, Iida Pesonen 1909—1937, Olavi Pesonen 1921—1927, Viktor Sorjonen 1937—1940 (kuoli 1949), Irja Pietiläinen 1942—1944. Opettajia alakoulussa (1 opett.): Fanny Ronkainen 1928—1944.

Kontiolahden koulussa oli kaksi yläkoulun opettajaa vv. 1921—29 ja 1932—33. Tilanne palautui ennalleen vasta sitten, kun Kontiolahden koulupiiristä erotettiin osa uudeksi Jänisjärven koulupiiriksi joulukuussa 1933.

1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä perustettiin neljä koulua.

KAALAMON (toinen) — VANNISENMÄEN KANSAKOULU (1904—1944).

Kun Karjalan radan länsipuolen lapset olivat jälleen käyneet Ruisselän koulussa noin 10 vuoden ajan, ja matkat olivat 10—20 km, vaadittiin näitä kyliä varten oma koulu. Kuntakokous päätti 1903 perustaa Kaalamon piiriin oman koulun, joka aloittaisi toimintansa seuraavana syksynä. Kun Wärtsilä-yhtiö oli lahjoittanut koulua varten oman palstan Kaalamon Vannisenmäestä (n:o 15), päätettiin koulutalon rakennustyöt aloittaa viipymättä samojen piirustusten mukaan kuin Kirkkolahden ja Kontiolahden koulut. Rakennustyön valvojana kunnan puolesta oli samoin ins. Otto Pöysti. Koulurakennus valmistui syyskuussa 1904, joten kansakoulu voitiin aloittaa samana syksynä omassa, uudessa huoneistossa. Ensimmäisenä opettajana oli Matti Kallio, ja oppilaita oli koulutyön alkaessa 41. Alakoulu alkoi 1926.

Opettajia yläkoulussa (2 opett.): Matti Kallio 1904—1929, Juuso Piironen 1929—1944. Opettajia alakoulussa (2 opett.): Euliina Hämäläinen 1926—1929 (lak. 18-vuotikoinen), Lempi Piironen 1929—1944.

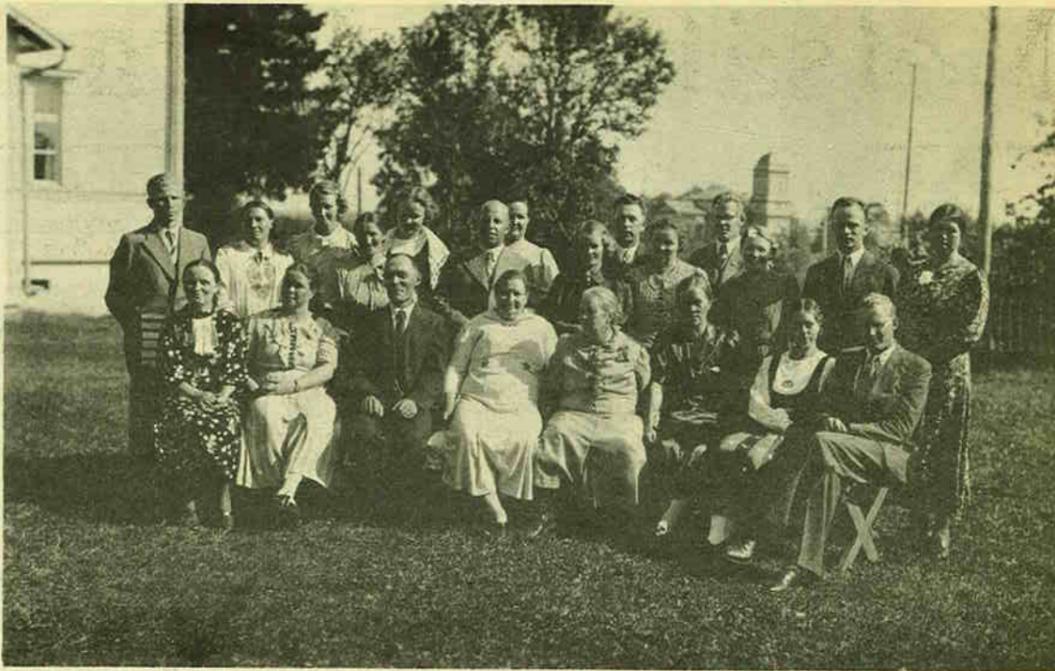
Koulun nimi muutettiin myöhemmin Vannisenmäen kansakouluksi. — Erittäin myönteistä koulun toiminnassa oli se, että opettajat viihtyivät koulussaan eivätkä paljon vaihtuneet. — Koulurakennus paloi Ruskealan valtaustaistelussa 1941. Jatkosodan aikana koulu toimi Voutilaisen talossa omien opettajiensa johdolla.

SÄRKISYRJÄN KANSAKOULU (1905— 1944).

Koulun toiminta aloitettiin vuokrahauoneissa syksyllä 1905. Kun oli ostettu Kokkokallion luota koululle oma palsta (2 ha), rakennettiin sille samanlainen koulutalo kuin Kirkkolahden, Kontiolahden ja Vannisenmäen kouluilla oli. Se valmistui elokuussa 1907, joten syyslukukausi päästiin alkamaan uudessa koulussa. Ensimmäisenä opettajana oli Aapo Kaura (1905—06), ja oppilaita ilmoitettiin 28. Alakoulu alkoi 1928.

Opettajia yläkoulussa (21 opett.): Frans Moilanen 1906—1921, Matti Emil Virtanen 1922—1925, Tauno Viljo 1926—1928, Herman Vähämäki 1931—1937, Anna Maria Vähämäki 1931—1937 (kuoli 58), Yrjö Aaltonen 1937—1944, Sirkka Liisa Aaltonen 1937—1944 (kuollut). Opettajia alakoulussa (2 opett.): Selma Eskelinen 1930—1944.

Yläkoulu muuttui 2-opettajai-

Ruskealan opettajayhdistyksen syyskokous kirkkoherranpappilassa v. 1938.

seksi 1921. Kun koulun toiminta oli näin laajentunut yläkoulun osalta ja kun lisäksi alakoulu perustettiin, tarvittiin kipeästi lisätalaa. Uusi koulurakennus, joka valmistui 1929, rakennettiin sementtiitiilistä. Siihen tuli kaksi luokkahuonetta ja tarpeelliset opettaja-asunnot. — Opettaja Yrjö Aaltosen ollessa rintamalla toimi toisena yläkoulunopettajana Eeva Kauppinen (1942) ja Irja Hallamäki (1942—44).

HÖKSÖLÄN KANSAKOULU (1908— 1944).

Höksölän koulun perustaminen joutui aluksi vastatuuleen, kun kuntakokous hylkäsi kyläläisten anomuksen 1906. Tähän oli painavimpana syynä verojärin huomattava nousu. Päätöksestä valittivat kuitenkin Juho Pitkänen ja Matti Silvennoinen kuvernöörille, joka velvoitti kunnan perustamaan heti koulun (1907), mutta kunta valitti vuorostaan senaattiin. Se ei kuitenkaan muuttanut kuvernöörin päätöstä. Tämä kaksimitalu siirsi koulun perustamisen vielä vuodella.

Koulun toiminta alkoi sitten vuokrahauoneissa syksyllä 1908. Ensimmäisenä opettajana oli Armas Halli, ja oppilaita ilmoitettiin 25. Ripeästi nousi nyt kunnan ostamalle tontille oma koulutalo, joka valmistui syksyllä 1909. Alakoulu alkoi 1931.

Opettajia yläkoulussa (6 opett.): Armas Halli 1908—1927, Emilia Halli 1922—1927, Uno Piironen 1927—1940, Elli Piironen 1931—1940. Opettajia alakoulussa (2 opett.): Hilja Pikkarainen 1931—1936 (alak. 18-vuok.), Aili Vasanto-Koivisto 1936—1940.

Yläkoulu muuttui 2-opettajaiseksi 1922. — Kun opettajat Elli ja Uno Piironen siirtyivät jatkosodan ajaksi opettajiksi Matkaselän kouluille ja Aili Vasanto muualle, toimi yläkoulun opettajana ensin yliopp. Elma Pirhonen ja myöhemmin opettaja Sulo Heikkinen sekä alakoulussa samoin opettajat Helena Mörsby ja Annikki Heikkinen. Koulua pidettiin silloin Ilmakosken tehtaan rakennuksissa, kun Höksölän koulurakennukset olivat palaneet Ruskealan valtaustaistelussa 1941.

PIRTTIPOHJAN KANSAKOULU (1909—1944).

Kuntakokous hyväksyi Pirttipohjan koulun perustamisannon ilman kinasteluja 1908. Koulun toiminta alkoi syksyllä 1909 vuokrahauoneissa ja uusi koulurakennus valmistui kunnan ostamalle tontille päätetieden risteukseen elokuussa 1913. Piirustukset teki rakennusmestari O. E. Pesonen ja rakentamisen urakoi maanviljelijä Frans Nordlund-

Rantala Pirttipohjasta. Maanviljelijä Rantala oli sitten vuodesta 1914 alkaen koulun johtokunnan pitkäaikaisena puheenjohtajana. Ensimmäisenä opettajana oli Aina Lehtokari ja oppilaita ilmoitettiin 26. Alakoulu alkoi 1928.

Opettajia yläkoulussa (6 opett. + 4 sij.): Aina Lehtokari 1909—1926, Tankred Wegelius 1927—1929, Aili Wegelius 1927—1929, Aaro Nuutinen 1929—1944. Opettajia alakoulussa (1 opett.): Vappu Nuutinen 1928—1944.

Opettaja Lehtokarin neljä vuotta kestäneen sairauden aikana oli koulussa neljä sijaisopettajaa. Yläkoulu oli 2-opettajaisena vv. 1926—29. Kun koulurakennus paloi Ruskealan valtaustaistelussa 1941, pidettiin koulua Rantalan talossa, ent. Pirttipohjan hovissa. Sodan aikana ennätettiin jo rakentaa uusi kaksiokkeroksinen, punatiilinen koulutalo 1943—44, mutta sen sisustustyöt jäivät kesken-eräisiksi.

1910-luvulla perustettiin yksi koulu.

KAALAMON (kolmas) KANSAKOULU (1917— 1944).

Kunnan ostettua Kaalamon kylästä tilan (n:o 18) muodostettiin sen maista Kekoselkä niminen koulutontti (4,6 ha). Siinä ollut ent. kauppias Heleniuksen asuinrakennus kunnostettiin kouluksi, joka alkoi toimintansa syksyllä 1917. Alakoulu alkoi 1930.

Opettajia yläkoulussa (3 opett.): Anni Reiman 1917—1919, Hanna Pitkänen 1919—1944. Opettajia alakoulussa (2 opett.): Tyyne Virtanen-Pitkänen 1930—1936, Martta Virtanen-Riistakoski 1936—1944.

Sotatoimissa 1941 paloi myös Kaalamon koulu. Koulutyö jatkui sodan aikana Kaalamolla kunnan toimitalon ent. navettarakennuksessa, jossa oli myös terveysisäntä asunto, omien opettajien johdolla. Koulun virallinen nimi oli Kaalamon kansakoulu, vaikka sitä usein sanottiin Kekoselän kouluksi. Sen perustamisen yhteydessä ent. Kaalamon koulun nimeksi tuli Vannisenmäen kansakoulu. Kaalamon koulun siirtämistä Kaalamon aseman läheisyyteen suunniteltiin ennen sotia, mutta nyt se toteutui jo sodan aikana!

1920-luvulla perustettiin kaksi koulua.

KULJAKON KANSAKOULU (1922—1944).

Kunnan ostamalle maalle valmistui oma koulutalo syysluku-

kauden alkuun 1924. Koulun toiminta oli kuitenkin alkanut vuokrahauoneissa jo syksyllä 1922. Koulun oli Ruskealan ja Sortavalan mlk:n yhteinen. Alakoulu alkoi 1926.

Opettajia yläkoulussa (5 opett.): Lyyli Laitinen 1922—1923, Euliina Hämäläinen 1923—1925, Antti Naukkarinen 1925—1935, Jaakko Pietiläinen 1935—1944 (sip. 1934—35), Irja Anttila-Pietiläinen 1938—1940. Opettajia alakoulussa (1 opett.): Euliina Hämäläinen 1926—1944.

Yläkoulu toimi 2-opettajaisena 1938—1940. — Kun Kuljakon koulu paloi myös sotatoimien aikana 1941, joutui koulu toimimaan tilapäisissä vuokrahauoneissa Sortavalan mlk:n puolella kahdessa eri paikassa: yläkoulu Hirvikan-kaalla (Jaakko Pietiläinen) ja alakoulu Tirivaarassa (Euliina Hämäläinen). Opettaja Irja Pietiläinen siirrettiin Kontiolahden kouluun.

UUSI-MATKASELÄN KANSAKOULU (1929— 1944).

Ruskealan kuuluvaan Matkaselän asemaseutuun muodostui huomattavaa asutusta Suojärven raitaa rakennettaessa 1920-luvulla. Tämän alueen lapset kävivät koulua Kiteen Jaakkiman kylän kansakoulussa, jossa jouduttiin siitä syystä pitämään toista yläkoulunopettajaa. Oma kouluhanke lähti viimein liikkeelle. Kun Sahakosken Kartano ja Tehtaant-toiminimi (johtaja Frans Svensson) oli lahjoittanut koulua varten tontin Suojärven radan ja Joensuun maantien väliseltä alueelta, alkoi koulun rakentaminen. Sen piirsi rakennusmestari Pekka Wetterstrand Sortavalasta, rakensi urakoitsija Toivo Tikka sekä kunnan puolesta valvoi ja rakennutti loppuun rakennustöimikunnan ja johtokunnan puheenjoht. oli veturinkuljettaja Kusti Aalto. Koulu valmistui syksyllä 1929, jolloin myös koulun toiminta alkoi. Siinä toimi aluksi yksi yläkoulun opettaja ja yksi alakoulu.

Opettajia yläkoulussa (4 opett.): Tankred Wegelius 1929—1940, Aili Wegelius 1936—1940, Uno Piironen 1942—1944, Elli Piironen 1942—1944. Opettajia alakoulussa (2 opett.): Aili Wegelius 1929—1936, Tyyne Pitkänen 1936—1944.

Koulurakennus oli erittäin ajanmukainen keskuslämmityksineen ja sähköineen. Yläkoulu muuttui 2-opettajaiseksi 1936. Sodan aikana koulurakennus vaurioitui suhteellisen vähän, vaikka Matkaselää pommitettiin jatkuvasti. — Opettaja Uno Piironen ollessa rintamalla toimi hänen sijaisenaan opettaja Irma Jormakka-Pitkänen.

käyttöä ja kunnossa pitoa koskevia ohjeita sekä torppareiden pöytäkirjojen hyväksikäyttöä voimassa olevien säännösten mukaisesti. Edelleen oli kunnan ilmoitettava sen arentilaisen nimi, jolle viljelykset annettiin »arenille» kunnan ollessa vastuussa arentilaisen mahdollisista laiminlyönneistä. Kunnan velvollisuus koski myös ilmoittamista arentilaisen vaihtumisesta Metsän käyttöä koskeva 6. § kuuluu seuraavasti:

»Arentilaisen on noudattaminen metsän ja rehujen käyttämisen suhteen yleistä lakia papin puusteluista. Polttopuiksi ei saa hakata kartanon likimäisiä eikä aivan maantien vieressä kasvavia puuta.» Näin jo sata vuotta sitten pidettiin metsän käyttämisessä huolta sekä esteettisistä että luonnonsuojelunäkökohdista. Valitettavasti kunnan omistamalta maalta läheltä Ruisselän kansakoulua hakattiin ja myytiin »Myllymäen ikimäntty» joiden läksi Sortavalan Puutavara Oy:n työnjohtaja Heikki Väänänen laski muistaakseni 260 vuotta.

Edelleen kirkkoraadin laatimassa kontrahdin 12. pykälässä oli metsänkin käyttöä koskevia ohjeita kuuluen seuraavasti:

»Jos arentilainen rikkoo tätä kotrahtia vastaan tai harjoittaa haaskausta tahi muuta raiskausta puustellille tahi itse elää tahi salii muiden puustellilla elävän irstaisesti ja pahentavasti eikä kolmatta varotusta tottele, taikka tuomitaan rikoksesta, joka tuottaa pahan maineen, pidetään tämä kotrahti kunnan kanssa kohtaa rikkotuna, arentilaisen nauttimatta tavallista muuttamisajan etua.»

Kontrahdin allekirjoittivat seurakunnan kirkkoraadin puolesta A. Edv. Ekroth, v.t. ja kunnan valtuuttamana kauppias H. Tirri.

Edellätehdyn vuokrasopimuksen vahvisti Porvoon tuomiokapituli 12. päivänä tammikuuta 1888 huomautuksella, »että kun kunta Tuomiokapitulille tehdyn ilmoituksen mukaan oli aikeissa rakentaa kappalaispuustellin maalle toisenkin kansakouluhuoneen ja vaivaistalon ja ottaa näihin rakennustarpeita ja polttopuuta puustellin metsästä, Tuomiokapituli oli katsonut olevan tarpeen, että kirkkoherranvirasto kehoitti kirkkoraadia pitämään tarkalla silmällä ettei kappalaispuustellin metsää arentiaikana haaskata eikä käytetä muihin tarpeisiin kuin Keisarillisen Senaatin edellämainitussa kirjeessä salitaan; ja

että Kuvernööri mainitulla päätöksellään 19 päivästä huhtikuuta 1888 oli niinkään sanotun vuokra-ajan puolestaan vahvistanut, ehdolla ettei puustellin metsää ilman eri lupaa saa käyttää muulla tavalla kuin Keisarillisen Senaatin jo mainitussa kirjeessä 24 päivänä helmikuuta 1887 mainitaan.»

Näin siis seurakunnalle tähdennettiin metsien käytön valvontaa silloisten, ylempien hallintoviranomaisten toimesta.

Kappalaisen virkatalon vuokraajista mainittakoon mm. op. Taavi Kokko, Matti Silvennoinen, Juhon Pouta, Antti Veikkolainen Simo Koho ja Mikko Keinonen.

Virkatalolla mainitaan v. 1910 toimitetussa seurakunnan taloudellisessa katselmuksessa olleen kaikkiaan kuusi torppaa. Nämä olivat Louhivaaran Ylämökki, asukas Lauri Moilanen, Louhivaaran alämökki, asukas Heikki Moilanen. Lisäksi on asiakirjoissa lyijykynämerkintä Holopainen, tämän kirjoittajan isä. Vanhempi asuivatkin loisina (sen ajan nimitys alivuokralaisesta) em. torpassa, jossa olen syntynytkin. Lisäksi oli Kankaanmökki, asukas Antti Pylkkänen, Luostarisen mökki, asukas Antti Luostarinen, jonka torpan saunassa asui siihen aikaan Antti Koikkalainen, »aitamestari». Vielä oli Mäkelän mökki, asukas Toivo Pylkkänen ja Kakkokallion mökki, jossa asuivat Lauri Veikkolaisen perilliset: leski Katri Veikkolainen lapsineen ja vävy August Paalanen perheineen.

Torppien eläinten lukumääräksi mainitaan yhteensä 2 hevosta ja 15 lehmää.

Kirkkoherran virkataloon kuuluivat vuosisadan vai-

teen jälkeen vuorostaan seuraavat torpat Sillankorvan torppa, Sepän torppa, Kankaala eli suntion torppa, Suppala, Revonsoppi, Koivikko ja Loson mökki. Näillä mainitaan olleen omistuksessaan yhteensä hevosia 11 kpl, lehmiä 50 kpl, lampaita 23 kpl ja sikoja 17 kpl. Torpille osoitettiin vuotuiset polttopuut virkatalojen metsistä vaihdellen niiden määrää 5—20 kuutiometriin riippuen torpan tulisijain lukumäärästä. Lisäksi osoitettiin aitaustarpeita ja rakennuspuita torppien tarpeisiin.

Seurakunnan metsätalouden tarkastukset

Kuten jo edellä mainittiin laati metsäkonduktööri Arvid Lampén seurakunnan metsille ensimmäisen metsätaloussuunnitelman vuosina 1901—1903, joka hyväksyttiin metsähallituksessa huhtikuun 22. päivänä 1904. Sen ajan metsätaloussuunnitelmat olivat käsin kirjoitettuja tosin valmiiksi painetuille kaavakkeille samoin kuin muutkin asiakirjat lähetettiin. Vasta v. 1914 on seurakunnalle metsähallituksesta lähetetty kirjeäljennös, joka on kirjoitettu koneella. Tuohon aikaan puhuttiin metsätalouden järjestelyssä vain vuosilohkoista, joille ehdotettu hakkuu-aika oli 20 vuotta. Siemenpuuhakkuita suoritettiin, ja tarkastuksissa määrättiin siemenpuita jätettäväksi noin 40—80 kpl hehtaarille. Latvat ja paksut oksat oli raivattava uudistettavalla alueelta pois ja muut hakkuujätteet levitettävä. Myös maanpinnan rikkomista suositeltiin. Ellei alue kuudessa vuodessa taimettunut, oli se kylvettävä tai istutettava. Näiden ehdotettujen toimenpiteiden laiminlyöntejä oli todettu mm. v. 1910 pidetyssä seurakunnan taloudellisessa katselmuksessa, josta annetussa lausunnossa katselmuslautakunnan metsänhoitajajäsen Kaarlo Tapiovaara esittää mm. seuraavaa:

»... että vuosilohkoilla hakkaus-eivät eivät ole toimitetut hakkaus-säännön ja metsänhoitosuunnitelman mukaisesti, vaan on jällelle jätetty koiuja, haapoja ja kitukasvuisia kuusia, jota vastoin siemenpuiksi sopivat puut ovat enimmäkseen kaadetut, sekä että metsänhoitosuunnitelman määräämää maanpinnan rikkirepimistä ei ole toimitettu, joista seurauksena on ollut, että hakkausaloille ei ole noussut juuri ensinkään havupuu taimia vaan ainoastaan haavan taimia; että vuosilohkojen sisällä olevilla vesiperäisillä mailla on toimitettu paljaksi hakkuuksia vaikka hoitosuunnitelmassa tämä on kielletty ja määrätty ainoastaan varovasti ottamaan pois kitukasvuiset, vialliset ja yli-ikäiset puut; että luontoinen nuorennus maanpinnan ruohottumisen vuoksi on epäilyttävä; että hakkausaloilla on vielä paikoin runsaasti hekkusjätteitä, jotka olisi ollut pois korjattavat; että vastoin Keisarillisen Senaatin 22 päivästä huhtikuuta 1904 antamaa nimenomaista määräystä on karjaa paimenetta käytetty varsinaiseksi metsämaaksi erotetulla alalla.»

Kuten jo edellä mainittiin oli seurakunnan torppareilla useita lehmiä, joita laidunnettiin seurakunnan omistamilla metsämailla. Lehmille koottiin myös talvirehua jokivarsiniityiltä varsinkin Tohmajoen varsilta. Näin eivät jokivarret päässeet metsittymään, koska puuntaimet heinä mukana joka kesä nitettiin pois. Lehmät kävivät mielellään juuri paljaaksihakkuualueilla laitumella, koska ne olivat ruohottuneita alueita »ryönöjä» ja karjanhakkijat löysivät usein illan suussa lehmikarjansa »ryönöstä».

Metsätalouden tarkastuksia Ruskealan seurakunnan metsistä mainitaan toimittaneen mm. seuraavat metsänhoitajat: J. E. Ekström, Sigismund Sandelin, Gunnar Karlsson, Albin André, Reino Lehtolainen ja Eitel Johansson.

Seurakunnan metsänvartijoina toimivat mm. mv. Juhon Juutilainen, työnjohtaja Herman Mutikainen ja viimeksi vuoteen 1935 saakka Rickhard Jalkanen. Vuodesta 1935 lukien sai seurakunta metsä-

ammattiapua silloin perustelulta Ruskeala-Harlun metsänhoitoyhdistykseltä.

Seurakunnalta ostivat puutavaraa m. seuraavat yhtiöt: Sortavalan Puutavara Oy, Ruskealan Mar-mori Oy, Laatokan Puu Oy Lahdenpohja, Oy Faner Ab, Helsinki (Lohja), Oy Laskela Ab, Oy Koverinkoski ja Oy Helylä. Yksityisistä puutavaran ostajista mainittakoon J. Moilanen, Onni Silvennoinen, J. Pirhonen, A. Kuosmanen, Antti Freese ja Einar Keinonen. Myös lupakirjoilla myytiin seurakuntalaisille rakennuspuita mm. »Variksen opotasta».

Seurakunnan metsät oli vakuutettu Suomen Metsänomistajain Keskinäisessä Metsäpaloapuyhdistyksessä.

Ruskealan seurakunnalla oli siis huomattava metsäomaisuus, jolla oli suuri merkitys seurakunnan talouden hoidossa. Puuvaroiltaan-kin ne olivat keskimääräistä runsaammat kuten metsänarviokirjoista on todettavissa. Metsälähän hoidettiin kuten on jo edellä selostettu metsänhallituksen virkataloja yhteisömetsäin hoito-osaston toimesta, eikä laadittuja hakkuusuunnitelmia saanut ylittää. Tämä ilmeni mm. Opetusministeriön antamassa kirjeessä syyskuun 18. päivästä 1929 N:o 1211, jolla evättiin Ruskealan seurakunnan anomus myydä metsää seurakunnallisiin tarkoituksiin 600.000 markan edestä suunnitelmassa ehdotettujen hakkuuiden lisäksi.

Metsänparannustoimintaa harjoitettiin myös seurakunnan metsämailla ja valtiolta saatiin metsäojoituksia varten 115.000 markan suuruinen laina 1930-luvulla, jonka alkupuolella oli suuria työttömyyskausia.

Kunnan metsätaloudesta

Ruskealan kunnan metsänomistus sai alkunsa jo Venäjän vallan aikana. Vuonna 1912 pidetyssä kuntakokouksessa päätettiin Engla Molin vainajan tilan ostamisesta kunnalle. Tähän rakennettiin myöhemmin kunnalliskoti. Kunnan omistamia kiinteistöjä oli v. 1938 tehdyn kuntakertomuksen mukaan 33 kpl, jotka oli hankittu vuosina 1912—1937. Kiinteistöt käsittivät kaikkiaan 76 hehtaaria peltoa ja 936 hehtaaria metsämaata ynnä lisäksi yli 50 hehtaaria joutomaita. Tilat sijaitsivat suurimmalta osalta Kaalamon kylässä, jossa oli v. 1916 hankittu Kytös-niminen maatila. Tällä tilalla sijaitsi kunnan talouskeskus. Myös Kontiolahden, Matkaselän Mähkönvaaran, Pirttipohjan, Ruisselän, Ruskealan ja Särkisyrjän kylissä oli kunnalla maa- ja metsätalouskiinteistöjä. Tiloista oli 9 metsätaloutta vakuutettu metsäpalo varalta.

Kunnalla oli muiden kiinteistöjen lisäksi mm. 13 kansakoulua, joiden lämmittämiseen tarvittava halkomäärä oli vuosittain huomattava. Kunnan talousarviossa olikin vuosittain varattu määräraha metsätyömiesten palkkoja varten. Vuonna 1938 oli varattu metsätyömiesten palkkoihin 30.000 mk ja metsänparannustöihin mm. ojituksiin 57.000 mk. Näin kunta pystyi metsiensä avulla työllistämään kuntalaisiaan työttömyyskausien ajaksi. 1930-luvulla ojitettiin yksinomaan kunnan vesiperäisiä metsämaita 100.000 markan edestä.

Kunnan metsistä hakattiin puutavaraa myös myytäväksi. Puutavaran ostajina esiintyivät muiden muassa myös Oy Bruno Procopé, jolle Kaalamon asemalle toimitettiin noin 1300 pm³ kuorimattomia kuusipaperipuita ja samalle ostajalle Tohmajokivarten noin 200 pm³ samaa puutavaraa hintaa 109 markkaa pm³lta. Kunnan kanssa tehdyssä kauppasopimuksessa mainitaan että ylimittaa annetaan 10 cm metrille ja että käsirahana saadaan 40.000 markkaa. Edelleen toimituksen aikana suoritettiin em. yhtiö puista 40.000 markkaa ja loppusumma maksettiin pulden vastaanottotilaisuudessa, joksi oli sovittu 15 päivä huhtikuuta 1937.

Myös muihin metsänparannustöihin kunnan metsistä käytettiin varoja. Paikallisen metsänhoitoyhdistyksen valvonnassa harven-

Konnummäki — Jaatisen talo.

MAANVILJELIJÄNÄ RUSKEALASSA

Yhdessä veljeni Laurin kanssa viljelimme Ruskealan Matkaselässä sijainnutta ns. Konnummäki-nimistä perintötilaa. Tila oli ollut suvun hallussa jo usean miespolven. Tila rakennuksineen sijaitsi luonnonkauniilla paikalla mäellä, josta oli kaunis näköala Ruokojärvelle sekä kauas Kiteen ja Pälkäjärven suuntiin. Viljeltyä tilan maista oli 23 ha. Pellot olivat loivasti viettäviä hiekkamaita sekä kivisiä, kuten ne yleensä Karjalassa olivat. Kiviä raivattiin paljon ampumalla, hautaamalla ja nostamalla, joista isommat ajettiin kasoiksi pellon laitaan. Pienistä kivistä tehtiin salaojia. Näin tuli maistamme salaajittua useita hehtaareja talvisotaan mennessä. Silloin ei tunnettu mitään raivaustai ojituspalkkioita, vaan kaikki tehtiin omin voimin ja kustannuksin.

Maanviljely oli enemmän karjanhoitoa suosivaa, viljeltiin etupäässä rehuksveja, leipäviljaa viljeltiin etupäässä vain omiksi tarpeiksi. Ruis ja ohra sekä viime rauhavuotina muotiin tullut kevätvehnä olivat tärkeimmät leipäviljakasvit. Varsinkin vehnä alkoi valloittaa rukiin paikan maanviljelyksessä. Kun vehnää ruvettiin viljelemään, oli tarpeellisia vehnämyllyjä harvassa. Ensimmäiset vehnäjauhohat jauhatettiin Jaakkiman Lahdenpohjassa Sikiön myllyssä. Myöhemmin alkoi paikkakunnalla toimia Sahankosken vehnämylly, joka oli aikamoinen helpotus pitäjän talonistajille.

Kuten edellä mainitsin, oli karjanhoito siihen aikaan maanviljelijän päälinkeino, se tuotti taloudessa tarvittavan välttämättömän rahan, ilman rahaa kun ei silloinkaan osattu elää. Tilalla oli lypsy-

lehmiä 18, niiden lisäksi oli joutokarjaa. Tuotettu maito meni hyvin kaupaksi ns. tinkimaitona. Suurin maidon ja kerman kuluttaja oli Matkaselän asemaravintola. Karjaa varten viljeltiin paljon vihantarehua. Tehtiin AIV-rehua, heinästä (kaksi sataa), hernekaurasta, ym:sta.

Tilalla opetettiin viljelemään sokekerijuurikasta. Yhtenä vuonna oli 1 ha sopimusviljely Antrean juuri ennen sotaa valmistuneen sokekeritehtaan kanssa. Ehkäpä siitä olisi tullut hyvä ja kannattava viljelyskasvi. Sota ja evakkoon lähtö kuitenkin katkaisivat hyvän alun sillinkin työsaralla.

Maanviljely ja karjanhoito olivat yleensä korkealla tasolla Ruskealassa silloiseen aikaan verrattuna. Oltiin karjantarkastusyhdistyksessä jo pitkään mukana. Maatalousteknikot ym. kävivät tarvittaessa neuvoja antamassa. Hevosilla tehtiin kaikki maatalouden ajot ja vetotyöt, kuin myös käytiin kirkossa. Silloin ei ollut traktoreita, niinkuin nykyään pienienkin talon pelloilla eikä autoa, joka nykyään tuntuu olevan välttämätön elinehto - maanviljelijällekin.

On paljon unohtunut sen ajan tärkeitäkin maanviljelykseen liittyviä asioita. Eikä ihme, onhan siitä jo yli 30 vuotta kulunut. Sen vain muistan, että kovasti oli tehtävä työtä ja pitkiä päiviä varsinkin keuhkokuumeen aikana. Ei ollut vapaa-ajan ongelmia.

15 vuotta olen nyt yrittänyt oman kotitaloni puutarhaa täällä kanta-Suomessa saada mieleisekseni ja aina siinä riittää uutta ja uutta puuhaa ja sehän sen mielenkiintoiseksi tekeekin.

- Eero Jaatinen.

PAULI JANTUNEN:

KALASTUKSESTA RUSKEALASSA

Kalavedet Ruskealassa sijaitsivat pitäjän itäosassa olleesta Vahvajärvestä kaakkoon, itään ja koilliseen. Vesistön latvavedet Riutta- ja Perttilampi sekä Hiijärvi laskivat Kiviojan kautta Vahvajärveen ja siitä Sahinojan kautta Ruokolampeen ja edelleen Töyhinjoen kautta n. 3 km:n pituiseen Ylälampeen. Edelleen Kelo-ojan, Alalammen, Vahvojan ja Kelokosken kautta Jänisjärveen, Ruskealan huomattavimpaan kalaveteen, josta yli 80 neliökilometriä kuului Ruskealan pitäjälle. Toiseksi suurin vesi Vahvajärvi oli laajuudeltaan 10 neliökilometriä.

Kalastus oli ensimmäiseen kotitarvekaloitukseen, mutta vahvimmin kalastusta harjoittavan Kirkkolahden kylän nuottamiehet, toivat isomman muikkusaaliin satuessa muikkuja myytäväksikin naapurikyliin. Jänisjärven muut olivat hyvin maukkaita ja kysytyjä.

(Kun nuottakuntien omistussuh-

nettiin nuoria metsiä ja taimistoja kunnan metsämailla vuosina 1936—37 yhteensä 133 hehtaaria. Harvenus tuli maksamaan 65 markkaa hehtaarilta. Samoin suoritettiin metsänistutuksia eräillä tiloilla ja yhteensä oli istutettu 13.000 kpl kuusen taimia. Istutus tuli maksamaan 10 penniä taimelta. Kunnan mainitaan saaneen näihin metsänparannustöihin ilmaisen työnjohdon. Edelleen mainitaan kuntaker-tomuksessa mainittuna vuotena kaivetun ojaan 635 metriä, jonka kustannukset olivat 2.450 mk.

Kunnanmetsälautakunnan tarpeisiin oli kertomusvuonna varattu 300 mk. Kunnanmetsälautakunnan jäsenenä mainitaan olleen mm. mv. Juuso Kirmanen, metsäpiiripäällikkö Matti Järvi, mv. Mikko Jaatinen sekä varajäsenenä mv:t Mikko Suoninen, Viljo Helskanen ja Tuomas Kakkonen.

Kunnan tilanhoitajista mainittakoon jo 1920-luvulla toiminut t. Arola sekä viimeksi aina evakkoon lähtiön saakka Vilho Palviainen. Tauno Holopainen.

Onni Hilonen: Marmorilouhoksen vaiheilta

Ruskealan Marmori Oy:n toiminta keskittyi kalkkikiven louhintaan ja polttamiseen eli kiviaineksen markkinointiin sekä louhittuna että poltettuna. Vaikka toiminimi viittaakin jalompaan kivilaatuun, jota juuri toiminimi edellytti, ei kuitenkaan varsinaista marmorikiveä enää viime aikoina jaloksi rakennusaineksi Ruskealasta mainittavassa määrässä toimitettu. Kalkkikiven käyttö selluloosan valmistamiseen tarvittavan hapon raaka-aineena sen sijaan oli huomattava. Suurin näistä kalkkikiven tarvitsijoista oli Pitkäranta Oy. Alussa ja vielä 1920-luvulla ei Pitkärantaan ollut junayhteyksiä ja kalkkikivi oli toimitettava kesällä Sortavalan kautta Laatokkaa myöten vesiteitse proomulla. Kalkkikivi louhittiin ja lastattiin rautatievaunuihin, joissa se kuljetettiin Sortavalan satamaan. Tästä toimenpiteestä johtui, että Marmori Oy työllisti kesän aikana varsin paljon miehiä, mutta syksyn tullen kun Laatokka jäätyi, keskeytyi laivaliikenne ja kaivosmiehet joutuivat lähtemään etupäässä metsätöihin. Kun junayhteys 1930-luvulla saatiin Läskelästä aina Pitkärantaan saakka, saoitui kalkkikiven louhinta ympärivuotiseksi niin, ettei kaivosmiesten tarvinut enää syksyisin vaihtaa työpaikkaa.

Kalkkikiveä louhittiin aluksi avokaivoksissa ja laskettiin alas lastaussillalle kuuppavaunuissa. Täältä hevonen veti tyhjat vaunut takaisin kaivokseen. Myöhemmin rakennettiin ensimmäinen hissi. Sillä nostettiin kivivaunut ja laskettiin kulkevalle lavalla lastaussillalle. Tässä käytettiin painovoimaa hyväksi niin, että täysinäinen kivivaunu veti tyhjän kivivaunun kuljetuslavoineen ylös hissikuilulle. Hissitason lavalta kaadettiin myös kalkkiuunille menevät kivet. Ne lastattiin eteenpäin kippaaviin vaunuihin, kun taas rautatievaunuihin menevät kivet lastattiin sivulle päin kaadettaviin eli kippaaviin kuuppavaunuihin. Uunikivet, joista kalkkia poltettiin, olivat pienemmiksi lohkoituja kuin teollisuudelle menevät. Selluloosan valmistamiseen tarvittavat kalkkikivet saivat olla niin suuria kuin mies jaksoi kuuppavaunuun nostaa, sillä nämä kivet lohkoitiin sopivan ko-

koiksi selluloosatehtailla ennen happotorneihin siirtämistä. Antrean Raakasokeritehdas osti myös kalkkikiveä ja sen piti olla valikoitua tasakokoiseksi. Ensimmäisen hissin valmistusta alkoi myös tunnelien teko ja kamarilouhinta. Aluksi ajettiin kuuppavaunut käsin hissille ja tyhjä vaunu tuotiin takaisin tulleessa. Myöhemmin tuli käyttöön moottoripässiveturi, joka hoiti kuljetuksen. Tämä pystyi kuljetamaan jopa 6-7 tyhjää vaunua kerrallaan. Siinä syntyi kova kilpailu miesten kesken, toiset odottelivat vaunua ja toiset koettivat varustaa kivet valmiiksi, että vaunu saatiin lastatuksi hyvin nopeasti ja huudetuksi täysi. Työstä maksettiin näet urakkapalkka ja vaunuu mahtui paritonna kalkkikiveä, ylipainosta ei maksettu. Parittain työskenteleviä ryhmiä oli toistakymmentä ja viimeisten oli jäättävä odottelemaan seuraavan pässin tuloa. Myöhemmin rakennettiin toinen hissi. Mentiin yhä syvemälle ja tälläkin hissillä nostettiin aluksi avokaivoksesta. Kalkkivuoreen aikaisemmin johtava tunneli oli n. 200-250 m pitkä ja täysin pimeä. Tyhjat vaunut saattoivat törmäil-

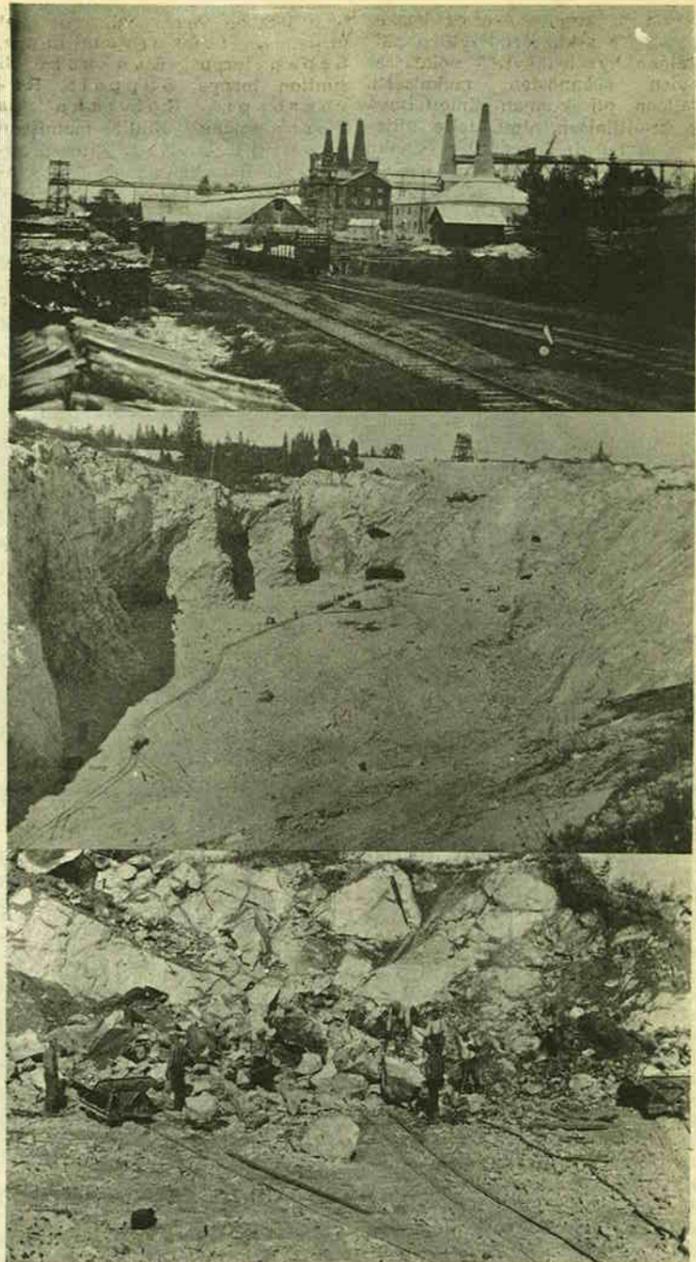
lä pimeässä tunnelissa toisiinsa niin että kolisi. Valaistusta saatiin myöhemmin, ensin tulivat karbidilamput ja sitten sähkövalaistus. Kalkkiuunit lämpivät alkuaan puulla ja halkojen menekki oli kohtalainen. 1930-luvulla muurattiin uusia kalkkiuuneja, joita lämmitettiin kivihiihellä. Kivihiihien purkamisen rautatievaunuista oli erittäin nokista hommaa. Purkamisen täytyi tapahtua nopeasti ja kaivoksesta komennettiin miehiä tarpeen ja kiireen mukaan »hiilisouviin».

Tilimaksu suoritettiin Louhoksella kaksi kertaa kuussa. Kaupankäynti vilkastui ja mm. lihakauppiaita ilmaantui useampia Louhokselle ja Matkaselkään. Rihkamakauppiat löysivät myöskin tiensä Louhokselle ja varsinkin tilipäivinä. Arpapelit eli niin sanottu »lotteri» oli kovasti muotia siihen aikaan. Voittoina saattoi olla kelloja, haitareita, lemmiä ja jopa hevosiakin. Peleistä puheen ollen saattoi ainakin kesäisinä tili-iltoina tavata mäensyrjästä myös korttiporukoita, jolloin tilirahoja tasalltiin tai katsottiin, kenelle ne rahat sitten loppujen lopuksi kuuluivat.

KVARTSIN LOUHINNASTA

Tämän kertomukseni tapahtumat ajoittuvat maaliskuun loppupuolelle 1936. Kvartseja louhittiin mm. Vahvajärven läntisellä laidalla, Hoskon tilalta. Muutaman miehen työvoimalla oli saatu jonkin aarin suuruinen louhos kvartsisuoneen. Edellisenä päivänä ammuttua (räjäytettyä), irroitettua ja lajiteltua kiveä oli aamupäivän kuluessa lastattu ajossa olevien hevosten reikiin. Hevosten omistaja olivat Arvo Forsström 2 kpl, Antti Laukkainen, Onni Soininen, Pekka Rouhiainen, louhoksen omistaja Matti Virtanen, Vilho Virtanen ja Roinin rouvan hevonen, jota Antti Valling ajoi. Souvissa oli siis parhaimmillaan kahdeksan hevosta. Mutta tärkeimpiä miehiä kiven louhinnassa olivat porariparit Emil Luukkainen ja Onni Soininen sekä Aapo Mutikainen ja K. Malinen. Nämä miehet paukuttelivat aina kahden met-

rin syvyyksiä reikä kaivoksen louhintarintamaan. Toinen löi lekalla poran päähän ja toinen poraa pitäessään pyörytti sitä välittömästi joka lyönnin jälkeen 1/4-1/3 kierrosta. Väliillä pantiin vettä reikään, että irronnut kiviä nousei veden mukana reijästä ylös. Rälskymisen estämiseksi tehtiin kuusen oksista suttarengas poran ympäri reijän päälle. Kvartsikalliota oli vaikea porata, siinä oli rakoja ja se oli laadultaan kovaa, lasimais-ta. Tämä asetti porien teroittajan ja karkaisijan, seppä Vilho Virtasen taidon kovalle koetukselle. Mutta taitoa karttui ja lähellä louhosta, kuusikon varjossa sijainneessa kenttäpaikassa syntyi molemmista päistään kestäviä poria. Nimittäin lyöntipäänkin täytyi kestää lekan iskut niin, ettei poran päästä päässyt irtoilemaan vaarallisia rautasirpaleita, jotka oli-

Ruskealan marmori- ja kalkkilouhokselta.

sivat haavoittaneet poran pitelijän silmiä ja kasvoja.

Tavallisimmin juuri ennen ruokautumista reijän löynti lopetettiin ja Mutikaisen Aapo ja Soinisen Onni ryhtyivät lataamaan reikä. Räjähdysaineena käytettiin kloraattia ja dynamiittia ja itse räjäytys tapahtui tulilankanalleilla. "Alakakeeha työkin Roinine ja Asikaine lopetella roskan perkkua ja mänettä tuonne tuas Hoskon myllytien varteen vahtoomaan, jottei kukkaa sat-tua ajamaa kohalle, ku ruvetaa ampumaa." Näin jutteli Luukkainen, joka oli tuollainen isällinen mallinen mies ja huolehti säännöllisesti näistä varotoimista.

"Alakaa olla paskat sisällä! Ruvetkeeha huutamaa", ilmoitteli Mutikaisen Aapo. Ammutua! Ammutua! Aapo ja Soinisen Onni sytyttivät tulilangat, jotka hitaasti palaen siirtävät tulen sytytysnalliin, joka on päällimmäisen dynamiittipötkyn sisässä panosreijä-sä. "Ammutaa! Pallaa jo, huutavat sytyttäjät." Lähtekääh kuusikon suojaan. Täällä ei oo kohta hyvä olla". "Onnistas nyt, jot ei jäis »suutariks», huolehti Luukkainen. "Kyllä se repijää", painutaaha suojaan, vahvisteli Soinisen Onni. "Kova se on työ, ku kivistä leippee irrottaa, va siinä se männöö", tuumivat miehet. "Niitä se on", myöntelee Luukkainen. Onse sillä Savikon Jussillakin ollut monttu auki. Siellä pittääki vahtii hyvästi, jottei kiviä sata autoloihin, ku työmaa on ihan maantien varressa ja linja-autolotakin jo kulukoo tuonne Sortavalan ja Kitteelle päin jos mitkä määrät." - Miehet ovat suojaan oksaisen kuusen alla ja siinä "Huastellaa paukuja odotellessa. Jo alkaakin iv-rähdehää, maa jalkojen alla täräh-telee ja kiven sirut rapisevat kuusen oksissa. "Ammuttuu! Ammuttuu!" huutavat miehet. "Ja nyt ruvetaa syömää. Hyvästi tuntu rat-

kennee, va eiköhä tuolla Sarkojan Korhosen pellolla oo joka kiv kevväällä kerättävä, ku tässä on talavi ampuu jtkytetty", tuumii Luukkainen.

Työt jatkuvat taas iltapäivällä. Hevosmiehet ajoivat kivet Marmorilouhoksen pistoradan päähän, jossa ne lastattiin rautatievaunuihin ja lähetettiin Vuoksenniskan lastitehtaalle. Ensimmäinen kuorma oli mennyt 9.1. 1936 määrältään noin 10 tn kvartsikiveä. Mutta sitten näyttikin nousevan seinä vastaan, sillä tehdas ilmoitti, että kiveässä on liian paljon kalkkia ja vastaavasti liian vähän piihappoa SiO₂. Vaatimus olikin korkea, sillä kvaattipitoisuus olisi pitänyt olla 99,5 %. Uudet tutkimukset ja neuvottelut johtivat tulokseen, mutta Vuoksenniska Oy:n puolelta kehoitettiin ottamaan "nuorempi herra Virtanen" työtä valvomaan, koska hän tuntee kvartsilaaudat ja on louhimistyöhön tottunut. (Tämä tar-koitti Vilho Virtasta) Toimitukset pääsivät alkamaan maaliskuun alussa ja jatkuivat huhtikuun alkupuolelle eli kellarikkoon asti. Siihen mennessä oli kvartsikiveä toimitettu 222 tonnia. Tästä määrästä oli maksettu 14.440,40 mk. Louhintatyö ei liene ollut mitenkään kannattavaa ainakaan sen vuoksi, että kaivannossa tehtiin valmistavaa louhintaa myöhempää kivenottoa varten, jota ei kuitenkaan tullut vaikka kvartsikiveä kyllä kalliin sisällä oli. Syynä kaivos-toiminnan lakkaamiseen olivat parantuneet ansiomahdollisuudet muualla eikä työskentely kivilouhimolla ollut mitään kevyttä hommaa.

Tämän kirjoittaja oli tuohon aikaan 7-vuotias. Kun kvartsin ajurit olivat hieman oudon oloisia tuon ikäisen pojanvesselin silmissä, oli mukavampi seurata pillosta käsin, kun 5-6 hevosta veti kuormiaan henki talvi-ilmassa

teet ym. perustuvat pääosiltaan muistin varaan 30 vuoden takaisin asioihin, niin suotakoon minulle anteeksi tekemäni virheet).

Kirkkolahdessa oli kolme nuotakuntaa: 1) Pölkkyeniemi ja särkkä, Inkiset ja Vanniset, 2) Jaakko Vottonen, Iivana Vottonen ja Eroset, 3) Sorjosia oli kaksi taloa sekä Hirvoset ja kauppias Koljonen.

Nuottapyynti alkoi tavallisimmin kesäkuussa ja jatkui jääty-miseen asti. Nuottaa vedettiin keluveneillä, ei siis rantanuotta-na. Eräissä vaiheissa veneet olivat rinnakkain. Uloimmilla airoilla souiti kaksi miestä kummassaakin veneessä. Kalamäärät vaihtelivat. Joskus ne saattoivat nousta useaan sataan kiloon. Pyyntiin lähettiin vain jos tuulensuunta oli kalamiesten mieleinen. Nuotanpoveen sotkeutui joskus 10 kg hauki ja sattuipa joskus 5 kg järvilohikin.

Siian verkkopyynti oli myöhäissyksyllä yleistä. Komeaa ja maukasta oli Jänisjärven siika. Sattui joskus 3,5 kg vonkale nousemaan veneeseen.

Hauenpyynti oli antoisinta keväällä kudun aikana. Kudun mentyä hauki otti hanakasti syöttikoukkuun (näitä sanottiin polukoukuiksi). Hauen pyyntitavat olivat samanlaisia pienimmistä lammista suurimpiin vesiin asti, keväällä rysillä ja katiskoilla, ke-vätkesällä koukuilla. Jänisjärvi

oli kalalajistoiltaan rikas. Siinä oli useita sellaisia kaloja, joita en tavannut toisista Ruskealan vesistä mm. korpiaisia.

Vahvajärvi, jonka lähellä oli kotini, oli kokoonsa nähden kalarikkaimpia vesiiä. Sen ympärillä oli useita kylliä ja niissä kaikissa paljon ahkeria kalamiehiä. Kaksikymmenluvulla oli Vahvajärvellä vielä nuotta, mutta samaan aikaan perustettiin järven ympäristökylien kalastuskunnat ja nämä kielsivät nuotan käytön sen tiheyden takia. Omasta mielestäni toimenpide oli aiheeton, koska järven kalantuotto oli kymmeniä kertoja suurempi, kuin pyydystetyn kalan määrä.

On helppo laskea tuotto esim. ahvenen, siis yhden kalalajin kohdalta. Hyvin ahvenia tuottava vesi kasvattaa esim. jopa 20-30 kg hehtaarilla ahvenia. Kun järven pinta-ala oli noin 1000 ha, tuli jo ahvenien osalta kymmeniä tonneja kalaa.

Vahvajärvessä kasvoivat kaikki siinä esiintyvät kalat suuriksi. Esim. ahven saattoi tulla yli 2 kilon painoiseksi minun saaman tiedon mukaan. Samoin haukia oli yli 10-kiloisia. Kotonani oli velimiehellä ennätysahauki 9 kg, minulla 8 kg ja isällä 7 kg. Ma-teissa oli veljeni ennätysmade 5 kilon painoinen ja minulla 3 kg. Suurimman ankeriaan minun tietooni tulleista sai Niemen Tikan isäntä Sahinojan sillan alta ry-

sästä. Se painoi 3 kg. Harvoin jää ankerias sisäjärvelle näin suureksi. Merelle päin oli suunta tälläkin.

Yleensä oli kalastusinnostus kasvamassa Ruskealassa. Vanhemmista ahkerimmista kalamiehistä muistan Niemen Tikan vanhan isännän. Hän kuoli 93 vuoden ikäisenä, noin 40 vuotta sitten. Hänet tapasi järveltä usein sekä kesällä että talvella. Talo oli Vahvajärven pohjoisrannalla niemessä, josta nimi Niemen Tikka. Vanhalla isännällä oli jo minun ikäisenä, onnessa 30 vuotta se-kä rysät ja merrat niiden lisäksi. Hän kutoi aina itse verkot ja muut pyydykset.

Samoin ahkera kalamies oli Alalammilla Rellmanin vanha isäntä. Jänisjärven rannalla oli hänen talonsa. Varmaan tuhannet Jänisjärven siiat ja muut kalat päätyivät hänen kalaveneeseen. Hän oli ahkera saunamies kylpien joka iltä sunnuntaitakaan unohtamatta. Samalla Alalammien kylällä tunsin muita ahkeria kalamiehiä kuten isännät: Laatikainen, Kakkonen, Pyrrö sekä monia muita.

Monenlainen virkistyskalastus oli ennen sotia hyvin levinnyt Ruskealassa. Talvella käytiin pilkkimässä ja kesällä ongella. Lähetänkin lämpimät terveiseni entisille kala- sekä metsästys- ja urheilukavereille.

Juha Virtanen: Hoskon myllyn vaiheista

Hoskon myllyn ehkä voimakas toimintajako sattui jatkosodan ajalle. Pekka Aukusti Mustajärvi (s. 1897) ja hänen vaimonsa Anna Stiina, o.s. Tukainen (s. 1887), saattoivat myllyn koneistot pian kuntoon sotatoimien siirryttyä kesällä 1941 kunnan ulkopuolelle ja myllyn säästyessä sodan tuhoilta suhteellisen hyvin. Kun pelot antoivat satoa jo kesällä 1942, oli ensimmäisenä ehtona saada jyvät myllyyn. Tieto Hoskon myllystä levisi laajalle Harluun, Soanlahdelle, Kiteelle ja Uukuniemen suuntiin asti. Parhaimmillaan saattoi yli 60 myllymiestä ja hevosta odottaa vuoroaan myllyllä. Tullin sitten kansanhuollon tarkastajakin tutkimaan, oliko jauhatukset hoidettu lainmukaisesti eli tarvittavat kupongit leikattu. Ja olihan kupongit, ainakin viisi suurta lasitolkkiä täynnä. Parempia selvityksiä tarkastaja ei kaivannut. — Varsin pian jälleerakentaminen toi myös ensimmäiset tukit sahataviksi, ja työtä riitti.

Mustajärvi oli syntynyt Ylitornionla, ja paikallinen murrensano kiinnosti, mutta joskus jäi arvailujen varaan, mitä isännät tarkoittivat. Niinpä kerran Silvennoisen isäntä toi hyviä »rukkia» myllyyn, ja mylläriin teki mieli ostaa niitä itselleenkin. Kysymyksenä, olisiko isännällä ruista niin paljon, että hänellekin myisi, hän sai vastukseksi: »Ka, eihä niitä nii äijä oo, vaan onpaha äijä vähä kuitenkin.» Mustajärveltä jäi rukiit ostamatta, kun ei pystynyt selvittämään, oliko niitä myytäväksi vai ei.

Kolmekymmenluvun alkupuolella sattui Hoskon tienoilla erään nuoren miehen mieli kiintymään nuoreen ja sievään tyttöön. Saadakseen mieltiettyä huomion puoleensa hän suunniteli uhkarohkean urotyön: päätti laskea veneellä Hoskon kevät kuohuisen kosken. Koskessa oli heti päättävä aukon kohdalla kallio, jota vasten uitettavat tukitkin joskus katkesivat, joten lasku oli vaarallinen. Mutta mitäpä mies ei tekisi, jos kerran on päättänyt.

Eräänä iltana se sitten tapahtui. Mistä lienee katsojiaakin ilmaantunut. Varoitukset eivät tehonneet. Siinä mies kiihkerässä veneessä laski kosken kuohuihin. Rannalla olevat peittivät silmänsä. Joku kävi

höyryten. Eräänä aamupäivänä olin lähtenyt »veskelellä mäkkii laskemaan» eikä vanhemmat sisaret olleet mukana pyynnöistäni huolimatta. Ensimmäinen lasku oli suoritettu ja kiskoin junnasin minulle vähän liian painavaa kelkkaa uudelleen mäen päälle siellä »kellarin takana» rahtien toisella puolella. Aivan mäen päällä oli suuri koivu ja sen oksista oli edellisessä päivänä tippunut vettä hängelle ja jäädyttänyt sen peilikirkkaaksi, mikä seikka jäi minulta huomaamatta. Kun tossut sattuivat jäätikölle, niin silloin vain välähti ja nenäni oli jäätikössä. Ensin ei tuntunut mitään, mutta pian tuntui kun veri tippui melkein loristen nenästä. Kelkka karkasi mäen alle ja itku poltti silmäkulmia kun läksin juoksemaan kotiin. Painoin lapsen nenääni vasten, mutta sekin oli pian punainen möykky ja siinä samassa tuli ne mahtavat kivenajuritkin vastaan. Niille ei nyt millään uskalla näyttäytyä ja niin pujahdin piiloon pajan katokseen. Mutta miten hitaasti ne hevoset juuri nyt kulkivatkaan. Pää tuntui kipeältä ja lapanen tarttui jo kiinni kasvoihin. Lopultakin pääsin juoksemaan kotiin. Äiti siellä heti sunnaillemaan: »Voi hyvä poika, mikä siulle on tullu kun veressäkin on koko nuama.» — Silloin vasta itku puhkesi valloilleen ja siinä välissä sain nyyhkyttyä: »Äiti! ... nenä lähti.» — Juha Virtanen.

riu'un kanssa juoksemaan alajuoksulle. Ei särkynyt vene, mutta ympäröivät miehet, ja miehet kuohuihin. Joskus vilahti kuohuisia kättä tai jalkaa. Vene kolisi kumollaan alajuoksun kiviin. Vähää ennen alajuoksua koskenlaskija sai otteen kivistä ja pääsi kuhmuja ja mustelmia täynnä läpimärkänä pois kosken kuohuista. Henki säilyi, mutta tytön mieltä tämä ei kääntänyt.

Vaaransa olivat Hoskon jyrkillä rinteilläkin. Ruskealan seurakunta hakkautti pinotavaraa Myllymäen rinteiltä joskus 1930-luvun alussa. Mäen harjalla töitä tekevältä mieheltä pääsi katkaistu pölli vyörymään rinteeseen. Niin äkkiä kaikki tapahtui, että alapuolella olevan miehen ei onnistunut väistää puuta, vaan jäi alle. Päähän satunut isku aiheutti sisäisen verenvuodon, ennen kuin onnettomuuden uhri ehdittiin saada lääkärin hoitoon, hän menehtyi.

Myllyn ja sahan koneistus ennen talvisotaa

Varsinainen viljan jauhatusta tapahtui vanhassa hirsirakenteisessa myllyssä, johon voiman siirto vesiturbiinista tapahtui pitkällä valta-akselilla. Turbiinin teho lienee ollut noin 140 hv. Sähkögeneraattorin pyörytykseen oli pienempi turbiini. Voiman säätö tapahtui yksinkertaisesti veden määrää säätävällä luukulla. Tätä hoidettiin myllyn perällä olevalla veivillä. Myllyssä olivat puhdistuskone, kaksi kiviparia jauhatusta varten ja kaurasuurimoitin litistyskone. Jyväkuormat otettiin sisälle vaijerin vetämällä vauunilla.

Sahalaitos oli uusi vv. 1937–38 rakennettu suuri rakennus (n. 9x20), johon mahtuivat raamisaha, sirkkeli eli pyörösaha, höyläkone, katkomissirkkeli pärepuiden kat-

kontaan sekä pärehöylä. Sotavälillä yhtenä syksynä puimakonekin. Voimaa ei riittänyt tietystikään kaikkien koneitten yhtäaikaan käytölle, mutta se ei ollut tarpeenkaan.

Veden säännöstelyä varten oli koskessa kiinteä ja säädettävä pato. Tohmajoen melkoisen tasainen vesimäärä ei asettanut mitenkään suuria vaatimuksia säännöstelylle. Padon yli johti silta, jonka pilarit olivat betonivalua eikä puuta, kuten Ruskealan muistelmateoksen vanha kuva kertoo.

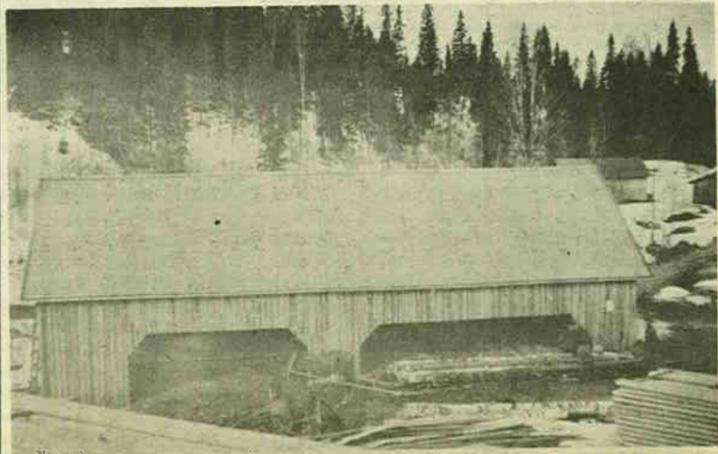
Hajatietoja aikaisemmista vaiheista

Tsaarivallan aikana tullimylly oli kuulunut Ilolan hoviin. Tämä mahtava hovi varmaan tarvitsikin oman myllyn, ja se lienee hovin toimesta rakennettukin. Hovin suunnalta tuleva tiekin oli tehty melkoisen suuriteoisesti, sillä n. 300 m varsinaiselta kylätieltä n.s. Sarkojan laakson laitaan tie oli pengertetty. V. 1872 myllyn ja silhen liittyvän tilan osti valtiopäivämies Tuomas Laurikainen, joka harrasti lähitienoilla myös kalkinpoltoa. Sitten omistus siirtyi naapurikylän isännille Sorjoselle ja Soiniselle, mutta eivät hekään pitäneet sitä kauan omistuksessaan, vaan omistajat vaihtuivat.

Silloin ei ollut vielä voimanlähteenä kuin vesiratas, joka talvialkoina lienee ollut melko vastuksellinen toimimaan jäätyneen takia. Jonkinlainen raamisahakin oli ollut myllyn yhteydessä ennen vuosisadan vaihdetta ja omistajina sellaiset kuin kauppias Kettunen, Procopé, vuokralaisena kai apteekkarin Cronin, yht. omistajina ins. Pöysti ja fil. maist., tilanomistaja E. I. Roini. Insinööri Pöystillä oli tarkoitusta laajentaa sahan toimintaa ja perustaa pakettinappulätehdas,

Myllyläri Pekka Aukusti Mustajärvi ja hänen emäntänsä Anna-Stiina vanhan asuntonsa portalla noin v. 1934–35.

Hoskon sahan rakennus. Vanha mylly jää taakse. Olkealta menee silta joen yli, jossa oli mylläriin asunto ja navettakin. Sahalla tukit vieritettiin oikeasta ovesta sisään ja vasemmalta otettiin laudat ulos. Taustalla kohoaa Myllymäki.

Taustalla näkyy Matkaselän asema v. 1937. Etualalla käynnissä kaupalehtävän purkaus.

Ylikonduktööri Eino Korhonen:

RAUTATIED RUSKEALASSA

Kiistellyimpiä ratoja armaassa isänmaassamme ovat olleet Karjalan sekä Suojärven rata, mutta monien vaiheiden jälkeen nämä kummatkin radat valmistuivat, ja jo heti alusta alkaen ne osoittautuivat erittäin kannattaviksi. Ruskealan pitäjän sijainti maantieteellisesti onnellisessa asemassa, koska siihen sijoittui rautateitä tavallista runsaammin. Kulkijan pitäjämme poikki Karjalan rata, joka rakennettiin 1800-luvun lopulla, sekä Matkaselästä haarautuva Suojärven rata rakennettiin 1920-luvun alussa. Rautatiet ovat kohottavasti vaikuttaneet kansalaisten henkiseen, liikenteelliseen ja taloudelliseen elämään.

sillä koivikoita oli ympäristössä runsaasti. Pienoisoradan pohjia ja muita raaka-aineen siirtoihin tarvittavia valmisteluja näkyi maastossa.

Paikan luonnonkauneudesta johtuen siellä oli lähes keskellä koskea olevaan kalliosaareen rakennettu taidokas silta, jossa oli valkeaksi maalatut koristeelliset kaiteet, ja saaren keskellä pöytä ja penkkejä. Samoin oli noin sata metriä koskesta itäänpäin olevaan kalliorinteeseen louhittu erikoislaatuinen terassi, jossa myös oli kaiteet, penkit ja pöytä sekä mitä viehättävin näköala kosken alajuoksulle, suvontoon ja takana näkyvälle Myllymäelle.

Matti Virtaselle mylly tiloineen siirtyi v. 1916. Hänen toimestaan laitettiin em. vesiturbiini sekä sirkkeli, sillä aikaisemmin ollut raamisaha oli viety pois. Tietysti ajan mukana täytyi koneistoja myllyn puolellakin uusia, ja uudet olivat tehokkaampia. — Viimeinen omistaja Pekka Aukusti Mustajärvi osti sahan tontteineen v. 1928. Alkuun varsin vähäisillä pääomilla toiminnan alkanut Mustajärvi rakenteli varovasti, mutta tarmokkaan emäntänsä kanssa he saivat paikan näyttämään jo teollisuuslaitokselta, ennen kuin jouduttiin lähtemään pois. Kun kaikilla ei ollut omaa metsää, Mustajärvi näki tarpeelliseksi ostaa puuta ja myydä sitä rakentajille jalostettuna saha- tai höylätavaraksi. Niinpä suuret »tapulit» lautaa ja lankkua olivat kuivamassa laitoksen ympärillä.

Maisemassa korostivat vastakohdat toisiaan

Seurakunnan omistamalla joen etelärannalla kohosi äkkijyrkkä Myllymäki, jonka selänne nousi joen pinnasta yli 100 m. Mäen tai paremminkin harjun korkeutta korostivat harjalla kasvavat valtavan suuret koivut ja kuuset. Sieltä löytyi kesäisin mäyrän eli metsäsian pesäonkaloita, mutta harvoin kukaan näki näitä arkoja hämärän liikkujia, jotka talvisin nukkuvat horroksessa. Puiten suuruutta kuvannee sekin, etteivät oravanmet-

Tämän kaiken me näemme ja koemme kotikunnassamme Ruskealassa erittäin voimakkaana. Johan yksistään Ruskealan kunnan alueella oli kaksi suurta asemaa, nimittäin Matkaselä ja Kaalamo, sekä kaksi pienempää liikennepaikkaa: Pirttipohja ja Alalampi sekä näiden lisäksi Ruskealan Marmorin, josta lähetettiin kymmenittäin puutavaraa lastattuja vauuja tehtaille sekä kaupunkeihin. Lisäksi Matkaselän asemalla sijaitsevat Sahankosken Kartano ja Tehtaat Oy:n omistama Suomen suurimpiin lukeutuva Vehnämylly ja leipomo. Vehnämyllylle tuli päivittäin useita vauunulasteja viljaa. Leipomosta taas lähti vauunulasteittain leipää joka päivä, sillä täällä leivotiin ennen sotia leipä koko Suomen armeijalle.

Joskin Suojärven ja Pitkärannan radat olivat tärkeitä rauhan aikana, olivat ne kaksin verroin tärkeämpiä sodan aikana, sillä näiden ratojen kautta hoidettiin valtavat sotamateriaalin ja joukkojen kuljetukset niin talvisodan kuin pitkäksi venyneen jatkosodan aikana.

Rautatiet olivat myös työnantajana huomattava tekijä kunnassamme, sillä olihan rautateiden

sästäjät lähteneet tähän »Pappilan metsään» metsälle, kun ei siellä haulikolla pystynyt oravia ampumaan. Pääsivät niin ylös oksiin piiloutumaan. Keväisin heti päivien ilmaannuttua nousivat sinivuokot kaunistamaan sekä Myllymäen rinteitä että joen toisella puolella kohoavia rinteitä. Kosken yläpuolella Tohmajoen uoma oli merkillisen mutkainen, vaikka maasto oli tasaista usean kymmenen hehtaarin laajuisena niitty- ja peltoaukeana. Joki oli myös jyrkkärantainen ja syvä, missä ei kalliopohja noussut lähelle pintaa. Useissa paikoin oli 10–12 m vettä.

Tasangon pohjoispuolella kohosi Suolamäki, joka mainitaan Malju Lassilan kirjoittamassa kirjassa »Pirttipohjalaiset» karhun pesäpaikkana. Suolamäen etelärinteet olivat aikoinaan olleet kaskimaita, joita vielä evakkoonlähdeaikoina eläneet miehet olivat kahdestikin kaskenneet. Vanhin talo rinteellä oli Kanniselän Vääntinen. Uudempi olivat Paavo Sorjoson, Pekka Kosken ja Lauri Vääntisen talot. Suolamäen päällä asuivat viimeksi Simo Assinen, Heikki Hasunen ja Otto Miettinen. Itäänpäin olivat Issakanvaaran ja Vahvajärven kumpuilevat peltoaukeat taloryhmineen, joita koivot reunustivat. Kaakon suunnalla noin kilometrin päässä kohosi Variksenvaara jo kylän puolella. Sen laelta kerrotaan näkyneen kuuden kirkon tornit. — Juha Virtanen.

RUSKEALAN KÄSITYÖLÄISISTÄ

Ruskealassa oli useita ammattitaitoisia käsityönharjoittajia. Räättäleistä muistan m.m. Viljo Assisen, joka siirtyi Sortavalaan. Fridolf Heiskanen oli tunnettu vanhempi räättäli Ruisselällä. Räättäli Pirinen asui alkuaan kirkon lähellä, mutta muutti myöhemmin Otrakkalaan. Anna Hasunen oli kotoisin Vahvajärveltä mutta harjoitti viimeksi räättälin ammattiaan kirkonkylän ja Ahinkosken maantien varressa sijainneessa talossa. Hän muutti muiden ruskealalaisten kanssa evakkoon Sysmään, mutta nämä eivät päästäneet Annaa palaamaan kotiseudulle, joten hän jäi sysmääläisille räättäliksi ja harjoittaa siellä yhä edelleen ammattiaan.

Leipuri Lemmetyinen asui Kaalamon maantien varrella Karanokojan sillan lähellä. Hänellä oli leipomo, josta hän käsitteillä työnsi leipomiaan vehnäsiä myytäväksi kirkolle. Varsinkin kirkonmenojen jälkeen kauppa kävi hyvin, sillä kesäisin oli paljon kirkossa kävijöitä.

Vanhimmista suutareista muistan erikoisesti Antti Erosen, joka teki kenkiä kotitalon Rinkokin asukkaalle. Hän kulki talosta taloon ja kylästä kylään lesti- ja työkalusäkkeineen sekä viuluineen. Kun suutari Eronen oli jossakin talossa kenkiä tekemässä saattoi nuori väki pyytää häneltä joskus pientä soittohuoneita viululla. Ja mielellään Antti sen tekikin, soittipa hän joskus talkoissakin tai muissa

palveluksessa liikenne-, kone-, rata- ja varasto-osastoilla pitkälti yli sadan hengen, kesäisin lomien aikana ehkä yli kaksisataa. Rautateiden henkilökunta Ruskealassa oli hyvin palkoillaan pysyvää, sillä olivathan he suurelta osalta kotipitäjän miehiä ja sota-alkua myöskin naisia. Mutta niin on rautatieläiset kuin muutkin ruskealaiset hajaantuneet ympäri Suomen — heitä tapaa etelässä, idässä, pohjoisessa ja lännessä. Saman kohtalon alastaahan on koko Karjalan heimo, näinhän on ollut karjalaisten kohtalo vuosisadasta toiseen.

Toisen maailmansodan jälkeen ovat liikenneolosuhteet muuttuneet aivan muuttavasti, sillä maantielikenne ja ilmailu ovat kasvaneet aivan räjähdysmäisesti. Jos tätä vauhtia esim. autokanta lisääntyy 10—20 vuotta, niin maanteillä liikenne huomattavasti vaikeutuu ja onnettomuudet vain kasvavat. Näin tapahtuu luultavasti, ellei ennätetä riittävästi rakentaa maanteitä, tai ellei liikennettä rajoiteta. Jos näin tapahtuisi, niin rautatieliikenne tulisi siihen arvoonsa, mikä sillä on ollut aina 1950-luvun alkupuolelle saakka; onhan se jo usean vuoden ajan osoittanut selviä elpymisen merkkejä. Nykyisin Valtion Rautatiet pystyvät tarjoamaan matkustajille erittäin korkealaatuisia palveluja, jopa kansainvälisesti huippuluokkaa olevia. Lisääntyneet kuljetukset selvästi osoittavat, että rautateillä tulee olemaan käyttöä, siihen luotetaan ja sitä myös tarvitaan.

illatsuissa. Mutta suutari Erosella oli silti vakaa elämäntapomus ja hän kävi ahkerasti kirkossa. Ja tällaisella kirkkomatkalla saavutti suutari Eronen myös matkansa päin. Hän oli erään naapurin reen kannoilla kirkkomatkallaan ja kun he ajoivat Peukalonpään kohdalla, tärähti reki johonkin kuoppaan tai lumikouruun ja samassa Antin kädetkin raukesivat reen takanojasta ja hän lyyhistyi tielle kuolleena.

Heikki Laukkanen teki suutarintöitä kotonaan, viimeksi Issakanvaarassa. Hän kehittyi erittäin taitavaksi kumiterien varsittajaksi. Nämä jalkineet olivat käytössä m.m. Louhoksen kivityömiehillä.

Muurareista tulee ensiksi mieleeni muurari Kettunen, joka johonkin aikaan asui Peukalonpäässä. Särkisyryssä oli Heikki Lajunen taitava muurari. Hän oli perehtynyt erityisesti seinien muuraamiseen ja teki itselleen »Heinaita» nimisellä tilalla erinomaisen navetan sementtitiileistä.

Aikoinaan siinä vuosisadan vaihteeseen jälkeä toimi Ruskealan kirkon kellojen soittajana Sevón-niminen mies. Sevón kuoli ja sureva leski jäi pojan kanssa elelemään kotimökkiin. Leski koetti pitää lehmää niukan toimeentulon turvaamiseksi ja poika kulki muurarina talosta taloon korjallamassa uuneja. Leski odotteli erään keran mökissä suuria tapahtumia — lehmän poikimista. Kun tuo tärkeä hetki oli käsissä, kävi leski vähän väliä »liävän» oven takana kuuntelemassa, milloin lehmän kaulassa oleva kello alkaisi ruvetta kalahtelemaan levottomammin, silloin varmaan olisi poikimisen hetki käsillä. Mutta aika vain kului eikä kellon ääntä ruvennut vain kuulumaan. Kun leski Maria viimein uskaltanut sisälle navettaan, kohtasi häntä siellä murheellinen näky. Lehmäparka oli nimitään hirtettyynyt kytkeeseensä ja makasi kuolleena navetan permannolla. Tuskinpa nykvaajan ihmisen edes saattaa avistaa, miten raskas menetyks ainoan lehmän kuolema oli köyhälle leski-ihmiselle.

Hierojat olivat entisaikana erittäin arvostettuja ihmisiä maaseudulla. He kulkivat sarvisäkkeineen talosta taloon ja kylästä kylään ja hierominen suoritettiin miltei poikkeuksetta lämmitetyssä saunassa, jossa oli samalla hyvä tilaisuus kupatakin hieromisen yhteydessä. Eivät kuitenkaan kaikki hierojat suorittaneet kuppauksia. Anni Moilanen oli tunnettu hieroja, joka asui Kollitsassa, Maria Kettunen Ruskealan kylästä ja emäntä Hyvärinen, muistaakseni Kaalamolta päin.

Teurastajan ammatti oli myös maaseudulla välttämätön. Tuoretta lihaa ei ollut kauppoissa tarjottavana siinä määrin kuin nykyään ja talven lihat varastoitiin syksyn teurastuksista. Ruisselän kylällä oli useita teurastajan taidon omaavia henkilöitä, m.m. Mäkelän torpan isäntä Toivo Pykkönen ja Antti Velling, jotka kävivät kotonani Rinkossakin teurastamassa. Vahvajärvellä oli Tikan Jussi taitava teurastaja.

Myös eräät harrastivat juurikas-

Vilho Virtanen:

Vahvajärven ja Issakanvaaran nuorisoseuran toiminnasta

Vapausota aiheutti Vahvajärven ja Issakanvaaran nuorisoseuralle, joka toimi myös Särkisyryjän kylän kanssa yhteisenä, nukkumisajan. Käsitkseeni mukaan seuran oli perustanut Särkisyryjän kansakoulun opettajaksi tullut nuori intomielinen Frans Moilanen. Hän tuli Särkisyryjään sisarensa Tildan kanssa, josta tuli emäntä Mikko Immoselle, »Särkisyryjän Pappilaan» vankalle nuorelle ja nuorteamieliselle isännälle. Nuori opettaja avioitui Sarkojen Auvisen tyttären kanssa.

Seura toimi innokkaasti nuorten perustajien toimissa reippaina vetäjinä. Kaikkia vapaan valistustyön kansallisia ohjelmia käytettiin, joista varsinkin seuranäytelmät olivat vahvasti edustettuna. Myös urheilu, varsinkin hiihto oli vankan harrastuksen kohteena. Näytelmävälineistöäkin hankittiin ja sel-laista, jota mukavasti voitiin kuljettaa talosta taloon iltamia pidettäessä.

Lyhyesti sanoen: Vapaan valistustyön pelko tuli näiden innokkaiden ihmisten nuoruuden innolla hyvin raivatuksi, kasvavoima ei loppunut eikä innon tuli sammunut vapausodan halla-ajan aikana. Voisi luetella kokonaisia perhekköitä, joiden jäsenet erikoisesti vaalivat nuorisoseuran lipun alla syntyneitä siveellisiä toimintaa. Kuten esim. Ilolan Tikat ja Sorjoset, Immoset, Soiniset Särkisyryssä sekä Issakanvaarassa. Tietenkin opettaja Mollaset, Freeset, Lajuset, Silvennoiset ja erikoisesti Vahvajärven Saaren Auviset. Auviset muodostivat 20-luvulla eritoten koko nuorisoseuratoiminnan sydämen, samoin 30-luvulla. Saaren kaksi taloa, Ihala ja Vuoristo olivat lukemattomien kokousten, harjoitustilaisuuksien ja iltamien pitopaikat. Isännät, emännät, neljä poikaa ja kuusi tytärtä muodostivat parven, joiden tuttavana ja ystävänä ei kenenkään mieltä pääsyt alakuloisuus ja innottomuus valloittamaan. Myös Tikat Sorrolla ja Vahvajärven rantatormävuoren päällä tulee mainita, kuten myös Sorjoset ja Hasuset.

Onpa hypättävä yli Vahvajärvenkin, jossa viljavalla rinteellä seisoi Niemen Tikkojen keltainen talo. Sieltä tuli toimintaa mukaan varsinkin talon tyttäriä. Myös Pirhoset Niskamäeltä olivat innolla asiassa mukana. Sanalla sanoen kaikki nuorimmasta vanhimpaan olivat myötämiehisessä hen-

vien siemenien viljelyä kotonaan. Hyvärinen Sohvi oli sellainen vanhan ajan taitaja, joka osasi kasvattaa nauriin, lantun ja kaalin siemenet. Hän kasvatti siemeniä myytäväksi ja siemenkauppaa tehtiin siten, että mittana käytettiin sormustinta eli »fingerborgia». Yhdellä »vingerporillisella» saattoi kylvää jo pikkulavan täyteen kasvamaan kaalinkin taimia ja ylijääneet annettiin naapurin emännille. Mutta Sohvikin vanheni, eikä siementen lajittelu aina ollut enää yhtä tarkkaa, joten taimilavaan tai juurikaspenkkiin ilmestyi kesällä sekataimikoita. — Elli Virtanen.

gessä mukana nuorten nuorisoseuratoiminnassa.

30-luvulla syntynyt Vahvajärven helluntaiseurakunta suhtautui rakkaudella nuorisoseuraan ja nämä puolestaan taas arvostivat Herran työn ensiarvoiseksi, antaen koko toimintansa ajan talonsa ilman vuokraa hengellisten kokousten pitoon siitä saakka, kun heillä talo oli. Ja Herralle elämänsä antaneet rukoillivat nuorisoseuralaisten puolesta, että Herra saisi heitä pelastaa, maailman kanssa kadotukseen joutumasta. Mutta Jumala siunasi nuorisoseuralaisten työtä niin, että se menestyi. Paha ilmakaan ei estänyt kesäisiä juhliä, kokon polttoja, huvimatkoja luonnon helmaan tai vertailumatkoihin naapuriseuroihin. Vaikka monasti retki- tai juhlapäivä valkeni sateisena, niin sää poudistui mitä kauneimmaksi juhla- tai retkeilyssäksi. Näin uskovien rukoukset kuultiin ja annettiin nuorille puuhailijoille ajallistakin hyvää.

Eipä pystytty sanomaan: »Turhia ovat rukoukset.»

Emmehän luonnollisina ihmisinä pystyneet käsittämään rukouksen iäisyysarvoja ja tarkoitusta.

20-luvun alku erotti myös Särkisyryjän pois aluperin yhteisestä nuorisoseurasta. Särkisyryjästä perustettiin raittiusyhdistys, joka sai nimekseen »Toivo 26». Jällelle jäänyt nuorisoseura sai nimekseen »Vahvajärven ja Issakanvaaran nuorisoseura». Ristiellä ollut tanssimatka purettiin ja omaisuus jaettiin. Nuorisoseura sai mm. esiripun, joka oli tärkeä iltamien pidossa talosta taloon kuljettaessa. Toiminta oli vilkasta. Iltamia pidettiin aika tiheään ja juhliä kesin talvin. Myös vierailuita pidettiin ahkeraan. Ilmakan työväentalolla vierailtiin hyvin useasti. Myös Alalammin nuorisoseurassa vierailtiin usein. Otrakkalan työväentalolla pidettiin monet iltamat. Matkaselän työväentalolla pidettiin kerran kesäjuhlatkin urheilukilpailuineen. Myös omien jäsenten keskeisiä tilaisuuksia oli säännöllisesti. Joka kuukauden toisena sunnuntaina oli perhekokous, jossa pohdittiin jäsenistön sisäisiä asioita ja tarpeita.

Tarkasteltiin jäsenistön yleistä käyttäytymistä, olisiko siinä mitään korjaamisen varaa. Tarkistettiin, miten on suhtauduttava ulkopuolella oleviin ilmiöihin nuorison keskuudessa yleensä. Otettiin kantaa tanssin suhteeseen. Tanssia pidettiin yleensä »välttämättömänä pahana», jota oli kuitenkin säilytettävä ohjelmassa. Peljättiin, ettei saada yleisöä, ellei ole ainakin tunti tanssia.

Öitsimisestä keskusteltiin 4—5 kk:n perhekokouksissa ja päätös oli sen tuomitseminen polspantavana huonona tapana. Tanssin katsottiin laimentavan harrastusta muihin hyödyllisiin harrastuksiin. Urheilu oli vetävä laji, jota harrastettiin kaikin voimin sekä kesällä että talvella.

Urheilun osuus ja merkitys sikäläisessä nuorisoseuratoiminnassa.

Urheilun piiriin kuuluivat kaikki kylien asukkaat: lapset sekä aikuiset, tytöt ja pojat, miehet sekä naiset. Isännätkin olivat mukana ainakin köydenvedossa. Myös voimistelujoukkueet olivat toiminnassa. Tyttöjen opettajana toimi Pekka Laukkanen ja miesten Vilho Virtanen.

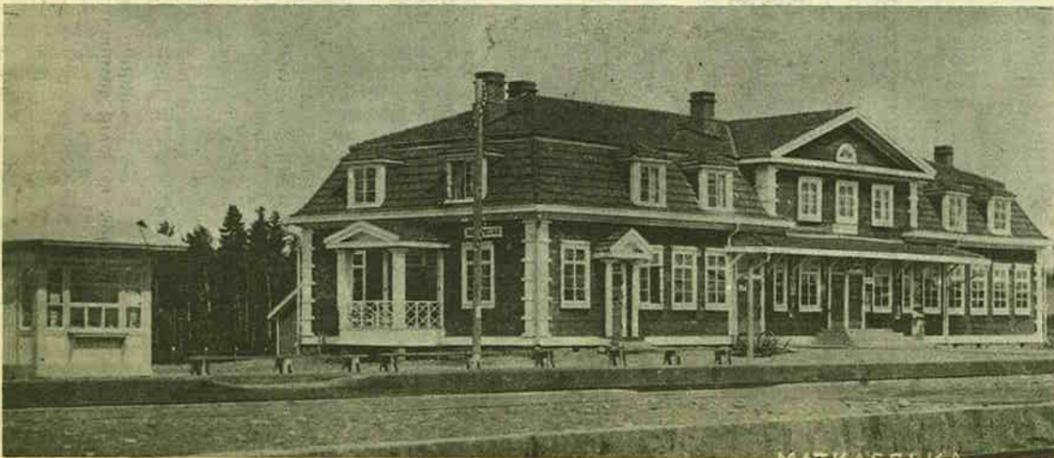
Vahvajärven ja Issakanvaaran nuorisoseuran urheilujoukko oli kova päähkinä lyötäväksi, useirjopa lyömätön lähiseutujen urheilukouluksissa. Seuran piiristä lähti moni tyttö ja poika kilpailemaan isompiinkin kisoihin. Maininnan ansaitsee kuinka kerran Sortavalan sk-piiriin kilpailuissa rouva Emma Soininen hiihti niin loistokkaasti ensisijan, että seuraamassa ollut yleisö ihastuksissaan järjesti hänelle ylimääräisen palkinnon. Ja Emmalla oli jo nuorempaakin ikäluokkaa kotona vartumassa. Emman nuorempi sisar Hilma toisella kertaa saman poppoon kisoissa urasti loistosuorituksen, mutta toimitsijamiehet neuvoivat »sauvattoman» taipaleen kuljettamaan sauvat muassaan, mikä oli sääntöjen vastaista. Vaikka Hilma ei saavuja käyttänytään, niin puhtaanpelin nimessä hiihto hylättiin.

Ruskealan Edistysseurojen yhteiset pitäjätjuhlat pidettiin kaksi kertaa vuodessa, kesällä ja talvella. Niissä otittav urheilussa lujasti yhteen Vahvajärven Issakanvaaran ja Kaalamon nuorisoseurat. Vieraat saivat useinkin kiistellä vain kolmannelta tilasta. Tosin Kirkkolahdesta ilmestyi kovia ottelijoita, jotka aiheuttivat joskus aika heilahduksen tavalliseen tahtiin. Yliveto kaikessa urheilussa oli Eero Soininen. Varsinkin kesäpuolella oli päivästuu hänen niskoillaan. Talvella tuli Eerolle hyvää apua, sillä Silvennoisen veljekset Juha ja Viljo ilmestyivät kuvaan. Varma ja vankka tekijä oli Juho Auvinen aatelisnimeltään »Järrikkä Juho» kotinsa luona olevan lammin ja suon mukaan. Varteen otettava tekijä oli myös Väinö Pirhonen ja joskus tarvittiin V. Virtastakin. Kalle Korhonen oli myös sitkeä urheilumies.

Asia oli niin, että ainesta kesäurheiluakin ajatellen oli, mutta talvisotaan mennessä ehti tulla vasta pää näkyviin. Talvisodassa kaatuivat lupaavat löydöt Ilmari Korhonen ja Reino Muhonen.

Tämän kirjoittaja löysi itsessään melkoisen kestävyysjuoksun paremminkin 3.000 metristä ylöspäin olevilla matkoilla. Ja meni aina matka voitokkaasti, kunhan vain ei sattunut Särkisyryjästä Tauno Mölsä tulemaan mukaan. Hän nimittäin katsoi, että kolmentuhannen metrin juoksusta palkinto kuului hänelle ja tavallisesti hän myös sen vei.

Virtanen koulutti nuorempiaan kestävyysjuoksuun eli pitkiä matkoja varten. Alussa oli oppilaskoukkoa helppo vetää, mutta ajan oloon oppilaat jo vetäytyivät rin-

Matkaselän uusi henkilösäema.

nalle ja siitä sivuamaan alkoivat, kunnes oli löysättävä harjoittaja omiin valtoihinsa. Kestävyyssuok-sijain kaarti oli sentään oivallinen. Alussa toimi vetäjänä Virtanen, joka pitäjäjuhlissa Alalammilla jo sai parhaan ajan kolmellatuhannenella 10.06. Se jäikin pitäjäjuhlai-ennätykseksi. Seuraava oli Kaalamon Auvinen, aika 10.26. Näissä kilpailuissa Kaalamon joukkue juoksi ennen meitä ja Auvisen aika pani meidät huimaamaan. Virtanen koitti rohkaista omaa joukkuettaan, että yritetään vaan, eikä kukaan sitä pärjätä. Pahaksi onneksi keskellä juoksua jouduttiin läpäisemään vielä lehmäkarja, jota kuljetettiin kotiin lypsylle. Täten jäätin toiseksi yhteispisteissä. Joukkueessa juoksivat silloin Eero Soininen, Johannes Sorjonen, Heikki Pirhonen, Väinö Korhonen ja V. Virtanen. Väinö Korhonen oli muuten aina varma kakkonen kestävyysjuoksussa, olipahan ykköse-nä ken hyvänsä omassa piirissään. Kerran jäi Väinö Korhonen kolmanneksi, mutta se olikin ihmekil-pallu, Pälkäjärven miehet eivät oikein sulattaneet sitä, että Virtanen vei aina ensisijan, vaikka hekin olivat tulleet kestävyysjuoksun palkintoa hakemaan. Kun sitten olivat kesäjuhlat Issakanvaarassa Antti Soinisen pihatantuolla, saapuivat myös Pälkäjärven miehet ilmoittamaan, ettei Virtasen taritte vaivautua ensipalkinnon ottami-seen juoksussa, sillä he ovat tuoneet mukanaan miehen sitä varten. No mitäs siitä, kyllä se lujasti uskottiinkin, sillä olihan heillä mukanaan uskollinen juoksija, Pohjois-Karjalan kolmentuhannen metrin juoksun mestari Saarlund. Sel-laiselle miehelle on kunnia hävitä ja on suuri kunnia jo koko juhli-lle, että sellainen mies katsoi arvokkaaksi yleensä tulla niin pikkujuhliin kilpailuissa. Kilpailu-juksen 5.000 metrin juoksu alkoi. Saarlundille oli tilanne hyvin epä-edullinen. Varmaan matka ei ollut hänelle paras. Rata oli oudon pienin, vain 200 metriä ympäriinsä. Hänellä oli voitettavanaan paljon muutakin kuin inhimilliset kilpailijansa. Kierroksen lukijat ilmoit-tivat aina ohitettaessa paljonko oli jäljellä. Virtanen otti johdon heti alussa ollen varma siitä, että ta-kana tuleva Saarlund ottaa johdon milloin hän vain hyväksi näkee ja vie vuorevarmasti voiton.

Juoksun aikana hipsahtivat mes-tarin piikkarit edellämien juok-sutossujen kantaan silloin tällöin, minkä tämä määritteli mielestään pieneksi hermosodaksi ja päätteli toisen oppineen konstin niillä »suu-riilla sotatantereilla». Katselijoina olivat Pälkäjärven miehet lienevät olleet liiankin huolettomia jättäen miehensä ilman rohkaisua, luullen liiankin vain leikin olevan kysymyksessä koko kilpailussa. Virtanen tietenkin pintteli »korvat lui-mussa» odottaen ja ihmetellenkin, etteikö toinen jo suuhda ohitse. Lopulta alkoi viimeinen kierros. Silloin Virtanen repäisi loppukirin kuin pyssyn suusta ja ikäänkuin äksyissänsä, kun toinen ei tehnyt sitä mitä hän koko ajan odotti. Ja niin se Virtanen tuli vieneeksi sen ensipalkinnon silläkin kertaa. Saarlund tuumasi vain maaliin saavuttuaan: »Tätä minä en nyt ymmärrä.» »Sen vähemmän minä sitä ymmärrän», tuumasi Virtanen. Ja kolmantena saapui maaliin Väinö Korhonen.

Urheilu oli siis hyvin keskeinen harrastus tässä kahden kylän yhteisessä nuorisoseurassa liittyen eli-millisesti toisiin edistysseuroihin.

Oman talon rakennushankkeet

20-luvun alkupuolella alettiin jo haaveilla omaa taloa, joka olisi nuorisoyoukon kotina ja johon voitaisiin vapaasti kokoontua vallistus-harrastuksiin olematta häiriöksi kotien elämämenolle.

Omakotihaave sekosi sakenemistaan, kunnes jo alettiin pitää asiasta kokouskeskustelujakin. Myös Särkisyrjässä oli ryhdytty oman toimitalon hankkeisiin ja oli menty jo niin pitkälle, että oli hankittu tonttikin, ostettu vanha talo ja sen hirret ajettu tontille. He pyysivät Vahvajärven-Issakanvaaran nuorisoseuraa porukkaan, että ra-

kennettaisiin yhteinen talo. Tont-tialuekin oli vähän Issakanvaaran päin. Ehdotus sai myötämielisiä osakseen, sillä olisihan päästy puolta pienemmällä rakennuskus-tannuksella, kun kaksi seuraa olisi hankkeen takana. Oman talon haave innosti kovasti ja sen saamisen mahdollisuus näkyi nuorisoseuralaisten silmissä niin ilmei-seltä, että päätettiin enimmästään suostua naapurikylän ehdotukseen. Mutta hanke kohtasi lujaa vastus-tustakin. Tuotiin esiin monenlaisia varjopuolia. Oli pitkälinainen mat-ka talon paikalle, se oli toisen ky-län puolella ja kun se vanha sa-nanlaskukin sanoo: »ettei se ky-län yhteinen vene pysy tervassa», niin kuinkahan tässäkin kävisi. Tässä vaiheessa kannattajat asetti-vat vastustajat »penkin ja seinän väliin» talonhankeasiassa. Jos tämä talonsaantimahdollisuus kerran hyljätään, niin vaihtoehtona on, että omalle kylälle rakennetaan nuorisoseuratalo. (Nyt on lennet-tävä aikamääriin nähden »sokko-lentoa» sillä äkkilähden takia maaliskuussa v. 1940 jäi nuorisoseuran arkisto hukkaan.) Muistaakseni ratkaiseva kokous pidettiin Issa-kanvaaran Antti Soinisessa, »Se-pän Antissa» loppiaisenä 1924. Ko-kouksessa yhteistalohanke hylättiin ja vaihtoehto, so. oman talon ra-kentaminen, tuli hyväksytyksi. Ra-kennuspuuhiin käytiin ripeästi. Kunnan säästöpankista otettiin 5.000 markan velka. Lisäksi tehtiin iso joukko »hartiavelkakirjoja» arvoltaan 50 markkaa. Kyläläiset lunastivatkin nämä velkakirjat, jo-ten saatiin rakennusvaroja. Ta-kausmiehistä voi mm. mainita: emäntä Anna Auvinen Saaresta (Ihala), Matti Soininen (Seppä) Issakanvaara, Heikki Tikka (Nie-meläinen), Aatto Tikka, lautamies (Sorro). Juho Arvid Soininen antoi tontin talolle ns. Ristin läheltä hyvältä paikalta. Ristie oli paikka, jossa suorassa kulmassa tie lähti nousemaan Ahilta johtavalta pää-tieltä. Tämä erosi Ahilta Sorta-valan maantieltä nousevan »Kintu-rinteen kokkomäkeen» asti noin kilometrin matkan ja jossa tästä tie haaraantui vasempaan suoraan menevästä Särkisyrjän tiestä, päät-tyen Vahvajärven rantaan, »Ran-nanrantaan». Ristieellä oli Anna Siitosen talo. Anna oli leski. Ko-tona oli tytär Anni ja hänen nuorempi veljensä Väinö. He olivat sopuisia, innokkaita ihmisiä ja tä-mä sisaruspari harrasti yleviä ihanteita ja aatteita. Tosin tytär Anni ja hänen miehensä Arne Freese tulivat uskoon herätysaal-lon saavuttua Vahvajärvellä ja Aarnesta tuli seurakunnan paimen. He alkoivat neuvoa entisille tove-reilleen iankaikkisen elämän pää-määrää, kun siihen asti olivat neuvoneet ajallisen elämän ihan-teita tai olleet muiden nuorten tavalla perin huolettomia. Väinö oikein pursui innostusta nuorisoseuraharrastuksiin. Myöhemmin jo Aarnen ja Annin lapsetkin joutuivat nuorten joukkoon, joutuen kiis-tan kapuloiksi toveripiiriin ja van-hempien väliin. Uskovat isä ja äiti rukoilivat hartaasti, että lap-set pelastuisivat. Nuorisoseura-toverit taas olivat mustasukkaisia, kun menettivät hyvät näyttelijät.

Ristin läheltä lähti myös tie Sorrolle, Tikkaan, Soiniseen ja Särkisyrjään. Aivan talon tontin vieritse kulki tie Pyvälöön, Laju-seen, Silvennoiseen ja Vahvajärven rantaan.

Talon tontilla oli aikamoinen palkittu Soinisen hirsikas, joka ostettiin. Kesän tultua alkoivat Matti Soininen, Aatto Tikka ja Heikki Laukkanen hakata talon seinä pystyyn ja Suojärven sa-halta tilattiin vaunulasti kantti-lautaa. Laudat saapuivat Pirtti-pohjan pysäkillä, josta ne resii-nalla kuljetettiin Rantalalan hovin rantaan, missä laudat latjattiin kahden veneen päälle polkittain. »Rannanrannan» kauppias Edvart Silvennoinen hinasi moottorive-neellänsä lastin omaan rantaansa, mistä ei ollut kuin 2 km talon-rakennukselle.

Eivät toki laudat tulleet yhdessä lastissa, hyvä kun kymmenessä, mutta se ei haitannut, kun intoa riitti.

Virtanen kävi tekemässä päre-puukaupat Selinpäivien Vihtori

Vahvajärven ja Issakanvaaran nuorisoseuran opintokerholaisia Virtasen talon pihalla v. 1926. Et-rivissä keskellä kerhon ohjaaja Vilho Virtanen.

Pirhosella eksyen sotkuisella tiellä Rymänkorpeen, kun pahimmoil-leen loppui taskulampun patterista virta. No eihän hätää ollut, kun kuulo oli tallella. Rymänkorpeen 9-metrinen putous pauhasi mahta-vana vielä silloin ja johdatteli ker-tojan ihaillemaan kosken mahtavia valkovahtoisia kuohuja muuten syyspimeässä lokakuun yössä ja täältä joenrantaan pitkin edelleen Ahin maantiesillalle ja kotia. Hei-no Pitkäsen lahjoittamat 10 kg pä-renauloja sekä saraa painomäärä-mönjää pullisteli Virtasen reppua seuraavana iltana, kun niitä Veiko Metsälän tuleva rouva Tyne Lemmetyinen huolitteli juoksuhar-jottelijan selkään.

Aatto Tikka oli maankuulu nik-kari ja rakentaja, joten ei tarvinut kynsiä kylästä kysyä. Silven-noisen veljeksistä varsinkin Viljo oli monitaituri ja oli aina jotain ahertamassa. Talkoita pidettiin yhtämittaa katkeamatta. Päätetiin, että kukin tulee talkoihin sil-loin kun joutaa ja mihin vuoro-kauden aikaan kullekin sopii. Niin-pä saattoi ohikulkija kuulla suih-ketta, roisketta, takomista tai veis-toin ääntä rakenteilla olevan nuorisoseuratalon sisältä keskellä yö-tä. Jos uskalsi mennä kurkista-maan, niin näki miehen tai kak-sikin ahertavan hiki hatussa joko näyttämökaaren kimpussa tai ra-kentamassa penkinaluspukkeja tai penkkilankuja höyläämässä. Mil-loin mitään kohtaa talossa oli joku rakentamassa. Niinpä talo valmistuikin ennätysvauhtia.

Ikävyysikäkin sattui rakennus-puuhissa. Laskeläyhtiö lupasi Kok-komäestä tuulenkaatamia puunrun-koja. Eräänä kesän hellepäivänä läksivät isäntä Matti Soininen ja suutari Heikki Laukkanen edellä-maintittuja puita tekemään tukiksi. Miehet työskentelivät hyvällä vauhdilla karsien ja katkoen mon-ta puuta. Sitten saapuivat valtai-san rungon luo karsien sen ja katkoen määrätuiksi tukeiksi. Työn tehtyään päättivät miehet vähän hengähtää, että levättyä on parempi lähteä kotimatalle. Syr-jällänsä seisova kantolensa tarjosi erinomaisen varjon aurinkoa vas-taan. Siispä miehet käyttivät tilai-suutta hyväkseen istahtaen kan-tolensa suojaavaan varjoon. Mutta kantolensa oli kavala suojelija. Se liikkui kuin tuntiviisari ensin alus-sa, pahaa aavistamattomien mies-ten tuhoamiseksi. Liike nopeutui joka silmänräpäys, kunnes pieni risahdus havahdutti miehet huo-maamaan hirmuisen vaaran. He hyppäsivät äkkiä pois päin. Heikki nuorempana, pienempänä ja suk-kelampana ehti hypätä alta pois, mutta Matti vanhempana ja paljon vartevampana miehenä ei ehtinyt, vaan jäi kyykkysilleen lentsan al-le, jossa oli painoa tuhat sotalla kiloissa. Ei ollut puhuttakaan, että yksi mies olisi pystynyt kankipelis-äkään nostamaan lentänsä. Oli siis

lähdeävä hakemaan apua. Lähti-tienoon miesväki oli loitompana ti-luksillaan, ettei heitä ollut apuun saatavissa, mutta olipahan tomeroita naisia, jotka tulla lennättivät kohottaen yhteisvoimin lentänsä, että Heikki sai varovasti vedettyä Matin pois loukusta. Oli matkat-tava suoraa päätä sairaalaan Sor-tavalaan, jossa todettiin toisen rei-den katkenneen kahdesta kohti. Kesti monen monta viikkoa ennen-kuin Matti-isäntä kykeni olemaan mukana nuorten puuhissa. Vahinko oli jo varattu toisenkin Matin va-ralle, josta myöhemmin.

Talo valmistui. Juho Auvinen muurasi uunin. Etelä-Karjalan Nuorisoseurapiiri hommasi kauniit kulissit, joten voitiin alkaa esittää näytelmiäkin.

Vahvajärven & Issakanvaaran nuorisoseuratalon vihkiäiset olivat uudenvuodenpäivänä 1925. Vih-kiäispuheessaan lausui kanttori Matti E. Virtanen mm.: »Tällai-nen alkaensaannos tällaisella syr-jäisellä paikkakunnalla on sellai-nen mainio ihmeaavutus, että sille on nostettava lakkia.» Vih-kiäiset olivat juhmallinen tilaisuus. Sitä kauan jäljestäpäinkin muistel-tiin. Mutta talon kunnostamista jatkettiin yletaikojaan. Rakennus seiso kiviopilareilla. Kaivettiin seuraavana kesänä perushauta ylt-ympäri ja laadittiin umpinainen kivijalka. Tonttia raivattiin, tasoi-tettiin ja alaliepeeseen kaivettiin salaoja.

Juho Soininen saunan takaa löy-tyi valtaisa paasikivi. Sitä haavei-tiin rappukiveksi, mutta millä se saataisiin siirrettyä. Virtas-Matilla oli tavattoman hyvävetoinen tam-ma, Serku nimeltään. Aateltiin, että jospa se vetäisi. Ja eräänä hämyisenä syysiltana se Serku sen vetikin. Olsi siinä ollut vetämistä traktorillekin. Talon ympärillä ei ollut vielä aita, mutta sekin aiottiin tehdä. Syksyllä 1927 alettiin jo varata tarvikkeita. Hoskon sa-halle kesällä ennen juhannusta 1928 kuljetettiin aitarpeet. Ma-teriaalissa oli mm. 125 sentin läpi-mittaisia pölkkyjä, joiden aitarimoi-ksi sahaaminen oli melko vaarallista peliä. Sahuri V. Virtanen joutui reserviharjoituksiin Viipu-rinlahdelle Tuppuran linnakkeelle. Matti antoi veljelleen lähtövalmis-telulomaa, luvaten sahata nuorisoseuran aitarivikkeet.

Oli sitten hämärä kesäilta noin klo 22 aikaan, kun niitä aitarimoja sahattiin. Sahakatos oli hämärä, jolle pieni tyttö näytti pä-reellä tulta. Toiseksi tuli V. Vir-tanen kuvalla Hankoniemen sil-mä. Valve-lehdessä oli paljon kiin-nostavia lukuja. Varsinkin Pekka Laukkanen oli erinomainen kirjai-lija.

Kun nuorisoseuran jäsenet ajal-leen rupesivat häitteen pitoon, oli tältä varalta sääntönä, että jokai-selle juhlijalle ostetaan yhtinen lahja. Tehtävän huolehtiminen oli

taas kuultiin, että on Matti Virta-nen uruissa.» Aitakin saatiin, vaikka vähin »verin». Kauniit veräjät laadittiin. Niin olivat nuoret saaneet toimi-paikan harrastuksilleen. Se oli yhteinen koti, johon vanhatkin tä-män tästä kokoontuivat.

Oma tupa oma lupa

Nuorisoseuratalo oli kovassa käytössä kesät ja talvet. Talon luona oli urheiluotteluiden kovat koitokset kesin, ja talvisin hiihto-ratojen lähtö ja tulopaikat. Myös Vahvajärven helluntiseurakunta piti monen monet kokouksensa ja juhlaansa talossa, samoin kuin muit-tenkin herätysten ja suuntien pu-hujat ja saarnaajat. Ja niinkuin edellä on jo mainittu, ei heiltä keneltäkään kannettu varsinaista vuokraa. Korkeintaan talvisin lämmityskuluja useamman päivän lämmityksestä, mutta sellaisia tuli vain helluntalaisten kohdalle, jois-ta taas seurakunnan johtaja Arne Freese piti huolen, tuoden poltto-puita tähteksikin jäänään. Koko kyläläisten yhteisistä juhlista on mainittava joulujuhlia ja äitien-päivät. Ne olivat tilaisuuksia, jot-ka saivat lapset ja nuoret ja van-hemmatkin suunnittelemaan ja toi-meenpanemaan arvokkaita ohjel-mia. Ohjelmia, jotka antoivat Jum-malan sanankin valaistusta. Pääpu-hujana oli tavallisesti seurakunnan vanhimmistoveli Heikki Lajunen. Tuo palava veli johti ja kirkaisti Kristuksen sovitusyötä iankaikkisen elämän ainoana ja täysin riit-tävänä tienä.

Nuorisoseuralaisten harrastuksiin kuuluivat, paitsi urheilu ja voimite-lu, kansannäytelmät, kuvaelmat, kansantantuhut, runot, kertomukset ja laulu. Opintokerhotyö oli voi-makasta, jopa niin voimakasta, että eräänä vuonna kerho sai koko maassa ensimmäisen sijan ja tästä palkinnokseen pikku kirjaston.

Myös alaosastona toimi suojelus-kuntaosasto, joka ei tietävästi häirinyt seuran toimintaa. Oli-pahan isänmaalliset tilaisuudet eniten mieleen painuvimpia. Lähti-hän näistä kylistä aikanaan pitkä-roitsu hevosiä rekineen täynnä ur-heitä miehiä menossa Matkaselän kautta vapautta ja katoamattomia arvoja puolustamaan. Seuran oma lehti VALVE ilmestyi kerran kuussa ja luettiin perhekokouksis-sa. Kansikuvakilpailun voitti J. A. Soininen. Kuva esitti reen teki-jää, jolle pieni tyttö näytti pä-reellä tulta. Toiseksi tuli V. Vir-tanen kuvalla Hankoniemen sil-mä. Valve-lehdessä oli paljon kiin-nostavia lukuja. Varsinkin Pekka Laukkanen oli erinomainen kirjai-lija.

Kun nuorisoseuran jäsenet ajal-leen rupesivat häitteen pitoon, oli tältä varalta sääntönä, että jokai-selle juhlijalle ostetaan yhtinen lahja. Tehtävän huolehtiminen oli

tavallisesti viime kädessä esimiehen tehtävä. Usein tuli kiirettä siinä asiassa, sillä ei aina oltu tietoisia hääjuhlien ajasta. Silloinpa esimies sai olla matkassa yöstä päivää keräämässä lahjastovaroja. Koskaan ei sattunut, että olisi äkäisesti ärähdetty, kun kerääjä keskellä yötä naputti talonväen herelle ja ilmoitti asiansa. Hymyillen pudotettiin markat kerääjälle, joka läksi juoksujalkaa seuraavaan kohteeseen.

Useinkin Virtas-Matti tai joku muu vanhimmista jäsenistä luovutti lahjan muutamin arvokkain sanoin ja elämän ohjein.

Seuran toimihenkilöstö

Jospa sitten luotaisiin silmäys nuorisoseuran toimihenkilöihin. Ensimmäiseksi on asetettava isäntä Matti Soininen »Sepän Matti», kuten kuuluu »aatelisinimitys». Hän oli seppä »Seppiä Mäeltä». Hän oli niitä »Karjalan Vaarojen Miehiä», joista laulussa »Jo Karjalan kunnailta lehtii puu» lauletaan. Heihin kuului myös veljensä Antti. Matti ohjaili nuoria nuorisoseuratoimintaan kuin isä lapsiaan. Toisena on mainittava lautamies Aatto Tikka, seuran vakainainen rahastonhoitaja ja johtokunnan jäsen. Hän oli hyvä ja uskollinen näyttelijä, joka muutkin kohdalleen tulleet tehtävät nurkumatta suoritti. Lisäksi hän oli rahastonhoitaja, joka aina maksoi seuran laskut, olipa kassassa rahaa tai ei. Tuhmaapa olisikin ollut tuopua niin hyvästä rahastonhoitajasta. Kolmannelle sijalle on asetettava kanttori Matti Virtanen, joka ei milloinkaan kieltänyt apuaan missään esille tulevassa asiassa. Tämä Matti oli seuran esimiehenä 20-luvun alussa. Vuonna 1922 valittiin hänen veljensä Vilho Väinö Korhosen kanssa seuran järjestysmieheksi ja Vilho Virtanen valittiin seuraavana vuonna seuran esimieheksi. Vilho pelkäsi kovin, että pantiin liika kova virka hartioille, mutta Matti Soininen rohkaisi, esittäjä vielä, että heitetään haukuminen pois ja ollaan sinuja, ja niin sitä sitten oltiinkin. Matti Virtanen olikin sitten yhtenä tlin-tarkastajana vakituisesti, usein kilpailujen palkintotuomarina, laulun opettajana, opintokerhon tutkintojen pitäjänä, usein puhujana jne. Ainakin neljännelle sijalle on asetettava J. A. Soininen. Hän oli aina iloinen ja valmis tulemaan mukaan. Hän oli myös hyvä laulaja. Kiinteästi kaikissa nuorisoseuran rienoissa olivat Saaren tyttäret kaiken aikaa mukana. Varsinkin Anna-tytär oli sataprofenttisesti aina matkassa. Laitettiinpa kerran Anna ja V. Virtanen nuorisoseurarakursseille viikoksi Suistamolle, jossa oli komea nuorisoseuratalokin. »Komea oli seuran nimikin: »Väinämöisen Viikate». Sinne opettajiksi olivat saapuneet mm. kirjailija Paavo Montonen, lausuntataiteilija Arvi Mansikka ja nuorisoseuraneuvoja Väinö Okko. Oli myös joku neiti, joka opetti mm. kansantanssua.

Osanottajia oli kovasti. Heidät oli majoitettu lähiseudun taloihin. Vahvajärveläisille osoitettiin seuratalolla pieni kamari, jossa oli kaksi vuodetta, kummankin sivuseinän vieressä. Sanottiin, että lukari oli seinän takana, joten ei ainakaan pelota. Ja sieltähän kuuluikin kaunista soittoa iltaisin. Aamuisin Anna nousi ensin, sukki tukkansa, puki ja läksi aamukävelylle, että kurssitoveri sai rauhassa suorittaa aamuvoimistelunsa, sillä kovat hihtokilpailut odottivat kotona ja Anna hyvin tiesi, miten armotta toveri piti kunnostaan huolta. Ilmapiiri oli niin ylevä, ettei pienimmässäkään määrässä kukaan vitsailut, vaan kaikki osoittivat mitä suurinta kunnioitusta. Valittiinpa Virtanen vielä loppujuhliensa Raja-Karjalan Nuorisoseurapiirin puheenjohtajaksikin, jossa tehtävissä oli kaksi vuotta. Virtanen oli esimiehenä yhteen menoon 7 vuotta, välillä 3 vuotta poissa ja taas 3 vuotta toimessa. Seuran sihteerinä oli jatkuvasti uskollinen Eero Soininen. Hän oli myös urheilija numero yksi. Talvihihdossa hän Emmansa kanssa

Einar Jaatinen:

Alalammin nuorisoseuran toimintaa

Alalammin nuorisoseura perustettiin vuonna 1904. Syntysanat lausui Eero Nissinen Vilpurista. Seuran alkuaikoina toimivat esimiehinä mm. Simo Hiltunen, Mikko Jaatinen, Matti Pitkänen (nuor.), Velko Holopainen. muista seuran toiminnassa innolla mukana olleista mainittakoon mm. Toivo Rouhiainen, Sanni Haagan ja Hilja Leivo. Seuran omaan talon hankinnassa kunnostuivat erityisesti Eetu Auvinen, rakennusmestari O. E. Pesonen, konst. Pekka Kesonen ym. Hankkeessa oli mukana koko kylän väki, kaikki nuoret ja myös vanhempi väki, siis talkoovoimin. Tontin vuokrasi seura Juho Ronkaiselta 25 vuodeksi kerrallaan. Seuran toimihenkilöinä olivat melkein koko ikänsä mm. Eevi Rehman, Immosten, Pitkäsen ja Ronkaisen sisarukset samoin Hanna Makkonen ja monet muut kylämme silloisista asukkaista. Samoin lähimpänä olevana talona Mikko Auvinen (Kankaan Auviset) talo joutui vuosikymmeniä monessa muodossa olemaan seuramme tukikohtana.

V. 1925—1931 esimiehinä olivat Hermann Jaatinen ja Einar Kauppinen. Heidän jälkeensä tuli Kankaan Hugo (Auvinen) esimieheksi. Hänen aikanaan taloa uusittiin, katettiin, verantatilat saatiin lisäsisätiloiksi, ravintola, pukusuojat ja lämmin eteinen,

sai kunnian ottaa ensipalkinnon hoitoonsa.

Nuorisoseuran aateiden ja toiminnan vaikutuksista sen ajan nuorisoon

Nuorisoseurassa toimineista työstä ja pojista tuli uutta ja hyvää jälkikasvua vanhempien aikaan vetäytyä syrjään. Mutta suuresta maailmasta alkoi tulla vierastakin henkeä toiminnan ilmapiiriin. Teatterikiertueet alkoivat vuokrailla taloa. Teatterilaisten esitykset eivät aina tuntuneet olevan niin siveellisiä, kuin omat kansannäytelmät. Tämä huoletti johtokuntaa. Esityksiin oli sijoitettu esim. suutelukohtauksia, joita kansannäytelmissä ei juuri ollut. Johtokunta oli sitä mieltä, ettei »Kalle Aaltos»-tyypit ansainneet ylistyslauluja, vaan päinvastoin kunnan ihmisen on kavahdettava olemasta sellainen. Sanalla sanoen: Kiertueet hajoittavat maahan sitä, mitä nuorisoseura rakensi.

Mutta mitäpä sille asialle sitten voitiin. Elämän kehitys ja tapojen muuttuminen näyttivät menevän vinhaa vauhtia eteenpäin ajan aaltojen mukana.

Kolmekymmenluvun lopulla hoiti Pekka Laukkanen nuorisoseuran rahastonhoitoa suurella uskollisuudella. Veljensä Heikki oli tullut uskoon ja myös Matti veljensä ja kuuluivat Vahvajärven helluntai-seurakunnan vanhimmistoon.

Tässä muutamia piirtoja Vahvajärven & Issakanvaaran Nuorisoseuran toiminnasta. Sen puutteissa nuoriso eli silloista elämäänsä koki nuoren ihmisen iloja ja suruja pyrkien suorittamaan seuran antamat tehtävät mahdollisimman hyvin. Seuran toimintaan antoi uskovien ihmisten mukanaolo oman kasvattavan merkityksensä. Johtavana ajatuksena oli, että kauniisti eläen on elämä kaunistumistaan kaunistuva kuoleman jälkeen.

Kunpa ihminen tahtois itse urastaa saadakseen ikirauhaisan ja kauniin elämän ikuisuudessa. Mutta tuntuu siltä kuin nykyisin ihminen ei jaksaisi arvioida Taivaan pyhyttä ja puhtautta. Hän ei jaksaisi käsittää Taivaan absoluuttista kirkkautta. El hän jaksaisi ymmärtää Jeesuksen täysin virheetöntä vaellusta synnin maasta Taivaaseen. Hän ei jaksaisi ymmärtää, että me saamme omistaa tuon vaelluksen omaksemme uskon kautta Häneen, Jeesukseen Kristukseen ja että Isä katsoo tuon uskomme niin äärettömän arvokkaaksi, että julistaa meidät talvaskepoiseksi. Muistakaamme, että ilman verta ei tapahdu syntien anteeksisaamista ja että Jeesus antoi verensä meidän syntiemme sovituksiksi.

samoin näyttämö sisustettiin uudestaan. Näinä vuosina oli seuramme näytelmätoiminta vilkasta. Päähenkilönä oli ennen kaikkea etevä näyttelijä Pekka Palviainen ja monissa kymmenissä näytelmissä Hermann Jaatinen ja Hugo Auvinen, Eevi Rehman, Emma Auvinen, Jenny Auvinen, Liisa Ronkainen, Pekka Auvinen (Juikurinen) ja monet muut muut. Samoin toimintaan kuului kerran kuussa perheiltamat jäsenille. Jäseniä oli toisin ajoin yli 150. Perheiltamiin kuului ohjelmaa ja piirileikkiä, oli sarkaleikki, heilukeinuni ym. Joka toinen kuukausi pidettiin ohjelmallinen iltama, joka oli maksullinen. Ohjelmaan kuului yleisimmin yhteislaulu, tervehdyspuhe, runo, näytelmä ja tunti tanssia.

V. 1931 tuli esimieheksi Einar Jaatinen. Näinä vuosina alkoivat seuran toiminnassa ajan virtaukset vaikuttaa ja näkyä. Kehitys alkoi muotoutua toisille urille, niin ohjelmallisesti kuin poliittisestikin. Tanssi pyrki etualalle. Urheiluseura tuli niinkuin erilliseksi, joskin seuramme piirissä oli urheilu tiiviisti mukana koko seuramme toiminnan ajan, etenkin kesäjuhlissa. Urheilulajeissa oli jo maakunnalliseksi edustusta, samoin talvisin hiihdossa. Hiihdosta tulee mieleen Väinö Jaatinen.

Urheiluseuran perustaminen tuli ajatukseni mukaan ajankohtaiseksi siinä mielessä, että nuorisoseuroilla sääntöjen mukaan ei ollut oikeus pitää yksistään tanssi-iltamia. Urheiluseuroilla sitävastoin oli, ja sitä kautta toiminta vilkastui ja muuttui luonteeltaan. IK-liike jätti toimintansa poliittisella puolella omat piirteensä näinä vuosina.

Toiminta seuramme piirissä pysyi kyläläisiä yhdistävänä edelleen. V. 1934 oli seuramme 30-vuotisjuhlavuosi. Silloin otimme suuren urakan 30-vuotisjuhliin, esitimme näet suuren näytelmän, 3-osaisen »Lemminköiden». Näytelmässä oli 17 eri osajakoa ja Helsingistä vuokrattiin puvut ja perukit. Kulisseeja tehtiin. Tällä näytelmällä kävimme 5 kertaa kiertueella naapuripiirissä. Mm. Matti Laatikainen kuljetti kier-

tueen moottoriveneellä Jänisjärven yli Soanlahden nuorisoseurantalolle. Kaikkialla oli hyvä yleisömenestys.

Näihin aikoihin lopetti Häme-kosken nuorisoseura toimintansa ja sieltä siirtyi sopimuksen kautta vähäinen irtain omaisuus seuramme hallintaan. Kuten kirjasto, flyygeili ym. Seuramme kirjastossa oli 100—150 kirjaa, joita kyläläiset lainasivat ja toiset hyvinkin ahkeraan, ennen kaikkea Hanna Saukkonen (Mehtäläinen).

V. 1938 tuli esimieheksi Aarne Kauppinen, edeltäjänsä mentyä edellisenä vuotena avioon. Kauppinen olikin esimiehenä evakkoon lähtöön saakka. Evakkoon lähti hävitti paljon seuramme alkupeleistä materiaalia sodan jalkoihin.

Nykyisin seuramme toiminta jatkuu Kontiolahdella Paiholan

ympäristössä Erkki Jaatosen vetämänä. Tietääkseni seura on valtiolta saamien pienten korvausten puitteissa jakanut stipendejä kylämme nuorille ja tilannut Nuorta Karjalaa muistoksi entisille seuramme toimihenkilöille. Samalla on toimintaa pidetty vireillä, että seuramme nimi on säilynyt nämä vuosikymmenet.

Näin jälkepäin muistellen tulee lämmittävä muisto kylämme silloisesta hengestä. Ei voi välttyä ajatukselta, että seuramme jätti hyvät eväät kyläläisillemme, näinä vaiherikkaina vuosikymmeniä mitä olemme itse kukin saaneet elää ja toivottavasti sitä kautta tuleville polville ja jälkeläisillemme. Toivon edelleen seurallamme elinvoimia jatkuvaan toimintaan, sillä tulehan seuramme kohta 70-vuotiaaksi.

Seuramme kunniajäsenen Eetu Auvisen haastattelussa saimme tietää arvokkaita asioita seuramme perustamisajoilta ja alkuaajoilta. Perustajajäseniä ovat olleet Pekka Kokko, Maija-Stiina Pyrrö, Toivo Rouhiainen, Sanna Haakana ja Matti Pouta. Ensimmäisinä esimiehinä ovat toimineet Toivo Rouhiainen ja Sanna Haakana. Alkuaajan toimivista jäsenistä voisi mainita vielä Simo Hiltunen, Olavi Pesosen ja kylämme pidetyn opettajan Iita Pesosen. Nuorisoseura-ateen toi kyläämme tohtori Hainari ja hän piti myös puheita seuramme juhlissa. Seuratoiminta sai alkunsa jo vuosisadan vaihteessa, toiminnan keskeytyessä vain kesäaikaan leikkijä ja tanhuja harjoitellen. Seuramme on rekisteröity v. 1906. Oman talon se sai talkootyönä, ostettuaan sen Ruskealasta Holopalta ja se myöhemmin laajennettiin myös ravintolan käsittäväksi. Talon laajennuksen tekivät Heikki Jaatinen eli seukku Heikki ja Pekka Jaatinen eli Peksedän Pekka. Nämä lisänimet johduvat siitä, että oli useampia samannimisiä miehiä kylässä.

TOIMINTAVUODET 1941—1950

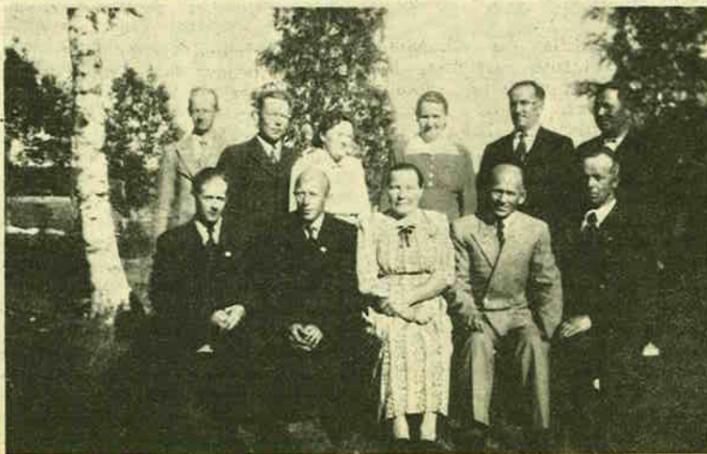
Talvisotaa edeltäneinä päivinä, joukkojen reserviin kutsu-mishetkestä lähtien löi kohtalon mlekka näkyvän jälkensä kotiin jääneiden omaisten toimintaan, sillä oltiin keskuudestamme poissa elinvoimaiset nuoret miehet. Kylämme väki eli silloin suurta jännityksen alkua kuunnellen radiota ja odottaen mitä huomispäivä tuo mukanaan. Niinpä seuramme toiminta keskeytyikin vain kaikkein tärkeimpiin tehtäviin, mitä seuran toiminta toi mukanaan. Alkoi talvisota, jonka surullisen kylmät seuraukset kantautuivat meidänkin kylään lukuisten ilmapommitusten häiritessä lähiympäristöä. Sota jatkui jatkumistaan ja sen seuraamukset tulivat entistä selvemmin näkyviin, milloin kenenkin kyläläisen kohdalla kuolon kello oli soinnut, tuoden surunviestin omaisille sankarivalinajasta.

Näin vierivät kuukauden, vaihtui vuosi 1940, alkoi kovien koettelemusten kausi. Valtakunnan rajan lähellä asuvat karjalaiset olivat pakotetut jättämään kotinsa taistelulentiksi ja siirtymään kauemaksi rintamalinjasta. Talvi jatkui kovien pakkasten kourissa, joskin aurinko paistoi hohtavan valkoiseen lumeen tuoden mieleen kevään tuntua. Päivät vierivät vierimistään odoteltaessa sodan loppumista ja rauhaaempaa aikaa. Valkeni maaliskuun 13. päivä aurinkoisen kirkkaana. Aavistus

täytti silloin mielet, eikä turhaan, sillä jo puolenpäivän aikaan saatiin tietää sodan loppuneen ja kuultiin rauhan ehdot, jotka olivat meille karjalaisille järkyttävän raskaat.

Matkatessamme keväistä evakkotietä, saimme tietää matkamme päämääränä olevan Itä-Hämeen, sen kunnista Sysmän ja Hartolan, jonnekka kylämme väki sijoitettiin asumaan. Kauan ei siellä moni viihtynyt, vaan lähti etsimään uusia asuinpaikkoja, löytäen sen milloin mistäkin kotimaan kamaralta. Paljon oli taloudellinen asemamme kärsinyt, vaan sitäkin enemmän vapaa seuratoiminta, jonka tielle tuli monin eri tavoin melkein voittamattomia esteitä. Seuramme menetti paljon kallista ja arvokasta, sillä arkisto ja kirjasto, mitä seuramme pitkän toimintakautensa aikana oli koonnut, oli nyt kadotettu.

Kaikista vastuista huolimatta kokoontui seuramme johtokunta pitämään kokouksensa pohtien toiminnan mahdollisuutta. Elämä jatkui siirtolaisille ominaisen vaiherikkaana, kunnes alkoi kesällä 1941 jälleen sota, jossa Suomen armeijan urhoolliset sotilaat nujersivat silloisen vihollisen vastarinnan ja ajoivat heidät vanhan rajan taakse. Näin avautui tie karjalaisille päästä jälleen kotikonnuilleen. Niinpä meidänkin kylän väki siirtyi koti-

Alalammin nuorisoseuran 50-vuotisjuhlakokouksesta v. 1951 Einar Tikkan talossa Kontiolahden Kolhossa.

tanhuville välittömästi sen vapaututtua vihollisista.

Vuodet 1941-42 olivat kovien vaikeuksien ja huolten aikaa. Silloin kamppaili moni perhe puutteellisissa oloissa. Mieltä innoitti kuitenkin se, että rakkaat synnyinseudut olivat jälleen omat ja oli koti, jossa ahertaa arkisia askareita. Arkisessa aherruksessa ja kaikenlaisten puuteellisuuksien korjaantua elpyi myös seuratoiminta. Niinpä seuramme väki koontui 3. 12. 42, jolloin läsnä oli 22 henkeä, joista miehiä 4 kappaletta. Aluksi laulettiin laulu »Me Karjalan lapsia laulavia», jonka jälkeen nuorisiohjaaja Martta Juvonen piti tervehdyspuheen selostaan nuorisoseuratoimintaa ja sen eri muotoja. Kokous valitsi seuran esimieheksi Herman Jaatisen, sihteeriksi Arne Kostamon ja rahastonhoitajaksi Kalle Holopaisen. Toiminta läksi ripeästi käyntiin, sillä seuramme piti 17. 12. pikkujoulujuhlan ja vuoden vaihtuessa pidettiin uuden vuoden vastaanottajaiset Matti Partasen talossa. Seuraava vuosi alkoi ripeän toiminnan merkeissä. Pidettiin useita iltamia ja yhdet hiihtokilpailut. Iltamat järjestettiin milloin mihinkin kylämme taloon, sillä sota oli pahasti runnellut omaa seurantalaa, joten ei voitu sinne kokoontua. Toiminta seurassamme jatkui vilkkaana ja kohdistettiin voimat talon kunnostamiseen, mikä kuitenkin olosuhteiden muuttuessa jäi jonkinverran kesken. Nuorisoseuran kokouksessa 31. 12. 1943 Johannes Jaatisen talossa valittiin puheenjohtajaksi Veikko Holopainen, sihteeriksi Toini Immonen, jatkuen heidän toimikautensa yhtäjaksoisesti vuoteen 1950. Vuosien 1944-50 väliin mahtuu seuramme vaiherikkaimmat ajat, sillä kokouksia pidettiin milloin Kirurivedellä, milloin Kontiolahdessa tai Iisalmissa uutta kotiseutua etsien.

Se mitä kylämme väki ja niin monet kylät saivat jälleen kokea joutuessaan 1944 luovuttamaan kotinsa itäiselle naapurimaallemme Venäjälle, ei ollut mitään uutta karjalaisille, sillä olihan meillä kaikilla vielä tuoreessa muistissa ensimmäisen siirtolaisuuden karvat kokemukset. Hyvästijätty synnyinseudulle ei ollut niin mieltä järkyttävää raskas kuin v. 1940, sillä meillä oli jo kahden vuoden evakkokokemus takanamme ja edessämme paremmin järjestetyt elämäntilaisuudet. Näin oli meillä voimaa jättää jäähyväiset rakkaaksi käyneelle lapsuskodille ja lapsuuden kultamaille.

Evakkotiemme kulki Pohjanmaalle, jossa jonkin aikaa oltuamme pääsimme lähemmäs meille ruskealaisille määrättyihin, Pohjois-Karjalassa sijaitseviin Liperin, Polvijärven, Tohmajärven ja Kontiolahden kuntiin, jonnekka monen vaiherikkaan kokouksen päättämänä siirtyi myös Alalammin nuorisoseuran toiminnan keskus v. 1950, jatkaakseen toimintaansa uusissa oloissa, parempaa toivoen ja entisiä perinteitä vaalien.

Sotavuosien jälkeen

Iisalmissa Ylä-Savon Osuusliikkeen ravintolassa lokakuun 31. päivänä 1948 pidetty vuosikokouksen avasi seuran esimies Veikko Holopainen, joka valittiin myös kokouksen puheenjohtajaksi ja sihteeriksi Kalle Holopainen. Laatokan-Karjalan Nuorisoseurojen Liitolle myönnettiin 25 000 silloista markkaa lainaksi »Käsi-paikka Oy:n» perustamista varten. Tulevana vuonna päätettiin järjestää 2 kotiseutujuhlaa kuten kuluneenkin vuonna oli tehty. Kokoukseen osallistui 14 jäsentä. Seuran silloinen jäsenmäärä oli 70, joka osoittaa, että alalampilaiset tuntevat seuran omakseen ja seuraavat kiinnostuksella sen vaihteita. Kokoukseen oli saapunut myös kaukainen harvinainen vieras, entinen alalampilainen Antti Jaatinen New Yorkista oli tullut käynnille kotimaahan ja toi kokoukselle New Yorkin suomalaisen siirtokunnan terveiset ja kertoi sikäläisistä oloista ja selosti sitä suuremmissa avustustoimintaa, jota maamme hemme ovat harrastaneet Suomen hyväksi ja johon Mr. Jaatinenkin on erittäin aktiivisesti osallistunut.

Seuran esimies kiitti Mr. Jaatista hänen terveisistään ja pyysi viemään seuran kiitokset Amerikkaan niille piireille, jota hän edustaa. Erittäin mielenkiintoinen ja miellyttävä kokous päättyi toteamukseen, että keväällä kotoon tullaan taas Kiuruvedellä.

Kuluntalohdessa 25. 3. -49 pidetyssä johtokunnan kokouksessa oli läsnä Veikko Holopainen, Kalle Holopainen, Erkki Auvinen, Mikko Jaatinen ja Jenny Pietikäinen. Kokouksessa käsiteltiin asioiden viides kohta oli seuraavanlainen: Keskusteltiin Ruskea-Säätiön kutsusta se järjestämään ruskealaisten pitäjäjuhlalle kesäkuun 13. päivänä. Seuran edustajaksi lähetettiin Mikko Jaatinen ja Veikko Holopainen, sekä osallistuttiin juhlan kustannuksiin 5 000 markalla. Seltsemäs kohta sisälsi talon ostohankkeen. Koska oli kuulunut tietoja, että Kontiolahden kunta myisi omistamansa »Suojatalon» Kontiolahden kirkonkylästä, päätettiin ottaa tarkka selko kunnalta ja asiaa ajamaan seuran puolesta valittiin rahastonhoitaja Erkki Auvinen. Kauppa raukesi kunnan luopuessa talon myynnistä.

Vuosien 1947-48 toimintakertomus kertoo seuraavista asioista: Marraskuun 16. päivänä pidetyssä vuosikokouksessa seura lahjoitti Laatokan-Karjalan Ns-Liitolle 10 000 markkaa. Seuran varat päätettiin sijoittaa Kontiolahden Osuuskaasaan. Ilmenneiden runsaiden asioiden vuoksi pidettiin yleinen kokous Kiuruvedellä Mikko Jaatisen talossa 28. 3. -48. Tähän kokoukseen oli saapunut 24 henkeä. Tässä kokouksessa täydennettiin johtokunta, johon tulivat valituiksi Veikko Holopainen, Mikko Jaatinen, Toini Immonen, Kalle Holopainen, Hermann Avonius, Einari Jaatinen, Jenny Pietikäinen ja Erkki Auvinen. Seuran kesäjuhla pidettiin kauniin kesän aikana juhannuspäivänä 1948 Kontiolahdessa Juho Avoniuksen talossa. Sinne kokoontui runsaasti osanottajia.

Seura on lahjoituksen tukenut eräitä vaikeuksiin joutuneita entisiä alalampilaisia perheitä, sekä muistanut elossa olevaa perustajajäsentä Eetu Auvista.

Seuran vuosikokouksessa marraskuun 13. päivänä 1949 Iisalmissa seuran pitkäaikainen esimies Veikko Holopainen esitti kokoukselle eronpyyntönsä. Kokous toivoi, että esimies Holopainen toimisi seuran johdossa toistaiseksi ja päätettiin, että seuran jatkokokous pidetään 25. päivänä maaliskuuta 1950 Kontiolahden Kulhossa Einari Tikan talossa 25. 3. 50 oli läsnä 40 jäsentä. Kokouksessa keskusteltiin seuran toiminnan siirtämisestä Kontiolahdelle keskuspaikkana Pahlolan kylä. Tämän uuden sijoituspaikan kokous yksimielisesti hyväksyi. Seuran esimieheksi valittiin Onni Pouta yksimielisesti, muiksi johtokunnan jäseniksi Sakari Laatikainen, Pentti Järstä, Erkki Jaatinen, Anja Pylkkänen, Arne Kauppinen ja Reino Avonius. Välittömästi yleisen kokouksen päätyttyä piti uusi johtokunta kokouksen ja valitsi rahastonhoitajaksi Hilja Immosen ja varapuheenjohtajaksi Pentti Järstän. jatkuen hänen toimintansa yhtäjaksoisesti 20 vuotta. Seura sai uutta pontta toiminnalleen pitäen välittömästi ohjelmallisen tupaillan.

Toiminta jatkui vilkkaana monia vuosia, tehtävien siirtyessä henkilöiltä toisille. Sihteerin tehtävät siirtyivät Sylvi Jaatiselta Kaarina Immoselle ja edelleen Maire Mäkiläsalolle ja kymmenen viimeistä vuotta on sihteerinä toiminut Vieno Pouta. Rahastonhoitajana ovat olleet Erkki Auvinen 4 vuotta, Hilja Immonen 9 vuotta, Pentti Järstä 10 vuotta ja Ilmari Kokko vuodesta 1965. Puheenjohtajan nujaa on heilutellut viimeiset 20 vuotta Erkki Jaatinen. Nykyiseen johtokuntaan kuuluvat puheenjohtajan lisäksi Onni Jaatinen varapuheenjohtaja, Vieno Pouta sihteeriksi ja Sulo Tikka, Ilmari Kokko, Aune Ripatti, Hilja Immonen ja Reino Jaatinen. Toiminta jatkuu vilkkaana seuran esittäessä monia kolmiosaisia huvinäytelmiä, harjoitellen tanhujia, tehden monia ohjelmallisia vierailuja naapurikyliin ym.

Höksölän opintokerhon 10-vuotisjuhlan yleisöä kansakoulun luokkahuoneessa. Eturivissä vasemmalta istumassa maisteri Olla Teräsvuori ja rouva Aino Teräsvuori.

HÖKSÖLÄN OPINTOKERHON VAIHEISTA

Pienessä maalauskylässä eivät nuorison opiskelumahdollisuudet olleet suuret 20-luvulla, niinpä Höksölän kylän nuoret tahtivat käydä kartuttamaan tietojansa niissä puitteissa, mitä opintokerhotyö tarjosi itseopiskeluun harkkaille.

Syksyllä 1928 kokoontui Höksölän kansakoululle kylän nuorisosa ja he päättivät perustaa Höksölän opintokerhon. Kerhon johtajaksi lupautui v.t. opettaja, neiti Annikki Immonen. Perustettu kerho päätti liittyä Joensuun Keskus-Vapaaopiston opintokerhoon, jonka johtajana toimi opintokerhotyön erittäin lämminhenkinen ja innokas mies, maisteri Olla Teräsvuori.

Ensimmäisenä työvuotena oli opintokirjana »Isänmaankirjan» IV osa. Keväällä suoritettiin kirjallinen tutkinto e.m. kirjasta, jonka maisteri Teräsvuori arvos-

Nuorisoseuratoiminta sai alkunsa kylässämme jo vuosisadan vaihteissa ja niinpä viisikymmenvuotisjuhla kokous pidettiin elokuun 19. päivänä 1951 Einari Tikan talossa Kontiolahden Kulhossa, jonne oli saapunut runsaasti seuramme jäseniä ja Keskuseuran toiminnanjohtaja Riku Kuikka. Juhlapuheen piti Mikko Jaatinen, muistellen menneitä vuosikymmeniä ja toivoen hyvää jatkoa tulevina vuosina. vapaan sanan aikana käytti puheenvuoron toiminnanjohtaja Kuikka luoden katsauksen seuratoiminnan eri muotoihin ja tuoden Keskuseuran tervehdyksen juhlivalle seuralle. Suomen Nuorison Liiton myöntämät nuorisoseuramerkit jakoi toiminnanjohtaja Riku Kuikka ja esimies Onni Pouta, kiittäen merkin saajia heidän monipuolisesta toiminnastaan seuransa hyväksi. Nuorisoseuramerkin ovat saaneet seuraavat henkilöt: Eetu, Pekka, Emma ja Erkki Auvinen, Hermann Avonius, Einari ja Arne Kauppinen, Hanna Makkonen, Mikko, Einari, Pekka ja Hermann Jaatinen, Sakari Laatikainen, Maria Tikka, Jenny Pietikäinen, Eevi ja Elna Relman.

Seuramme on aktiivisesti osallistunut Laatokan Karjalan Nuorisoseurojen Liiton juhliin, kesällä yksityisurheilulajeihin, sekä pesäpallo- että viestijoukkueella ja talvella hiihto- ja henkisiin kilpailuihin. saaden kaksi kiertopalkintoa omakseen. Seura on jakanut opintoavustuksia, sekä muistanut vanhoja jäseniään tilaamalla heille Nuori Karjala-lehteä.

Lopputoteamukseksi voin mainita, että jäseniemme pyrkimyksenä on ollut säilyttää seuran nimi tuleville sukupolville muistona esivanhempien aloittamasta suuriarvoisesta työstä vapaan kansan sivistystyön hyväksi.

teli ja antoi jokaisen kerholaisen opintokirjaan arvosanan.

Näin oli Höksölässäkin päässyt nuorison itseopiskelu alkuun. Kerho kokoontui kerran viikossa kansakoululla. Jokainen opintokerholainen suoritti vuorollaan jotain ohjelmaa, luettiin ja laulettiin, harjoiteltiin laululeikkejä ja kansantanssua. Pidettiin yleisiä illanviettoja, itsenäisyys- ja Kalevalanpäivän juhla. Mutta suurimman suosion saavuttivat äitienpäivät, joille aina saapui juhlayleisöä koulun luokkahuoneiden täydeltä: Höksölän kylän ja naapurikylänkin äidit ja olivatpa isätkin joukolla mukana. Ohjelmasta huolehtivat seurakunnan papit, Höksölän sekakuoro ja opintokerholaiset. Äitien kukat olivat kerholaisen aikaansaannoksia, mutta myös kahvitarjoilu oli heidän huolenaan.

Kerhon jäsenten kesken järjestettiin pikkujoulu, useimmiten jonkun kerholaisen kotona.

Keväällä touko-kesäkuun aikana pidettiin työvuoden päättäjäiset melkein joka vuosi. Siesmajärven saari tai järven rannalla kohoava jylhä Siesmanvuori olivat hyvin mieleisiä paikkoja näille työvuoden päättäjäisillöille. Retkiä tehtiin myöskin opintokerhopäiville, naapurikylien opintokerhoihin, Valamon luostariin, Pyhäjärven saarille ja moneen muuhun paikkaan Laatokan-Karjalassa.

Höksölän Opintokerhossa toimivat johtajina e.m. Annikki Immonen, ja sitten kylämme omia poikia: Juho Lähti, Toivo Väistö, Pauli Piironen ja Väinö Lemmetyinen. Kansakoulunopettajat Elli ja Uuno Piironen olivat erittäin myönteisiä kerhomme toiminnalle. Laulut, laululeikit ja kansantansut opetti ja ohjasi opettaja Elli Piironen erittäin innokkaasti ja taitavasti.

Erikoisesti muistan, kuinka hän opetti kaikkien maakuntien maakuntalaut ja kehotti kerholaisia ne tarkoin oppimaan, sillä eihän kukaan tiedä, mihin maakuntaan joutuu elon matkallaan, ja varmaan on Höksölän opintokerhossa toimineita naisia ja miehiä tälläkin hetkellä melkein jokaisessa maakunnassa. Mutta ei opettaja Piironen silloin aavistanut, mikä kohtalon raskas tie oli määrätty Höksölän opintokerholaisienkin kuljettavaksi.

Kerhon toiminta jatkui vuodesta toiseen, joskus oli jäseniä yli kaksikymmentä, mutta alle kymmentä ei liene ollut koskaan. Ilmestyneitä opintokerhossa oma kerholaisen toimittama lehtikin Toivon Kipinä. Talkootyönä tehtiin kirjakaappi, jossa säilytettiin kerhon käsikirjasto, johon joka vuosi hankittiin lisäystä, enimmäkseen tietopuolisia kirjoja.

Syyskuussa 1938 vietettiin kerhonne 10-vuotisjuhlaa. Kansakoulun luokkahuoneet olivat ääriään myöten täynnä juhlayleisöä. Juhlapuhujana oli maisteri Olla

Teräsvuori. Toinen vuosikymmen, joka näin alettiin, ei saanut jatkua kuin toista vuotta, kun talvisota alkoi ja keskeytti Höksölän opintokerhon toiminnan. Ja monta opintokerhossa toimintaa poikaakin tapasi sankarivainajan kohtalon talvi- ja jatkosodassa.

Se itsekasvatustyö, jota opintokerhon jäsenet tekivät keskenään, oli sittenkin antoisampaa ja sisältörikkaampaa kuin mitä moni oletti sen olevan. Kaikki olivat tasaveroisia, arvostivat oikein toinen toistansa, yhteisymmärrys oli erittäin hyvä, ikäänkuin kaikilla olisi ollut yhteisenä mottona tämä usein laulettu laulu: »Niin kuin metsän muurahainen yhteiskuntasi ylennä, joukoin soule sovussa yhteisvenheellä vesillä. Riitä tyhjän riidan vuoksi halvan mielen on haluja.» — Pauli Piironen.

KIRKKOLAHDEN OPINTOKERHON TOIMINNASTA

Ruskealan Kirkkolahdessa oli toiminnassa opintokerho, joka oli paikkakunnan toimivien yhdistys.

Kirkkolahden opintokerhon perustava kokous pidettiin kansakoululla 12. 11. 1924. Kokouksen avauksen suoritti Heikki Rouhiainen. Ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin opettaja H. Miikkulainen, varapuheenjohtajaksi Juho Auvinen ja sihteeriksi Helmi Eronen, jäseniksi Tyne Ruuskanen (o.s. Hirvonen) ja Siiri Väisänen. Kerhon ensimmäiset opintokirjat olivat Nuorison käytös ja Kansantalouseläin alkeet. Kerhon opintoillat pidettiin keski- ja illoin ja kerhon jäsenmaksu oli kaksi markkaa hengeltä. Kerhon ensimmäinen pikkujoulu pidettiin perustamisvuonna ja siten jokaisena vuonna sotaan saakka.

Kansakoulunopettajan poismuuton vuoksi vaihtui opintokerholle puheenjohtaja. Uudeksi puheenjohtajaksi (1925-26) valittiin opettaja Hellä Merikoski johtokunnan pysyessä muuten entisenä. Vuosina 1927-1929 toimi kerhon puheenjohtajana Juho Auvinen, varapuheenjohtajana Heikki Rouhiainen, sihteerinä Hilja Rouhiainen, rahastonhoitajana Mikko Sorjonen, muut johtokunnan jäsenet olivat entiset. Vuonna 1930 vaihtui johtokunta kokonaan. Puheenjohtajaksi valittiin yksimielisesti Mikko Vottonen, varapuheenjohtajaksi Onni Inkinen, sihteeriksi Hilja Päivinen. Kokouksessa todettiin, että opintokerhon toiminta tapahtuu talvisajkaan. Kesäajaksikin nuorisolle tarvittiin toimintaa. Opintokerho päätti hankkia urheilukentän. Kentän hankinta toteutettiin jo samana vuonna ja ensimmäiset urheilu-

Heikki Pitkänen: Kumuri ja Haapavaara

Kun matkamies lähti Kaalamon asemalta pyrkimään kohti Ruskealan pitäjän länsipäässä olevia Kumurin ja Haapavaaran kylä, oli hänellä edessään puolentoista kymmentä kilometriä pitkä taival, joka suurimmaksi osaksi kulki halki asumattoman ja laajan, metsää kasvavan alueen. Tie kulki milloin kulvaa männikkökangasta, milloin rehevää sekametsävyöhykettä, ja kun kulkija Uukunlemelle menevästä tiestä poikettuaan oli taivaltaan kaksi kilometriä pitkän, linjasuorana kulkevan »Ruukin tien» ja ylittänyt Viinaoja-nimisen puron yli vievän sillan, alkoi maasto muuttua mäkisemmäksi ja vaihtelevammaksi. Noustuaan lopulta pitkän vaelluksen jälkeen »Keinosen rinteet» ylös vaaralle, hänen eteensä avautui näky, joka vangitsi katseen: suoraan edessä vaaran rinteillä levittäytyivät Haapavaaran kylän viljelykset ja lähimmät talot, loivasti rantaan viettävän vaaran alla päilyi kesän auringossa Siesmanjärvi, jonka vastarannalla taas kohosi toinen vaara, tämäkin loivasti nouseva. Siellä järven yli näkyivät Kumurin kylän peltoaukeat ja talot, joista selvimmin erottautui silmään lapsuudenkotini, maanviljelijä Juhon Pitkäsän Lehtola. Tämän hymyilevän ja lehtevän vaaramaiseman tavallaan »katkaisi» Siesmanjärven Kumurin kylän puoleisella rannalla pystseinäisenä järven rannasta

kilpailut pidettiin samana kesänä. Urheilulajeina oli kymmenen kilometrin pyöräily, kolmiottelu, johon kuului kuulantyyttö, korkeushyppy ja sadan metrin juoksu, pojille kilometrin juoksu. Myöskin kilpailtiin nuolenheitossa, naulanlyönnissä ja riu'un pituuden arvauksessa. Vuosina 1931 ja 1941 oli opintokerhon johtokunta kokoonpanoltaan entinen. Kerhon puheenjohtajista oli Juhon Auvinen käynyt opintopäivillä 1928 ja puheenjohtaja Mikko Vottonen oli käynyt opintopäivillä Kanneljärvellä 1931. Opintokerho teki retken 1932 Viipurin maatalousnäyttelyyn ja Kotille.

Vanha veteraani Juhon Auvinen tuli puheenjohtajaksi 1933. Varapuheenjohtajana toimi Mikko Vottonen, sihteerinä Juhon Kotivaara. Vuonna 1934 johtokunta oli entinen ja vuonna 1935 puheenjohtajana toimi Aini Päivinen, rahastonhoitajana Väinö Inkinen, johtokunnan ollessa muuten entinen. Vuonna 1936 puheenjohtajaksi tuli opettaja Y. V. Siitonen, nykyisin Salovartio, varapuheenjohtajaksi J. Auvinen, sihteeriksi Hilja Koljonen, rahastonhoitajaksi Väinö Inkinen. Vuonna 1937 ei johtokuntaan tullut muutoksia. Vuonna 1938 johtokuntaan tuli rahastonhoitajaksi Lauri Vottonen, johtokunnan pysyessä muuten entisenä. Vuonna 1939 kesällä teki opintokerho retken Hämeeseen, Korpiselän molemmille kirkkoille, Tolvajärven muistomerkeille ja Värsilän naulatahtaal.

Tuli Talvisota ja jouduttiin evakkoon Sysmään. Osa johtokunnasta kokoontui Sysmässä opintokerhon merkeissä. Talvisodan loputtua palattiin takaisin Kirkkolahden. Opintokerhon toiminta alkoi uudestaan 22. 3. 1942. Puheenjohtajaksi tuli Juhon Auvinen, varapuheenjohtajaksi Mikael Vottonen, sihteeriksi Hilja Kempas, rahastonhoitajaksi Sven Sorjonen. Kerhotoiminta jatkui Kirkkolahdessa 1944 saakka, jolloin jouduttiin taas lähtemään.

Opintokerho järjesti joka kevät äitiänpäiväjuhlat, alussa yksin ja myöhemmin marittayhdistyksen ja lauluktuoron perustamisen jälkeen näiden kanssa yhdessä.

Kirkkolahden opintokerho oli paikkakunnan toimivien yhdistysten se oli toimintakykyisempi kuin mikään muu. — Lauri Vottonen.

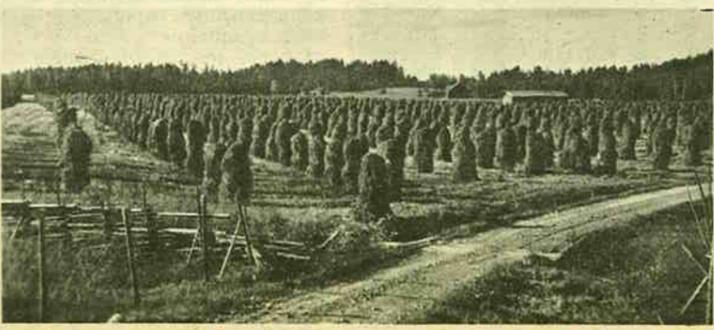
nouseva jylhä, sovea männikköä laellaan kantava Siesmanvuori, jonka juurella vesirajassa oli valtava röykkiö irtolohkarekiviä, viimeisistä aikoinaan vuoren seinämästä irtautuneita.

Tämä muistikuva tyypillisestä karjalaisesta vaaramaisemasta on lähtemättömästi jäänyt ehkä monen tilapäisenkin kulkijan mieleen, saati sitten niiden, joille nämä tienoot olivat omaa, läheiseksi käynnystä palaa Karjalasta. Omalta kohdaltani muistan aina, kun kouluvuosi, tullessani Sortavalasta kotiin loma-ajoiksi malttamattomana odotin tämän näkyvän avautumista, jota niin monesti olin muistellut kotoa poissa ollessani.

Kumurin kylä ja Haapavaaran kylä sijaitsivat pitkän ja kapean Ruskealan pitäjän läntisimmässä päässä, naapuripihtinä Kiteen ja Uukuniemi. Yhdessä Kiteen pitäjän puolella olevan Riijijärven kylän kanssa nämä kylät muodostivat oman kyläyhteisönsä, joka oli laajojen metsämaiden, osin jopa korpimaisemien muusta maailmasta erottama. Mistä olivat aikoinaan näiden kylien ensimmäiset asukkaat tulleet? Mitä varten he olivat valinneet nämä kovin syrjässä olevat seudut asuinpaikoiksi? Olivatko he ehkä hakeneet turvaa vainolaisen hävitysretkiltä vastaan tuolloin todennäköisesti melko tietömiä taipaleiden takaa? Vai oiko ehkä silloinen »asutuspolitiikka» näytellyt osaansa näiden seutujen asuttamisessa? — Joka tapauksessa ovat elämisen mahdollisuudet olleet siellä ilmeisesti hyvät: kaskiviljelykselle sopiva maata tarjosi sekametsää kasvava kumpuileva maasto ja vaarojen rinteet yllin kyllin, järven ja siihen laskevan joen rantaniityt olivat luonnonheinän kasvun kannalta edulliset ja kalastus tui ymmärrettävästi tervetullutta vaihtelua jokapäiväiseen ruokaan. Eikä liioin sovi unohtaa laajoja marjaisia metsäalueita, joita riitti joka suuntaan ja jotka olivat myös metsän riistan pyyntiä ajatellen varmaan edulliset. Luultavaa on, että seudun luonnonkauneus on saatanut olla myöskin eräs puoleensa vetävä voima uutisasukkaidenkin silmissä.

Kaskiviljelyksen jäljeltä oli näillä seuduilla vielä tämän vuosisadan alkupuolella runsaasti ahoaukeita, jotka eivät olleet ehtineet metsittyä, vaan tarjosivat erikoisesti mansikoiden kasvulle suotuisat olosuhteet. Lapsuuden aikaiset yhteiset marjamatkat näille ahoille ovat olleet mieleisää muisteltavaa vielä myöhempiäkin vuosina, varsinkin kun niihin useimmiten yhtyi vallattomat uintiretket järvestä tai joesta. Siesmanjärvi ei tosin Kumurin kylän puoleisella rannalla ollut sopiva uintia ajatellen, sillä siellä se oli pehmeäpohjainen ja kalsilikkoinen, mutta sen sijaan järven Haapavaaran puoleisella rannalla oli oikein sopivia uimarentoja. Ja siellähän ne parhaat mansikkamaatkin, »Vanhasen ahot», olivat. — Järvestä oli lisäksi kaksi pientä saarta, joista alempi, lähellä lähtevän joen suuta, oli kesäisten sunnuntapäivien suosittu retkelykohde, mikäli ei haluttu eväspaketin kanssa kivetä Siesmanvuorelle ihailemaan sieltä avautuvia näköaloja.

Tämä Siesmanjärvi oli aikaisempina vuosina hyvin kalarikas.

Kumuri, Lehtolan talon viljelyksiä, osa »Suurta peltoa».

Ilmeisesti tästä tietoisina muualta saapuneet kalastusjoukkueet aiheuttivat kuitenkin nuottakalastuksella joskus 1920-luvulla järven kalakannan voimakkaan vähenemisen, mutta kyläläisten yhteistoimin muodostama kalastusosuuskunta onnistui saamaan asiat tässä suhteessa uudelleen kuntoon, jopa sen toimesta istutettiin Siesmanjärven ja lähiköskiin uusiakin kalakantoja.

Seudun halki virtaava joki oli Kiteenjoki, jota kuitenkin tällä kohtaa yleisesti sanottiin Siesmanjoeksi. Yläjuoksunsa puolella, Kiteen pitäjän alueella, joki virtasi hiljaisen korpimaiseman läpi, jossa korkeintaan metsälintujen lentoon pyrähdykset häiritsivät yksinäisen soutuajan rauhaa. Alempana, Ruskealan puolella, joen rannat olivat luonnonniittyä. Pienen matkaa pitäjän rajasta alaspäin joki muuttui koskeksi, ja tämän Siesmankosken vasemmalla rannalla oli mylly, jo ennen 1800-luvun puoliväliä kyläkuvaan kuulunut. Muistan hyvin, kuinka me pikkupoikina tämän vuosisadan alkupuolella pelonsekaisella kunnioituksella katsoimme valtaisen jyrkää pyörivää vesiratasta, joka silloin vielä toimi myllyn voimalähteenä. Myöhemmin sitten isäni, joka omisti myllyn, rakennutti sen kahteen kertaan kokonaan uudestaan, kehittäen sitä tuosta vanhasta survemyllystä ajanmukaisen mylly- ja sahalaitoksen, joka samalla antoi sähköä noin kilometrin päässä olevaan kotitaloon. Koskeen rakennetussa tukkien uittorännissä virtasi vesi voimakkaasti sulkuluukun ollessa täysinä auki, jolloin rännin suusta syöksyvissä vesiryöpyssä, pitäen kiinni tarttuvien laitteiden poikittangosta, oli suuri nautinto »hie-roittaa» itseään kuumina kesäpäivinä, eritoten heinätoiden lomassa.

Aikaisemmin mainitun Riijijärven kylän sitä osaa, joka oli pitäjän rajan välittömässä läheisyydessä, sanottiin tavallisesti »Kiteen Kumuriksi». Ilmeisesti on täällä aikoinaan ollut yhtenäisen asutus, jonka Ison vihan jälkeen solmitussa rauhanteossa v. 1721 määrätty raja on halkaissut kahtia. Silloin jäivät Kumurin ja Haapavaaran kylät Ruskealan ja koko Kaakkois-Suomen mukana Venäjän yhteyteen. Lehtolan tilakin jakautui kahtia niin, että siitä toinen puoli jäi entisen valtakunnan puolelle, toisen puolen siirtyessä uusien vallanpitäjien haltuun. Tämän vuosisadan alkupuolella vielä kulki maantie pitkin tätä entistä valtakunnan rajaa Kumurin kylästä Siesman myllylle, muodostaen tuolloin vielä ainoan kulkureitin Kiteen puolelta edelleen kohti Kaalamon suuntaa. Myöhemmin teolojen parannuttua tämä historiallinen rajatie jäi kokonaan pois käytöstä, alkaen vähitellen metsittyä, eikä esimerkiksi Lehtolan tilan peltojen kohdalla tästä vanhasta rajasta ollut jäljellä muuta kuin kapea viljelystie. Raja, joka nyt oli läänin raja samalla, oli aikoinaan vedetty Kiteenjoen toiselle puolelle poikki erään pitkän ja kapean kalliomuodostuman. Tämä Ristikallio on ilmeisesti saanut nimensä kalliion rajaviivan kohtaan hakatusta ristikuviosta, minkä lisäksi kalliion oli hakattu vuosiluku 1723, mikä oli rajan val-

Siesman järveä, taustalla Kumurin kylää.

mistumisvuosi, ynnä joitakin muita kummallisia merkkejä, joita pikkupoikina yritettiin innolla tulkita, mutta huonolla tuloksella.

Kumurin ja Haapavaaran kylien naapurikylä Kiteenjoen alajuoksun suunnassa oli Höksölä, sekin ilmeisesti vanhaa asutusaluetta. Kylien välillä oli täälläkin laajat, metsäiset välimaastot, esim. Kumurin kylästä oli matkaa Höksölän kylän laitamille, jossa kylien yhteinen kansakoulu 1910-luvulla ja vielä 1920-luvullakin sijaitsi, noin viisi kilometriä. Tämä koulutie, joka talvisin taivallettiin suksilla, keväisin ja syksyisin jalan, oli aivan asumattoman erämaaseudun läpi kulkeva kapea kylätie, joka yksi-

tyiskohtia myöten on säilynyt muistissa noiden yhteisten, poikajoukossa tehtyjen koulumatkojen ansiosta. Erikoisesti on näiltä talvisilta koulumatkoilta jäänyt mieleen tien varressa sijainneet syvät ja laajat, jättiläismäisiä kattiloita muistuttavat syvänteet, joiden rinteillä kasvanut ohut vesakko ei estänyt mäenlaskua »kattilan» pohjalle ja kiipeämistä sieltä takaisin ylös. Tämä kouluvoikien mieluinen heilu pyrki usein veyntämään kotiin tulo iltamyöhäiseen asti, mutta se oli toisaalta varmasti luomassa hyvää ruumillista kuntoa poikien. Ja sitä kuntoa on totisesti tarvittu näidenkin poikien kohdalta heidän miehiksi vartuttuaan.

KYLÄTIEKUVAAUS VAHVAJÄRVEN JA ISSAKANVAARAN KYLISTÄ

Vallanmaantietä tultaessa Matkaselästä Sortavalan päin kääntyi Vahvajärvelle ja Särkisyrjään kylätie noin 300 m Ahin myllyltä kohtisuoraan vasemmalle, josta alkoi jyrkkä 200 m pitkä ja vaikeakulkuisen kintturinne. Kun olimme kivenneet kintturinettä ylös, oli noin 500 m tasaisempaa maastoa. Tämän jälkeen alkoi nousta ylös Kokkomäkeen, joka oli huomattavasti parempaa maastoa. Kokkomäen laella oli tienhaara. Vasemmalle kääntyvä tie vei Vahvajärvelle, suoraan menevä tie johti Särkisyrjään. Tienhaaran oikealla puolella oli Matti Tikan talo ja Vahvajärven tien vasemmalla puolen Viljami Pirhosen talo. Heti Pirhosen talon jälkeen alkoi mutkainen ja jyrkkä mäki laskea alas Rinteen alla kääntyi pahanen tie oikealle, josta noin 500 m päässä oli Härkähuhta ja Heikki Lajusen talo, ja tästä noin 500 m päässä Vilho Virtasen talo. Edelleen tultaessa Vahvajärvelle päin oli ensin tasaisista kangasmaastoa ja tämän jälkeen Hoskon mäki. Mäki laski alas notkon, jossa Sarkoja virtasi. Heti Sarkojen sillan jälkeen kääntyi tie vasemmalle, josta n. 500 m päässä sijaitsi Hoskon Matti Virtasen talo, joka oli korkealla mäellä Tohmajoen rannalla, erittäin kauniilla paikalla. Tohmajoen rannalla Hoskon koskessa sijaitsi Hoskon mylly, jonka omisti joen toisella rannalla asuva August Mustajärvi.

Palaamme takaisin Sarkojen sillalle, josta jatkamme matkaa Nousemme aika jyrkkää Sarkojen rinteitä. Tämän jälkeen on lievä nousua noin 600–700 m ja sitten kääntyy tie vasemmalle, josta noin 300 m päässä mäen päällä on Sarkojen Korhosen talo, sekä Korhosesta noin 700 m Laukkasten talo. Kun nyt palaamme takaisin Korhosen tienhaaraan, jatkuu tie suoraan. Se johtaa Vahvajärven rantaan. Heti Korhosen pellon päässä oikealla on kolme mökkiä: Miina Fresen, Matti Jaatosen ja Onni Hasusen talot. Tämän jälkeen tie jatkuu hukan kumpuilevaa maastoa noin 1,5 km ja tullaan pienelle mäelle, jossa vasemmalla puolen tietä on Juhon Kekin talo sekä oikealla puolella vähän kauempana Sorron Tikat ja Soiniset. Kekistä matkaa jatkettaessa noin 300 m on tien oikealla puolella kauppias J. A. Soinisen talo ja aivan tä-

män vieressä Vahvajärven Issakanvaaran nuorisoseuran talo.

Nuorisoseuran talolta oikealle noin 400 m on pyvälön Juhon Lajusen ja Juhon Silvennoisen talot. Seuran talolta lähdeäessä on tasaisista maastoa noin 700 m. Tullaan pienelle mäen kumpareelle, jossa tien oikealla puolella on Heikki Tikan sekä vähän kauempana Heikki ja Juhon Tikan talo. Tästä alkaen sitten lasku Vahvajärven rantaan, sitä ennen kuitenkin on vasemmalla noin 800 m päässä paikka nimeltä Liimo, jossa on Auvisen ja Muhosen talot. Oikealla puolella tietä on kuulu Niemeläisen mäki ja mäellä kaksi taloa aivan pihakkain: Juhon Tikan ja Antti Tikan talot, josta oli mahtava näkymä ympäri Vahvajärven. Sieltä näkyivät myös Pirttipohjan, Alalammin sekä Särkisyrjään kylät osittain. Niemeläisen mäeltä Särkisyrjään päin noin 500 m on Juhon Auvisen talo.

Kun lähdemme Niemeläisen mäeltä jatkamaan matkaa, olemmekin jo Vahvajärven rannan tuntumassa, jossa asuvat Juhon Immonen, Antti Tikka ja kauppias Silvennoinen. Tästä rannasta vasemmalle noin 700 m asui Niemannaan Juhon eli Juhon Auvinen. Sitten menemmekin Vahvajärven saareen, joka on nimeltään Suursaari. Täällä on kaksi taloa, Antti Auvisen ja Mikko Auvisen perillisten talot. Vahvajärven pohjoisrannalla on vielä Niemen Tikan, seppä Jantusen ja Eemil Kortelaisen talot, jotka kuuluvat Vahvajärven kylään.

Kun palaamme saaresta takaisin nuorisoseuran talon ohi, kääntyy siitä tie oikealle. 400 m tienhaarasta vasemmalle on Aarne Fresen talo ja tien oikealla puolella Matti Fresen perillisten talo. Tästä nousemme mäkeä noin 400 m ja olemme Issakanvaarassa, jossa mäellä on heti Eero Soinisen talo ja vasemmalla mäen alla Heikki Soinisen talo. Noin 150 m eteenpäin on Antti Soinisen perillisten talo ja tästä edelleen noin 200 m on Heikki Sorjosen talo ja vasemmalla noin 500 m on Niska-mäki, jossa on Antti Pirhosen talo sekä oikealla noin 500 m Eevan Pekan mökki.

Jatkamme matkaa noin 300 m ja olemme Pekka Hasusen pihassa, jonka ennen talvisotaa osti Juhon Tikka. Tikan talosta oikealle noin 400 m on Matti Soinisen.

Viljo Ilmari Kauppinen: Kontiolahtea talosta taloon

Kontiolahden, jo vakiintuneelta nimeltään tunnettu Alalammin kylä, sijaitti pitäjän itäpäässä lähellä metsikön eroittamaa Jänisjärven länsirantaa. Vankka talonpoikaiselämä hallitsi tätä vanhaa, Pohjoispäästä, Sopen, Vaarasta, Puistariista ja keskukselta koostunutta laajaa kylää, jota ikäänkuin kannatti sylissänsä siltä ja täältä yhden ja toisen ikkunaan Jänisjärven lisäksi näkyvät Alalammin, Ylälammin, Ruokolammin, Vahvajarven, Hiijärven ja Tervalammin siintävät laineet. Matkaselästä itään haarautuva rantatie reunailen Vahvajarven, Ruokolammin ja Ylälammin rantaviivaa sukelsi Töyhiin opottaan hakattua uomaa ylämyllyn kohdalla kylään, ylitti Ylälammin Alalammin johtavan kosken joen, ohitti pian varitaan reunustavat Jaatisten talot, ja kohta olikin asema sivuraitteineen, puutavararistaneineen, hevospuomeineen, pysäkinhoitaja ja radanvartija asuineineen. Valtamaantie keskikylältä johti etelään kohti Tyttökankaan idyllistä, pientä kylää ja pohjoiseen kohti Kirkkolahtea. Vanha virstatie erkani alamylyllä kohdalla joen ja rantatien ohitettuaan valtatiestä suunnaten kulkunsa Teponkylän kautta Jänisjärven aseman ja Hämeosken suuntaan. Sama tie mukhen kansakoulun petäjikköä erosi kohti ylämyllyä, ohitti rakennukset, turpiinisillan, joskus lonksuttavan pärehöylän, myllykosken, mäen takaa rautatien ja metsikköön sukeltaen nypyllyltä nypyllylle kaarsi hevosenkengän muotoisena Töyhiin opottaa, kiertäen kohti ns. »Einarin petäjikköä», josta tie vasemmalle erkani Puistariin suuntana Särkisyrtä, mutta suorana, vankan metsikön reunustassa tietä molemmin puolin se laskeutuvaa maastoa myötäillen sukelsi koivikon reunasta luonnonkauniille, asumuksista autiolla Töyhiin joki- ja rautatiesillalle. Tässä olikin kylän pääväylät, joista erkanevat pihatiet ja polut johti yksi sinne, toinen tänne. Luonto kylässä ja kaikkialla sen ympäristössä oli läheisen tulinuoren ammin tapahtuneen purkauksen ansiosta täyteläisen rehevää, heinä metsässä ylettyi lehmän vatsaan, ruis pellolla miehen lippaan. Viljelmät, joita kaikkialla kylässä halkoi karjakujaset tai naapurin raja-aita, olivat tavallaan toistensa kaltaisia kuin kaksoiset. Pohjoispään ja keskikylän pelot levittäytyivät aavana, laskeutuvana ulappana keskiselänteeltä kohti Jänisjärven rantaviivaa ja uomas-

Heikki Soinisen ja Antti Soinisen talot, eteenpäin Vahvajarven päässä Antti Korhosen talo ja etuoikealla noin 1 km päässä Mikko Hasusen talo ja vasemmalla Veikko Sorjosen talo. Jatketaan matkaa: noin 400 m päässä oikealla on Antti Sorjosen sekä vasemmalla Johannes Sorjosen talo. Tästä edelleen noin 400 m on Matti Sorjosen perillisten talo. Jatkamme matkaa kohti Kanniselkää noin 500 m, josta kääntyy tie oikealle, 1 km Suolamäkeen, jossa on Heikki Hasusen, Simo Assisen ja Aaro Pellikan talot. Edellä mainitusta tienhaarasta jatkamme suoraan eteenpäin noin 800 m ja olemme tällöin Kanniselässä, jossa heti oikealla näemme Lauri Vänntisen ja tästä noin 300 m päässä Juhon Vänntisen talot. Edelleen 200 m päässä Paavo Sorjosen sekä Pekka Kosken talot. Matka jatkuu ja ylittämme Synkänjoen sillan. Alkaa 2,5 km pitkä Synkänjoki, joka päättyy Vallantiehen noin 200 m etelään kauppias Tauno Pirhosen talosta Otrakalassa.

Näin olemme kiertäneet Vahvajarven ja Issakan aaran kylät talosta taloon. Mill'el kalkkiin taloihin päästiin autolla pihahan asti ennen talvisotaa, jota alkaa kuvauksessani olen esittänyt. — Eino Korhonen.

saan uinuvaa Alalampia, Sopen viettivät Ylälamppiin. Vaaran osittain Alalamppiin ja metsää kohti raivatulle suolle, mutta Puistariissa maasto hiukan muuttui — täällä pelto myötäili kummulta kummulle katselemaan Ruokolammin sineä tai Vahvajarven laineita, tai sitten päätyi tuolla ja tuolla koivuvaltaiseen sekametsään. Asuinrakennuksia ympäröivät kaikkialla liiteri, aitta, riipi ja navettarakennukset. Isännät poikineen huolehtivat hörhöttävistä hummistaan, emännät tyttäreineen lehmistään, jotka aamuisin matoivat verkkaisin askelin metsään pistellen päitään aidon rakoon, ja illalla ynnitään kiireellä palasivat.

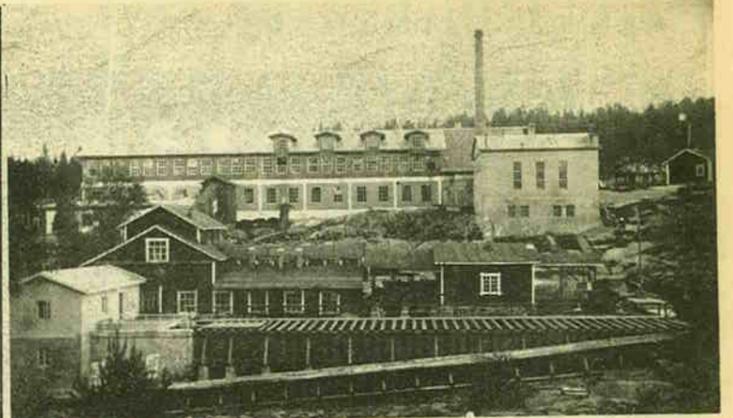
Tässä oli tämän maalaiskylän elämä ja perusta, eikä tykistö eikä monet evakkovuodetkaan ole vähääkään himmentäneet monenkaan siellä syntyneen ja kasvaneen, kotikylästänsä mieleen jäänyttä helminauhaa, vaan kaikki on tuttua kuin eilinen päivä. Rauhassa siellä elivät kotonaan Tyttökankaan tienvarressa Yletyinen, Soininen, Mehtäläinen ja Mehtäläinen. Tepon tien suunnalla Auvinen, Turunen, Holopainen, ja suuri Suomen hihtäjälupaus Jaatisen Väinö, jonka ura katkesi äkkiä eräissä suojeluskunnan hiihtokilpailuissa. Väinö ei pelännyt laskuja, hän johti jo reilusti kilpaa, hihkasi tapansa mukaan mäellä ja tyrkkäsi hartavoimoin suksensa näkötorinmäen jyrkkään laskuun kohti Kiimasselkää, mutta mäen loppumetreillä hän kannon kohdalla horjahti, jalka nousi, iskeytyi säären kohdalla koivuun murtuen pahoin ja kilpa päättyi Sortavalan sairaalaan. Alamylyllä kohdalla sillan läheisyyttä hallitsivat Lötjön, Valkeapää, Lehikoinen, Palviainen ja savannon takana Ronkaisen hovin myllyrakennukset korkeine puineen ja myllytupineen, jossa tämä poika eräänä kauniina syyspäivänä aloitti takiaissodalla korkeimmat kouluopintonsa — nimittäin kiertokoulun jälkeen alakansakoulun siron ja hänen opettajan johdolla. Ja täältä siirrymme keskikylään. Oikealla tietä nuorisoseuratalon takaa elivät Auvinen, (kankaan Mikko), kuten häntä sanottiin, sitten Ronkainen, Pyrrön Antti, Pirhonen, Hessi Immonen, Riston Mikko, Nousiainen, Laatikainen, Taivainen, ja kylän yhteisvoimin pystytetyn tiilisenä upealla kennällä seisovan rukoushuoneen, elikkä kylän kirkon takaa ennen Pohjoispään tienhaaraa Moilasen Paavo. Asemaseutua hallitsivat Virtasen ja radanvartijan lisäksi Nissinen, Kortelainen, Soanlahden ja Suistamon Osuuskauppa, sekä Viljo Immonen komeasta kauppatalostaan. Ja sitten rataa reunustaan Jaatinen, Kortelainen, Jaatinen, Osuusliikkeen kauppatalo, ja taas Jaatinen (»Ant-setä»), kuten eräät tätä kylänvanhinta, hyväntahtoista, vanhaa pyhäkoulunopettajaherra kutsuivat. Tämän lähistöllä mäellä seisoi upea kansakoulurakennus vankkojen mäntyjen ympäröimänä, tien takana kunnaalla Lauri Auvinen ja vasemmalla joenpartaalla kylän toinen mylly suvantoineen, kivineen, pärehöyläneen, myllytupineen. Pohjoispäässä kyntivät peltojaan Partanen, Kauppinen, Nissinen, Immonen, Immonen, Voutilainen ja Turunen. Sopella Pitkänen, Avonius ja Partanen. Vaaralla Kakkonen, Kakkonen ja Kakkonen. Puistariissa Tikka, Moilanen, Pennanen, Auvinen, Pyrrö, Auvinen, Jaatinen, Kosonen, Kosonen, Pouta, Kauppinen, Auvinen, Aleksi, Pirinen, Mehtäläinen, Kokko, Jääskeläinen, Auvinen, Auvinen, Auvinen, Pelkinen, Leinonen, Auvinen, ja vähän kauempana Louhella Partanen, Koljonen ja Hiijärven päässä Romova.

Huolimatta laajuudestaan kylä oli rauhallinen, sopuisa ja omavarainen. Kuten on tullut jo huomattua, jauhoi kylässä kaksi myl-

lyä jauhoja ja kaksi sahaa, Kososen sirkkeli Puistariissa ja Ronkaisen hovin raami Alamylyllä työnsi lautaa. Pajastakaan ei ollut puutetta, sillä Taivaisen Jussi kuumensi rautaa ja kilkutti alasinta. Virtanen heilutti lippuja junille ja Savolaisen Malakias ajeli resinalla rataa. Valkeapää ja Palviainen ostelivat eläimiä. Kososen Pekka heilui poliisina ja Jaatisen Mikko toimi manuumiehenä. Mökin Matti kynti paloja ja Pelkisen Kusti pilaamatta tätä maailmaa liikatuotannolla vuoleksi kapustoita, ongitteli ahvenia. Oppia kouluilla jakoivat opettajat Pesonen, Parviainen ja Keinonen, Jumalan sana julisti kylässä Pitkäsen Matti. Vanhaa Raamatun Moosesta suoraan hänestä alenevassa polvessa omasta mielestään esitti kaikkialla kiertelevä pitkäpartainen, kalliotta sauvallaan takova Munkkosken Mooses. Miehistä pisin oli kylässä lähes kaksimetrinen Moilasen Olavi ja pienin Auvisen Heikki. En voi varmuudella väittää, mutta kerrottiin viinaakin kylässä siellä ja täällä keitettävän. Tätä tekivät nämä, muut tönkivät yhtä, toinen toista.

Nykyisin maalaiskylät ovat ikäänkuin kuolleet, silloin ne eli ja voimakkaasti hengittivät. Alalampi sykki elämää, nuoret pitivät toisistaan, eikä kellään ollut yksinäisyyden ongelmia. Kylässä toimi vireänä nuorisoseura, suojeluskunta, sen poikaosasto, lotat, marttakerho, kristillinen ompeluseura, kristillinen poikaosasto ja urheiluseura. Puistarin kentällä iskettiin pesäpalloa ja seurantalontentillä urheiltiin. Lakia ja oikeuttakaan ei tarvinnut hakea naapurikylästä, sillä sitä jaettiin syys- ja talvikäräjillä Ronkaisen hovilla. Kylässä elettiin vakaaan varmaa talonpoikaiselämää vuodesta toiseen. Kesän tultua isännät ryömivät hevosineen pelloille äestämään ja haraamaan, karjat sukselivat kellojaan killellisten mehevään metsäruuhon. Vesien lämmiltä rannat täyttyivät uivista lapsista ja heti juhannuksen jälkeen pelot turpeista heinäseipäistä. Kosket nuorison keskuudessa ulkomaailmaan tapahtui pääasiasa Hämeosken suuntaan kuin muualle omaan pitäjään, sillä kenties tehtaaseudun heilua retonkihelma viehätti enemmän Alalammin poikaa, jonka todistaa sekin, että kerran sinne lähti päivä-tansseihin polkemaan pyörillä kaksi nuorta herraa paljain jaloin ja hanskat käsissä. Ja sikäli, kun nuoruuteni muistikuvastani muistan, toimi Alalammin nuorisoseuran sisällä näytelmätyö erittäin voimakkaana kilpaillen paremmuudesta Alatum, Soanlahden ja Suistamon nuorisoseurojen kanssa. Soittajana esiintyivät Uimonen, Laatikainen, Immonen ja Pouta.

Näin vierivät vuodet, jokainen ahersi yhtä ja toista omalla kotikylällänsä. Mutta sitten -39 elämä kylässä häiriintyi, syksyllä vietettiin työkuuniset nuoret miehet, otettiin armeijalle hevoset ja vain vanhat isäpatat jäivät naisten kanssa taloissa töitä ja askareita suorittamaan. Eikä yksin he, vaan paljon muitakin Suomen miehiä matkasi tällöin rajoille tätä yhden ja toisen tuttua kotikylän järvi-kannaksia halkovaa rataa. Ilta-puhteina, kotiaskeleet tehtyään kyläläiset suuntasivat askeleensa naapurisiin keventämään raskasta sydäntään ja kuulemaan naapurin mielipidettä, että mikä nyt on oikeastaan edessä. Hukkuva ihminen pettääkseen itseään tarttuu nopeasti virrassa vierivään oljenkorpeen ja näin tapahtui täälläkin. »Ei USA anna meitä Ryssälle, meidän olemme rehellinen, velkansa maksava kansa» päätteli yksi ja toinen. »Sontaa on koko ajatus» vastasivat järkevimmät, mikä osotautui jälkeensä täysin oikeaksi, kuten sekin kirjeen sisältö, jonka siskoni sai joulukuun puolella välissä. Amerikkaan muuttaneelta ys-

Ilmakosken Villatavaratehdas

SAKARI UIMONEN:

ILMAKOSKI

Pitäjämme läntisellä laidalla sijaitti Höksölän kylä ja kylän eteläisimmässä kolkassa Ilmakosken Villatavaratehdas. Sortavalan maalaiskunta rajoittui osittain tehtaan alueisiin. Höksölän kylästä erkani erillinen tie, jossa viitta osoitti: Ilmakoski.

Tie kulki mutkaisena ylös mäen harjanteelle. Täältä avautui silmiimme laaja näköala peltoviljelmiseen. Tehtaasta ei vielä näkynyt kuin savupiippu. Tehdas sijaitsi kahden mäen välissä. Länsipuolella oli Kukkalan mäki ja idänpuolella Louhenmäki. Tehdas oli rakennettu 1911 punatiilestä ja käsitti karstaamo-, kehruu-, kutoma- ja valmistusosastot. Juuri ennen talvisotaa valmistui suuriläisärakennus vanhan tehdasarakennuksen ja kosken väliseen rinteseen. Täällä sijaitsivat uudet valmistusosastot, konttori, varastot, työväen ajanmukainen sauna sekä paja, jossa seppänä toimi Aarnell ja Eino Silvennoinen. Tehtaassa

tävältään, jossa luki »Yhdysvallat on voimakas kansa, mutta sillä ei ole narunpätäkää, jossa se roikkuisi, joten alkää ottako liikoja, vaan yrittäkää pärjätä yksin.»

Ja niin he yrittivätkin, mutta voi, miten se tuli kalliiksi kotikylälle. Jos väkivallan hedelmä on hyväksyttävä realiteetti, kaatuivat vastakkaisrealiteetina turhuuden turhuutta sankareina Alalammin pojista Kokon Toivo, Auvisen Hugo, Immonen Aarne, Jaatisen Sulo, Laatikaisen Eever, Mehtäläisen Bruno, Nissisen Lauri, Pirisen Simo, Ranisen Väinö, Suhosen Arvo, Väistön Väinö, Auvisen Reino, Auvisen Tauno, Avoniuksen Väinö, Jaatisen Eero, Jaatisen Tauno, Jääskeläisen Petter, Kortelaisen Arvi, Nissisen Martti, Rautiaisen Reino, Ronkaisen Aatu, Tiilikaisen Antti, ja Ruskeala-teoksesta poisjäänyt Kososen Olavi. Kunniatulle sankareille ja muille Ruskealan pitäjän kohtalotovereilleen, sillä heidän työnsä tarkoitustahan meistä ei kukaan vielä tänäänkään varmuudella tiedä. Ja voi miten pahoin sota kolkuttikaan taloa ja toista omalla kylällä matkasauvalleen, sillä eihän ollut edellisten lisäksi kylässä asumusta, josta poika tai kaksi ei haavoittunut. Äidit surivat poikiaan, nuorikot miehiään ja lopuksi pauskattiin koko kylänväki kaikkensa, viimeistä maatilkkuaan myöten antaneena muitten karjalaisten ohessa tänne kylmään, tänään värillisten edessä pahanteostaan pelokkaana värisävään maailmaan.

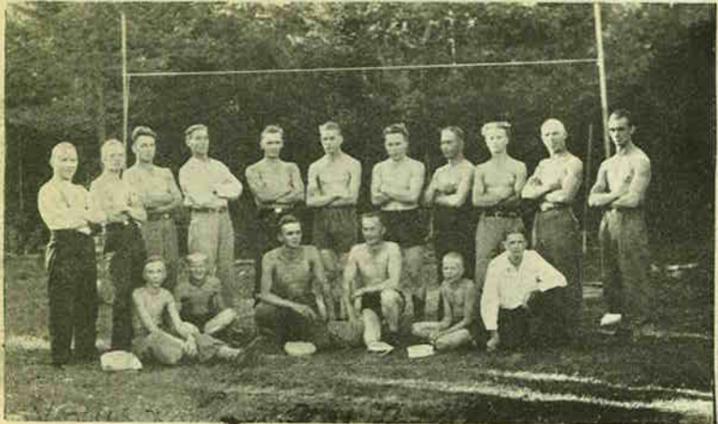
Liitteenä edelliseen jo mainittu Tepon ja Tyttökankaan kylät kuuluivat Kontiolahden kyläyhteisöön, mutta näiden elämää en asiaa tuntemattomana pysty lähemmin kuvailemaan, joskin on syytä olettaa, että nämä reunataajat elivät samankaltaista elämää keskikylän kanssa — iloitsivat ilonsa, surivat surunsa... ja pää alas painuneena matkasivat toisten mukana 1944 syyskesän väsyneessä auringon kulossa evakkoon tänne kylmään maailmaan.

valmistettiin pukukankaita, sarkaa, peitehuopia, villalankoja jne. Tehtaan valmistamaa sarkaa ja peitehuopia oli myös armeijan varusteissa. Vaihtokauppaa harjoitettiin asiamiesverkoston kautta aina ulkomaille saakka. Tehtaassa työskenteli 130-150 henkeä etupäässä naisia. Naiset olivatkin näppäriä työntekijöitä tämän alan tehtaissa. Kuitenkin ammatti antoi heille oman nimensä: »Lumppu-enkelit». Tämä nimitys oli tietenkin vähemmän mairitteleva ja yleisempi toki oli: »Ilmakosken tytöt». Ilmakosken tytöt olivat kovassa kunniossa, sillä naapurikyliinkin noutivat miehet ikuisen elämäkumppanin Ilmakoskelta.

Tehtaan tarjoamaan huvipuoleen ja viihdytykseen kuului joulujuhlien järjestäminen tehtaan työväelle ja naapureille. Jouluruokaa tarjottiin ja Joulupukki kävi tietysti jakamassa lahjoja, jotka olivat tehtaan tuotteita. Kesäajan huvituksiin kuuluivat lavatanssit tehtaan omalla lavalla. Koska lava oli tehtaan, ei varsinaista sisään-pääsymaksua ollut, riitti kun kysyi luvan tehtaan isännöitsijältä. Ja ainahan se lupa yleensä tuli, vaikka sitä anottiinkin kaksi kertaa viikossa. Tehtaan isäntä järjesti joka juhannuksena juhannusjuhlat monenlaisine kenttäpeleineen. Ilmaiseen juhannusjuhloihin kuului limonaattia ja kahvia. Kilpailujen palkintoina oli pukukankaita. Musiikista huolehti tehtaan torvisoittokunta ja orkesteri »Korpiveikot». Nimi oli otettu samanimisestä urheiluseurasta. Orkesterin haitaria venytteli Eino Silvennoinen, viulua vinguttelivat Viljo Hyvärinen, Eero Uimonen ja Sakari Uimonen. Solistin tehtävistä vastasi Paavo Uimonen mandoliininsa kanssa, ja rumpuja paukutteli Valto Takkinen. Ihmissä saapui lavalle ja juhlimaan runsaasti. Käyttämymme oli melkollailla siistiä. Ainahan joukossa oli sellaisia, jotka olivat nauttineet »ki-teeläistä» tai paikkakunnan omaa tuotetta, sillä eipähän se yksityisyrityksellisyys ollut vierasta tällä alalla Ilmakoskella.

Tanssilava sijaitsi erittäin kauniilla kallioidella saarella kahden koskiuoman välissä. Koskien jylhä taustamusiikki antoi oman panoksensa tanssimusiikille ja muulle ilolle ja riemulle.

Muistelmissani teen vielä pienen retken Louhenmäelle. Sinne vaelsi moni perhe ja ikuista rakkautta toisilleen vannoneet nuoret parit ihallemaan luonnon kauneutta ja viettämään unohtumattomia hetkiä tällä monisokkeloisella mäellä. Tähän siinteli kaunis kiemurteleva Kiteenjoki ja sen vehreät rantamat. Mäelle johtavan polun varressa oli kallio, jossa selvänä painanteena näkyivät ihmisen jalanjäljet, ikäänkuin hän olisi kävellyt siinä kalliion ollessa pehmeää massaa, jolloin jäljet olivat painautuneet usean senttimetrin syvyisiksi kalliioon. Vieläpä sauvan jäljetkin saattoi erottaa, ja vanhemmat ihm-

Korpivelkkojen jalkapalloilijoita v. 1937

Ilmakosken työväenyhdistyksen talo

miset puhuivat Jeesuksen jalanjäljistä.

Noustuamme mäen päälle likimain korkeimmalle kohdalle, löytyi täältä noin parin metrin syväinen ja halkaisijaltaan ehkä puolen metrin suuruinen "Pirunkirnu". Vanhemmat ihmiset selvittivät nimen syntyneen siitä, että kirnu oli täynnä aarteita, jotka palaaen hehkuvat pimeässä ja itse sarvipää heilui aarteiden luona sitä vartiomaassa. Aarrevalkeistahan kertovat monet vanhat tarinat.

Mäelle raivattiin urheilukenttä pelkästään talkootyönä. Innostus oli valtava eikä tuohon aikaan ollut vielä veikkausvarojakaan käytettävissä, joten oma apu oli paras apu. Alueen lahjoittivat veljekset Juho ja Herman Tiainen. Kenttä oli monien kovien koitosten näyttämönä. Jalkapallo- ja pesäpallo-ottelut olivat pääurheilulajeina. Monet kerrat kävivät naapuripiitäjien joukkueet potkimassa palloa Ilmakosken joukkuetta vastaan, mutta muistelen, että ne saivat lähteä hävinneinä joka kerta kentältä. Säilyköt kauan mieleissäni Louhenmäen kauniit muistot.

Talviurheiluna oli tietysti hiihto asiaankuuluvaa. Hiihtokilpailut pidettiin joka talvi. Järjestäjinä toimivat Ilmakosken työväenyhdistys ja Urheiluseura "Korpiveikot". Työväenyhdistys toimi erittäin ripeäotteisesti. Vanhat veteraanit Asko Silvennoinen ja Pekka Lemmetynen olivat aina innostamassa nuorempia. Näytelmäharrastus oli korkeatasoisia. Esitettiin suuria ja vaativia näytelmiä kuten "Syntipukki", Murtovarkaus, Nuori myllyläri, TukkiJoella, Vihtori ja hänen Klaaransa sekä monia muita kykyä ja taitoa vaativia näytelmiä. Työväentalo oli se paikka, jonne koonnuimme ja jossa monia nuorten ja vanhempien harrastuksia pohdittiin. Opintokerho oli yksi sellainen, jossa eri oppiaineita opiskeltiin. Innostus ja harrastus olivat korkealla ja harkittiin uuden ja tilavamman talon hankkimista. Tämä toteutui juuri ennen talvisotaa. Oli sunnuntai-ilta kun pidimme talon vihkiäisiä. Näytelmä "Kaikenlaisia vieraita" esitettiin ja sai hyvän vastaanoton yleisön taholta. Sitten alkoi tavanomainen tanssiaika. Mutta salissa alkoi tanssin aikana kierrellä ikäviä uutisia, kun monelle miehelle tuotiin käskykortti, jossa aamulla kehoitettiin lähtemään kertausharjoituksiin. Tämä viesti synkisti monet iloiset kasvot ja lieneepä tuo-

lähtö muodostunut usealle viimeiseksi lähdöksi kodista.

Kun talvisodan jälkeen lähdettiin evakkoon, jäivät tehdasrakennukset täyteen käyttökuntoon. Kun palasin jatkosodan aikana Ilmakoskelle, oli tehtaasta jäljellä vain rauniokasa. Savupiippu seiso pystyssä ikäänkuin viittana toivottelemassa takaisinpalavia tervetulleiksi rakkaille synnyin- ja asuinseudulle.

Kauniina pysyvät Ilmakosken muistot.

PIRTTIPOHJASTA

Pirttipohja, eräs Ruskealan pitäjän kylistä sijaitsi Vahvajärven pohjoispuolella. Se käsitti noin 40 taloa, joiden maat ja pelot olivat mäkisiä ja kivisiä, mutta hyvin kasvavia. Kylän pohjoinen raja ulottui Pälkjärven kunnan rajalle, joka oli myös Kuopion ja Viipurin läänin raja. Kylän eteläpuolite halkoi aluetta Matkaselkä-Suojärvi rautatie aivan Vahvajärven rantaa kilometrikaupalla. Kylän nimi komeili myös pysäkillä, joka palveli kylän ja muidenkin lähikyläisten asukkaita niin kulkuyhteyksien kuin postinkin puolesta. Sekä oman että naapurikylien nuori väki kerääntyi säännöllisesti pysäkillä odottelemaan postijunan tuloa. Saapunut posti siihen aikaan huudettiin lippuluukulta ja hakijoita oli saapunut useimmiten odotushuoneen täydeltä. Saipahan siinä postia odotellessa kysellä kuuluisetkin. Muita seurustelumahdollisuuksia olikin vähän siihen aikaan, sillä iltamia järjestettiin harvoin. Martat kyllä järjestivät taloissa viikoittain ompeluseuroja. Niihin otivat naisväen ohella myös isännätkin innolla osaa. Niissä järjestettiin usein lotteriarpajaisia, joissa voittoina oli enimmäkseen marttojen valmistamaa käytännöllistä tavaraa. Ja ennenkaikkea sai jouta marttojen keittämää kahvia kotosen ison pullan kera ja jutella samalla mukavista asioista.

Kylän halki, sen korkeimman mäen kautta kulki maantie Kirkkolahdelle ja Pälkjärvelle. Siinä korkeimmalla huipulla oli Augusti Jaatisen talo ja aivan tien vieressä perunakellari. Tämä perunakellari toimi näkötorjuna ja moni matkustaja on ihailut kellarikumppareiden laelta avautuvia maisemia. Sanottiin siitä näkyneen monta kirkkoa ja mm. Suistamon Seminaarikin kuusiatoineen.

Jaatisen talon alapuolella sijaitsi Tauno Könösen talo, kirjoittajan koti. Kyläläisistä oli Augusti Jaa-

KYLÄKUVAUSTA RUISSELÄN KANSAKOULUN LIEPEILTÄ

Kun lähdettiin Ruisselän koululta Kaalamolle päin, oli ensiksi vasemmalla rinteessä "koulun riikeksi" kutsuttu rakennus. Sitten tuli pieni notko ja jälleen pienehkö mökki ja tällä kohtaa oli lato vasemmalla puolella tietä. Tästä noin satakunta metriä edelleen Kaalamolle päin tie kääntyi miltei kohtisuoraan vasemmalle. Tämä oli sellainen kärrytie, lie häntä myöhemmin autoillakin ajettu. Se kulki koulun pellon laitaa ja kaarsi vähän matkan päässä olevan kankaan tuntumassa oikealle. Tällä kohtaa oli aikoinaan tien vasemmalla puolella mökki, jossa asuivat Multaset, Holopaiset ja viimeksi joskus 1924-25 Jussi Mielonen nuorikkonsa ja esikoisensa kanssa. Sota-ajan alkuun mennessä lie mökki ollut asumattomana jo yli kymmenen vuotta ja kolme valtavaa kotikuustakin oli hävinnyt pois näyttämöitä.

Kun kuljettiin tietä eteenpäin, oli oikealla mäellä Mäkelän talo, Toivo ja Liisa Pykkösen koti. Talo oli valkeaksi rapattu ja heillä asui Hilda Silvennoinen alivuokralaisena kuten nykyään sanotaan. Hieman ylempänä oli harmaa talo, jossa oli keltaiseksi maalatut ikkunat ja tässä asuivat Rummukaiset ja Ketolaiset. Mäen alta ennen Pykkösen taloa kääntyi oikotie "Selinpäiviin" ja Ahille.

Edelleen ylämäen päällä oli Kookkollion talo, jota myös isoksi Veikkolaisiksi kutsuttiin. Tuparakennus oli suuri, jyrkeistä hirsistä rakennettu valkoisine ikkunoineen. Talon ohitse johtava tie jatkui edelleen ja vähän matkan päässä tien oikealla puolella oli Ida ja Santeri Kosken mökki. Tästä tie jatkui vielä vähän matkaa peltojen ympäröimänä, mutta mäen alla saavuttiin metsään, kunnes noin puolen kilometrin päässä tulivat peltoaukeat jälleen, Paalasten omistaman Korvenpenkin tilan pelto. Mutta tie jatkui läpi "puustelin muan" aina Tohmajoen varteen saakka, jossa asuivat Tiilikaiset ja Laakokset.

Mutta palataanpa tietä jälleen takaisin Veikkolaisen mäelle. Siinä kivenheiton matkan päässä Veikkolaisen talosta metsäisessä hiekkarinteessä oli mökki, puoliksi maan sisällä ja vain peltinen savupiippu ilmaisi tämän kuitenkin ihmisasunnoksi. Oli siinä pieni ikkunakin, rinnepenkkaan oli tätä varten koverrettu aukko ja tästä sitä valoa sitten asumukseen pienen ruudun läpi virtasi. Eipä ollut ovikaan suuren suuri, aivan kuten korson ovi kuunaan. Työnnynti ovesta sisälle tupasen hämärään, pieni uuni oven pielessä oikealla, ikku-

tinen kunnanvaltuustossa ja Tauno Könönen hoiteli Matkaselän Osuuskassaa. Könösellä oli tapana istua ulkona jutellessaan jalkojensa päällä kyykylään eli "Könösen tuolissa" kuten tapana oli sanoa. Antti Holopaisen perilliset omistivat hyvin hoidetun suurehkon talon, joka alaltaankin oli toiseksi suurin Pirttipohjassa Rantalan hovin jälkeen. Holopaisen ja Könösen talojen välistä erotti vielä Juho Karvisenkin talon.

Pirttipohjankin kylän asukkaat ovat kaikonneet hajalleen ympäri Suomea. Moni on siirtynyt jo pois joukostamme ja ikävuodet alkavat jo painaa 20-30-luvullakin syntyneen ja vaikuttaneen nuorison hartaita. Mutta lapsuuden kotihanuhat pysyvät yhä elävinä muistoissamme. Sodan jälkeen syntynyt karjalaispolvi ei liioin ole kiinnostunut vanhempiensa kotiseudusta, eiväthän he tosin ole päässeet siellä käymäänkään. Vain vanhemmilla säilyneistä valokuvista heillä on pieni mahdollisuus luoda itselleen jonkinlaista kuvaa ja ajatusta vanhempiensa synnyinseudusta. — K a u k o K ö n ö n e n.

nan edessä pieni pöytä vasemmalla ja peräseinällä puusänky, miltei tuvan pituinen. Ja siinäpä sitä kalustoa jo olikin tarpeeksi. Ehkä pari jakkaraa täydensi vielä kalustoa.

Tähän olivat rakentaneet mökkinsä Tatu ja Iita, Iita ihan tavallisella t:llä ja Iitaa kutsuttiin kuten sielläpäin oli yleensä tapana, Tatum Iitaksi. Tästä selvisi omistussuhteet ilman pitempiä selittelyjä kuka kenenkin oli.

Tatu itse oli pienikokoinen mies, Iitan olkapäähän saakka. Ylähuulella hänellä oli hyvinhoidettu parta, tumma tukka ja mies oli tummaverinen muistuttaen aivan Charlie Chaplinia. Tatulla oli kikkonäköisiä soittopelejä, joilla hän soitteli omaksi ja Iitan iloksi. Hän myös lauloi soitteensa sen ajan iskelmiä ja ralleja sekä kupletteja. Tatu oli taitava esittäjä ja olisi varmaan tällä hetkellä varmaan jonkun iskelmä "kreivin" veroinen vähintään, mutta Tatu parka eli liian aikaisin eikä hänen kykynsä tulleet laajemmin tunnetuiksi. Tatu käytti tummaa pukua ja valkoista paitaa kyläreissuillaan ja näytti erikoisen siistiltä.

Iita oli suurempi ja rotevaa tekoa, ainakin päätä ja kaulaa pitempi Tatu. Hänellä oli heikompi kuulo ja puhui harvakein mutta Tatu vuorostaan oli hyvin vikkeläpuheinen. Iitalta oli aikamiespoika aikaansaannoksena nuoruudenrakkaudesta, mutta se ei estänyt Iitaa menemästä Tatulle emännäksi. Poika kävi vierailulla äitinsä ja isäpuolen luona ja viipyipä joskus viikonkin heidän luonaan.

Tatu tuli poikapuolensa kanssa hyvin toimeen ja heillä oli paljon yhteisiä harrastuksia. Molemmat näef pitivät hyvin soittamisesta mutta sen sijaan vähemmän raskaasta työnteosta. Ja kun poika tuli vieraisille, juhlistettiin tapauksia laittamalla hapanemaan oikein kunnon kaljatarpeet ja pihanhan se oli valmista yhdessä nautittavaksi.

Iita ja Tatu tekivät työksensä kapalaispuustellin metsässä halkoja. Iita oli rotevampana varsinaisen työmies ja Tatu vuorostaan työkalumestari pitäen sahan ja kirveet terävinä. Mutta kyllä Tatu sentään aina pinon paikan metsään valmistaa, kokosi halot ja pinosi ne. Metsää leimasi Jalkasen Riku ja hän osoitteli työpaikan Iitalle ja Tatulle. Eipähän he vallan suurta leimikkoa tarvinnutkaan, ehkä se pikemminkin oli muodon vuoksi ja ajankulua se halkometsässä olo. Toki Tatu sielläkin piti viihteesä huolen laulellen Iitalle halkoja pinotessaan.

Tatulla oli tapana joskus kujeilla Iitalle aamuhämärissä ylösnousun aikana. Tatu muljautti silmänvalkeat nurin maatessaan selällään sängyssä ja hengitystään pidätellen näytti jo pois lähteneeltä tästä matoisesta maailmasta. Iita säikähti kovasti että johon se Tatu jätti hänet yksin. No virkosihan Tatu ennenpitkää mutta perimpänä syynä lienee ollut Tatum haluttomuus lähteä sinä päivänä halkometsään potkimaan lunta tulevan halkopinon pohjalta. Näihin tempauksiin Iita vähitellen tottui ja kun ei menty metsään, lähti Iita kyläkierrokselle. Iitalta oli heikkoa kuulo mutta näkö- ja hajuaisti sen sijaan tarkemmat. Kun Iita läksi kyläreissulle, piti hän silmällä talon savupiippuja ja mistä havaitsi savujen nousevan, tiesi melkein varmasti siellä joko keitetävän tai paistettavan. Etenkin jos savupiipun päästä ikäänkuin löylyä tussahteli oli se varma merkki, että emäntä siellä luuti juuri uunia ja oli siis leivänpaistopuhissa. Tähän taloon kannatti varmasti poiketa, sillä Iita tunsu talon tavat ja emännän ettei hänen

tarvinnut ilman lämpimäisiä talosta lähteä. Ja toisessa talossa saattoi emäntä laittaa lihatynnyristä paistia uuniin ja Iitan ollessa kylällemässä pistipä tälle aika kimpaleen slankylkeä kainaloon. Siinä oli sitä antamisen ja saamisen iloa molemmin puolin. Ja eipä Iitan tarvinnut lähteä ilman puolpäiväistäkään talosta jos vain syöntiaikaan käymään osui. Ja kyllähän Iita useimmiten osasi ruoka-ajan arvatakin oikein.

Niinpä Iita käveli tyytyväisenä kohti kotimökkkiään pitkin talvista rekitietä. Mutta pianpa tuli uusia huolia Iitalle, eihän siellä varmaan ollut pitskoja kotona, tuskinpa tuokkuun giraassiaakaan (lampuöljyä). Puojillekohan tässä pitäisi lähteä tuumi Iita. Tuskinpa tässä nyt enää tänäpäivänä sinnekään halkometsään ehtii eikä tuolla Tatulla ollut erikoisia haluja edes sahaa teroittaa. "Voi, voi, rahoo pitäs suaha sitä nyt tarvittas, vähä niitä halkoja on tullut tehtyä sinne puustelin korpeen, noku ei tässä joka paikkaa kerki, on näitä asioita köyhällä iha tarpeeks" tuskittelee Iita. "Sais se suntijo Moilanen polttoo ökyttöö niissä kirkon kaminioissa vähempi näitä seurakunnan halakoja että riittä, eikä tässä meikäläinen piäse talavella kirkkookaa ku eijoo kirkko-kenki". Näin purki Iita huoliaan ja murheitaan.

Tatu oli myös taitava suopikkaiden tekijä. Kun nahkat toimitti Tatulle, saattoivat ne supikkaat pinankin valmistua ellei Tatulla sattunut olemaan parempia aineita valmistumassa. Ja kyllähän Iitakin lienee joskus vauhdittanut Tatumkin töitä. Heille saatettiin joskus hymyilläkin, mutta kaikista huolimatta he olivat kyläläisille hyviä naapureita, harmittomia ja tarvittaessa avulialtakin ja heidän vierailuja välistä odoteltiin.

Näistä ajoista lienee jo kulumut paljonkin, kun kuulin kerrottavan, että Tatu oli eräänä aamuna jälleen jäänyt unallemaan sänkyynsä silmät muljahtaneena ja jopa suukin oli vääntynyt omittuiseen asentoon. Mutta Iita ei ollut miläänkään, hankkunut vain kyläkierrokselle. Kun hän kylälemästä vihdoin selvisi taas kotimöklle, tapasi hän Tatum aivan samassa asennossa sängyssä. Iitan tunnustellessa Tatum kättä, oli se aivan kylmä ja kankea. Tatu oli luopunut sahojen terotuksesta ainiaaksi ja oli valmistelemassa Iitalle pinonpohjaa Ikuisuuden rajan tuolla puolella. — T o i v o F r e e s e.

ERIKOIS-PERSONALLISUUKSIA

Eräitä henkilöerikoisuuksia on noilta ajoilta jäänyt mieleeni. Varmaan kaikki 1910-luvulla eläneet ruskealalaiset tunsivat Kaarina Koljosen, »keisarin keisarin». Talvisiikään hän liikkui apostolin kyydillä kulkiensa talosta taloon. Mutta mieluummin hän poikkesi kulkiessaan varakkaampiin taloihin, kyseli kuulujuttuja ja pitäjän asioita, oli niitä johtavinaan ja oli muutenkin mahtavan oloinen. Hän esitti aina toivomuksia ruuan suhteen ja halusi syödä hyvin. Sänkyyn hän toivoi laitettavan kahdet lakanat ja tietysti vieras-huoneeseen, vieraskamariin. Puukeutumisen oli huomiolta herättävä: pitkä musta puku, arvomerkejä rinnassa, hattu mustalierinen, jossa oli kulunut strutsin sulka. Hatun alla oli huivi. Joku herrasväen rouva oli antanut kävelykepin ja tätä koputtamalla lattiaan Kaarina antoi pontta sanolleen Joskus saattoi Kaarinan nähdä Kaalamon asemallakin ottamassa junia vastaan ja lähettämässä niitä edelleen. Kaarina Koljosen puku ja asu oli tosiaan niin normaalista poikkeava, että tuli tavaksi arvostella räikeästi tai muuten erikoisesti pukeutunutta ihmistä sanomalla: »Siehä out ku Kaar Koljonen.»

Muistan kerran, kun sanoin Saaren Mikko Auviselle, että viekää terveisiä emännälle. Tähän Mikko

Jalkaväenkenraali Yrjö Keinonen:

Taistelut Ruskealan pitäjässä vuonna 1941

Saksan hyökätessä Neuvostoliittoon kesäkuussa 1941 Suomi suurvaltapolitiikan puristuksessa joutui lyhyen ajan kuluessa toistamiseen sotaan. Suomen armeija oli pantu liikekannalle 17. 6. -41 ja ryhmitetty aluksi puolustusta silmällä pitäen. Venäläisten päävoimien sitouduttua taisteluun Saksa vastaan suomalaisten joukkojen päämääräksi tuli Moskovan rauhassa menetettyjen alueiden palauttaminen ja rintamien siirtäminen puolustuksen kannalta edullisille kapeikoille Karjalan Kannakselle ja Itä-Karjalaan. On luonnollista, että näissä oloissa erityisesti karjalaisten sotilaiden mieliala oli korkealla. Synnyinseutujen vapauttamisen puolesta oltiin valmiita mihin uhrauksiin tahansa. Joukoille jaetussa päiväkäskyssä sanottiin: **Meidän aseemme puolustavat niitä Suomen kansan oikeuksia, jotka se on hankkinut menneiden sukupolvien kovalla työllä ja vuosisatojen sitkeällä taistelulla.**

Jalkaväenkenraali Yrjö Keinonen

Kun partiomme olivat todenneet Pirttipohjassa vahvan vihollisen, JR 30 sai 14.7. käskyn vallata tämän kylän. Rykmentti aloitti samana päivänä hyökkäyksen kaksipuolisesti saarrostaen. Rautatie katkaistiin kylän molemmin puolin ja vihollisen ammusjuna tuhoitiin. Venäläiset yrittivät Otrakkalan maastosta käsin panssariväen avulla raivata mottiin jääneille joukoilleen pakotien, mutta hyökkäys torjuttiin ja mm 3 panssariväen joukko tuhoitiin. Vihollisen vastarinta luhistui 16.7. Sen tappiot olivat useita satoja kaatuneita.

JR 9 oli tällä välin edennyt Kirkkolahdesta Ylälammen Pohjoispäähän ja 7. D oli siten saavuttanut järvikannakset Kontio-Leppälahti-Vahvajärvi-Ruokojärvi.

19. D aloitti etenemissensä rajan yli 10.7. klo 20.00. Keskitetyin voimin everstilutnantti E. Juvan komentama JR 58 ja eversti M. Laurilan JR 16 mursivat vihollisen puolustuksen Kitee - Matkaselkätien lounaispuolella. Mutta divisioonaa tukevan tykistön vähyydestä ja vihollisen vahvoista linnoituslaitteista johtuen divisioonan eteneminen oli hidasta. Tavoitteena olleeseen Matkaselkään ei päästy.

Kun vihollisen puolustus alueella Issakanvaara-Otrakkala-Matkaselkä oli todettu erittäin vahvaksi, hyökkäyksen painopiste siirrettiin Kontio-Leppälahden ja Vahvajärven väliselle kannakselle. Haluttiin päästä nopeasti eteneään Jänisjärven länsirantaa pitkin vihollisen sivustaan ja Jänisjoelle. Kannasten läpi murtautuminen annettiin eversti Kuistion rykmentin tehtäväksi. Rykmenttiä tuuki voimakas tykistö, ja sille oli alistettu mm 7. D:n Polkupyöräkomppania. (=PPK)

JR 9 aloitti etenemisen Ylälammen pohjoispään tasalta 15.7. illalla. Vihollisen vastarinta linnoitetuissa asemissa oli erittäin sitkeää. Talojen kivijalkoihin, ulla-koille ja hallitseviin maastonkotiin oli sijoitettu runsaasti kone-tykistöä, ja laajat murtokset oli miinoitettu. Vihollinen sai apuvaimia Harlun suunnalta. Vuorokauden kestäneiden kiivaiden taistelujen jälkeen oli päästy eteenpäin vain muutama kilometri. Tämän vuoksi PPK (päällikkönä tämän kirjoittaja) sai 16.7. käskyn kulkua oikealta Ylälammen ja Alalammen ympäri tavoitteena Alalammen - Jänisjärven kapeikko. Häikäilemättömästi hyökäten komppania pääsi tavoitteeseensa, jossa se katkaisi vihollisen selustayhteydet ottamalla haltuunsa venäläisten linnoittaman aseman ja tuhoten mm vallattua konekivää-

riä käyttäen paikalle edenneen vihollisosaston.

PPK joutui käymään täällä kiivaita lähitaisteluja pitääkseen saavuttamansa aseman keskellä vihollista. Edetessäni muutamien miesten kanssa sormi liipasimella järjestelemässä komppanian puolustusta jouduin aivan yllättäen vihollispartion läheltä avaamaan sivustatuleen. Kaksi jääkäriä kaatui heti ja lääkintäaliupseeri haavoitui pahasti. Vain alikersantti Yrjö Peltonen ja minä jääimme toimintakykyisiksi. Vastasimme silmänräpäyksessä vihollisen tuleen painautuen maahan. Kiperässä tilanteessa nuori alikersantti yllätti päättäväsyydellään: "Minä hyökkään." Pidin kuitenkin edullisempänä torjuntatulen jatkamista, missä käytettiin myös kaikki mukana olleet käsikranaatit. Menettelyyn muutaman miehen kaatuneina vihollinen luopui taistelusta ja vetäytyi kumpareeltaan. Nopea syöksy pakenevien jälkeen ja tulitakaa-ajo johtivat koko vihollispartion tuhoon.

Kun vähän myöhemmin tarkastuskierroksellani palasin askelelle taistelupaikalle, kuulin sananjalolla peitetyn, kaatuneeksi luulemamme jääkäriä hiljaa kysyvän:

Onko täällä suomalaisia?
Kumarruin hänen puoleensa: "Komppanian päällikkö on tässä, pian päästään Jsp:lle. -Tartuin hänen käteensä, mutta hän ei enää osoittanut elonmerkkejä. Luoti oli lävistänyt rintakehän. Ketään haavoittuneista ei ollut vielä tähän mennessä voitu toimittaa joukko-sidontapaikalle, ja polkupyöräkomppanian omankin lääkintäaliupseerin molemmat kädet oli luotisuuhku lävistänyt. Hän sanoi minulle: "Herra luutnantti, näillä käsillä ei enää koskaan sidota haavoittuneita."

Alikersantti Peltosen henkilökohtaisessa päiväkirjassa on 16.7. kohdalla merkintä: "Tänään tuli komppanialle jälleen lähtö taisteluun. Ylitimme rautatien. Sen eteläpuolella aloimme tehdä mottia. Taistellen kiersimme Alalammen ja Jänisjärven väliin. Olen tappanut monta vihollista. Komppaniastamme kaatui kolme ja haavoittui viisi. Itse säilyin Luojan suojelemana aivan vahingoittumatta. Yöllä vein ilmoituksen pataljoonan esikuntaan, joka on 15 km:n päässä."

Vihollisen vastarinta murtui Alalammen kylässä 17.7. aamulla. Patallassamme taistelupaikalta pyyhdyimme tuolle Alalammen länsirannalle. Oli kaunis kesäaamu. Nuorten varusmiesten jännitys oli lauennut. Väsymyksestä moni heistä nukahti aamuauringon lämmittäessä ahon rinteitä. Istuin kannon päässä lähellä rantaa. Kuulin lammelta lähestyvien uijien ääntä. Kaksi Alalammen motista pakoon pyrkivää venäläistä, toisella Nagan-pistooli hampaissa, ui suoraan meitä kohti. Välillä me olemien pensaiden vuoksi he eivät havainneet meitä. Uimahousuiset venäläiset nousivat maihin. Huusin: "Ruki verh!"

Nähtyään toivottoman tilanteensa he antautuivat. Kun Nagan-pistoolia käsitellessäni suoritin lausaliikkeen, toinen vangeista purskahti surkeaan itkuun luullen viimeisen hetkensä tulleen. Toinen, ilmeisesti esimies, oli karskin ryhdikäs ja tuntui kehottavan toveriaan hillitsemään itsensä. Itku lakkasi, kun heitin pistoolin pois ja taputin miesparkaa olalle.

Rykmentin komentopaikalle saavuttuamme eversti Kuistio kiitti komppaniaa erinomaisesta suori-

tuksesta: "Komppanian koukkaus nopeutti rykmentin tehtävän suoritusta ja säästi miehiä."

Kevyet joukkomme jatkoivat etenemistä Jänisjärven asemalle. Tepon kylä ja aseman seutu puhdistettiin vihollisista 18.7. mennessä, jälkimmäinen yhteistoiminnassa Jänisjärven koillispuolitse edenneiden 11. D:n joukkojen kanssa.

Ruskealan ja Matkaselän alueilla vihollisen päävoimat olivat edelleen vahvoissa asemissa. Hyökkäys niitä vastaan muodosti erillisen toimintavaiheen, joka alkoi 17.7.

7. D:n komentaja asetti Taisteluosasto Korvenheimon rintamavastuuseen Vahvajärvestä luoteeseen olevalle kaistalle. JR 37 hyökkäsi Vahvajärven eteläpuolitse kaakosta Ruskealaa kohti. Lännessä taas eversti Hannukselan joukot etenivät Kaalamon aseman maastoon. Ruskealan alueella olevia vihollisvoimia uhkasi siten molemminpuolinen saarroitus.

Everstilutnantti Juvan komentama JR 58 aloitti Niinisyrjästä 17.7. vaikeakukuisessa suomaa-

tossa etenemissensä kohti Kaalamon asemaa. Pioneerien rakentama uraa myöten tykistö saattoi seurata jalkaväkeä. Lähestyessään Kaalamoa Juva lähetti komppanian Suurselkään, jossa se joutui kiivaita taisteluihin vahvan vihollisen kanssa. Vasemmalla siivellä majuri Vallaksen pataljoona (I/JR 58) valtasi 18.7. aamuyöstä vahvasti linnoitetun Pahiston maaston. Kaalamo-Matkaselkätie rautatie katkaistiin Korpelan kohdalla. Iltaan mennessä pataljoona sai valtakseen Pien-Homovaaran ja Suur-Homovaaran. Majuri Taran pataljoona (II/JR 58) valtasi samaan aikaan Kaalamon aseman ja asemalta länteen johtavan tien Nouslaisten aukeille saakka. Lujasti linnoitettu Hotunmäki aseman pohjoispuolella vallattiin kiivaan tulitaitelun jälkeen 18.7. illalla.

Kaalamon itäpuolella vihollinen oli vahvoissa asemissa. Se suoritti 19. ja 20.7. kuluessa useita vastahyökkäyksiä erityisesti Ruskealan suunnalta, josta se sai jatkuvasti lisävoimia. Viholliselle oli tärkeää säilyttää Ruskealasta etelään johtavat tiet avoimina.

JR 58:n hyökkäys jatkui kuitenkin 20.7. osin etelään Kekoselkään, osin itään Sumulan tienristeystä kohti, I P saavutti Sumulan 22.7. ja katkaisi siten lopullisesti vihollista tämän tien. Samaan aikaan II P eteni Kekoselän kautta Hannuskalanmäen edustalle. Mäki saatiin vallatuksi 23.7. voimakkaan tykistövalmistelun jälkeen, mutta sen itäpuolella Temitässä vihollisen tukikohta piti toistuvasti hyökkäyksistä huolimatta sitkeästi puoliaan 25.7. aamuyöhön saakka.

Tämän kirjoittajalla oli tilaisuus nähdä Temitän maasto välittömästi taistelun päätyttyä. PPK, joka tällä välin oli JR 9:lle alistettuna edennyt Jänisjärveltä Rytyn aseman eteläpuolelle ja katkaissut siellä Ruskeala - Sortavala maantien, oli saanut tehtävän varmistaa Kaalamon suuntaan Tohmajoen tasalla. Tehtävä oli minulle tavallista mieluisampi: olin syntynyt ja kasvanut Kaalamolla. Sain vastustamattoman halun käydä katsomassa kotiani kahdeksan kilometrin päässä Temitässä, vaikka mäkitilannetietojen mukaan tuolloin oli vielä vihollisen hallussa. Päällikkön irtautumista komppaniastaan näinkin pitkäksi ajaksi puolustelin mielessäni tulla toimintaohjeella: Tiedustelu on parasta varmistamista! Ryhmän vahvuinen partio mukanani ajoimme pyörillä Suikan

Ylipäällikön 27.6. hyväksymän suunnitelman mukaan armeijan päävoimat keskitettiin alueelle Ilomantsi - Värtsilä - Pyhäjärvi. Tämän satatuhatta miestä käsittävän Karjalan armeijan toiminnan perusajatuksena oli murtaa vihollisen puolustus Jänisjärven molemmin puolin ja ensimmäisessä vaiheessa saavuttaa nopeasti Laatokka ja valtakunnan vanha raja idässä.

Joukkojen alkuryhmityksessä oli Moskovan rauhajan rajalla Värtsilä-Matkalampi alueella eversti A. Svenssonin komentama 7.D (=seitsemäs divisioona) ja siitä lounaaseen eversti H. Hannukselan 19.D. Nämä molemmat divisioonat, jotka kuuluivat kenraali Hägglundin komentamaan VII Armeijakuntaan, tulivat osallistumaan Ruskealan valtukseen johtaneisiin taisteluihin.

1.7. 1941 annetun käskyn mukaan 7. D:n oli edettävä päävoimin

vastasi ja sanoi: »Keppyyt suatoo, keppyyt suatoo ja tulukee käymää ku kopinat on tulleillaa.» (kopinat = illanvietto). Mikko Auvinen ihmetteli ensi kerran sähkölampun nähdessään: »Tuossako rakossa se tulj pallaa.» Nämä vanhan ajan ukot eivät monesti istuneet taloon tultuaan penkille, vaan olivat kyykkysillään ovipielessä.

Vielä on muistunut mieleeni kansanparantajana tunnettu ruskealalainen, Mooses Munkkonen. Hänellä oli patriarkaalisena pitkä tukka ja parta ja hän kuvittelikin itseään raamatullisen kaimansa jälkeläiseksi. Kyllä Mooses lasketelikin raamatusta pitkät luvut ulkoa ja ennusteli tulevia tapahtumia. Mooses osasi myös povata, ja kun Mooses povatessaan sekoitteli kortteja vihelteli hän samalla virttä: »Auta oi Jeesus kun pimeys häijy...» Moosesen ikää ei kukaan kai tarkoin tietänyt ja joskus Mooses kehaisi olleensa Turkin »suassakin». Lienee joskus mainittu hänen syntymävuodekseen 1863.

Mooses Munkkonen valmisti »rohtoja» ja lääkkeitä, teki taikoja ja paranteli ihmisten sairauksia. Moosesella oli mökki Kokkolalinnon talon lähellä ja meni vielä vanhoilla päivillään naimisiinkin. Kun Mooses kylvi perunaa tontillaan sai eukko ruveta hoitamaan hevosen virkaa. Eukon nimi oli Anni ja hän oli heikkonäköinen. Mooses yritti tehdä lääkkeitä silmien parantamiseksi, mutta hie-man huonolla menestyksellä, sillä Annista tuli sokea. — Elli Virtanen.

suunnassa Tohmajärvi-Pälkjärvi-Pirttipohja ja 19. D:n painopiste Kitee-Matkaselkä suunnassa. Divisioonien väliraja oli Tohmajärvi - Matkalampi - Ruokojärvi - Ruskealan kirkonkylä - Suikka. Molempien divisioonien yhteistoiminta oli tarkoitus ottaa haltuun Otrakkala - Ruskeala - Matkaselkä maasto, joka muodosti vihollisen vahvasti linnoittaman puolustusjärjestelmän. Tykistön pääosa, 6 patteristoa oli 7. Divisioonan kassalla, jossa oli koko armeijakunnan hyökkäyksen painopiste.

Venäläisillä oli tällä suunnalla puolustuksessa heidän parhaisiin joukkoihinsa kuuluva, eversti Bondarevin komentama 168. D, joka oli saanut kokemusta jo talvisodan sitkeissä mottitaisteluissa. Moskovan rauhan jälkeen venäläiset ovat ryhtyneet järjestelmällisesti linnoittamaan aluettaan rajaviivalta syvyyteen porrastetuin betoni- ja kenttälinoituslaittein. Varsinkin teiden suunnat ja kumpuilevan metsämaaston hallitsevat mäet oli linnoitettu lujiksi puolustuskeskuksiksi murreksineen, miinoitettuneen ja erilaisine esteineen. Niinpä Matkaselän asema suunnalla, missä etäisyys rajalta Karjalan radalle oli lyhin, oli viisi suurta betonibunkkeria. Suomalaisilla joukoilla oli siten edessään erittäin vaikea tehtävä.

Karjalan armeijan hyökkäys määrättiin aloitettavaksi 10. päivänä heinäkuuta. 7. D:n joukot lähtivät liikkeelle klo 17.00 ukkosilman raivotessa. Ensimmäisessä portaassa ylittivät Moskovan rajan jalkaväkirykmentit 30 (=JR 30) ja 51. Edellistä komensi everstilutnantti E. Ruotsalo, jälkimmäistä eversti A. Sainio. Vastarinta oli aluksi melko vähäistä, mutta sitkeytyi sitä mukaa kuin joukot etenivät syvemmälle rajan pinnasta. Saarrostavien hyökkäysten ja ankarien taistelujen jälkeen 7. D pääsi murtautumaan Jänisjärven ja Pälkjärven välisen kapeikon läpi ja saavutti jo 13.7. iltaan mennessä Kirkkolahti-Ilmakanvuori-Ruokojärvi tason. Taistelut olivat siten siirtyneet Ruskealan pitäjän alueelle. Alkuvaiheessa reservinä olleen eversti A. Kuistion komentaman JR 9:n jääkärijoukkueet olivat Kirkkolahden suunnalla päässeet 12.7. ottamaan yllättäen haltuunsa vihollisen linnoittamat asemat, joissa ei ollut miehitystä. Seuraavana aamuna vihollinen yritti valloittaa asemat takaisin, mutta se lyötiin kiivaassa taistelussa.

Ruskealalaisille

Karjala-lehdessä on tässä numerossa Ruskeala-liite. Se sisältää pitäjämme historiaa kauaksi taaksepäin, mutta se sisältää myös vielä elävää historiaa, ruskealalaisten kertomaa ja kokemaa omalta synnyinseudulta.

Johtakoot nämä rivit muistelemaan rakasta synnyinseutua eri puolilta pitäjäämme. Me kirjoitusten kokoojat emme tosin saaneet kaikkia toivomiamme aiheita kotipitäjämme elämän ja toiminnan eri aloilta, siinä suhteessa olisi ollut paljon toivomisen varaa. Toisaalta monet ovat lähettäneet useitakin muistelmia ja kuvia, joista olemme vilpittömän iloisia. Pääkaupungin Ruskeala-Seuran johtokunta pyytää mitä lämpimimminkin kiittää kaikkia tämän liitteen aikaansaamiseen osallistuneita ruskealalaisia, niin kaukana kuin lähelläkin asuvia. Toivomme, että uhrauksistanne olisi hyötyä kaikille karjalaisperinteen tallettajille.

kylätietä kohtaamatta vihollista. Siltä varalta, että vihollinen olisi miinoittanut tien, ajoimme jonossa tarkasti samaa jälkeä seuraten. Saavuttuamme Putrokiveen, joka kuului kotitilaani ja josta enää oli puolentoista kilometriä perille, kätkimme pyörät ja jatkoimme jalan tuttua karjatietä. Oli lämmin kesäyö. Hyräilin paimenlaulua, jota pikkupoikana olin samalla polulla usein laulanut: "Jäi toiset aamulla nukkumaan, kun otin konttini naulaltaan ja kiiruhdin karjatielle. --Ma tunnen ruohoiset syötömaat ja ahon rintamat marjakkaat--"

Metsän ja kotimäkeni peltoaukean rajalla kulkeva rautatie oli revitty hajalle. Mäellä näkyi vihollisen linnoituslaitteita, mutta mitään liikettä emme havainneet. Jatkoimme rautatien ja aukean yli kohti mäen laella olevia taloja. Kaikkialla oli nähtävissä asken päättäneen kiiivaan taistelun jälkiä: kranaatinkuoppia, aseita, amputaarivikkeitä, kaatuneita, joukossa suomalaisiakin. Vihollisen komentopaikka näytti sijainneen kotini kellarissa. Oli sykähdyttävää nähdä synnyinpaikka sen kesäisesä rehevydessä jälleen vapaana joskin runneltuna. Kranaatin repimästä aukosta kiipesimme talon harjalle, jossa pistoolini kunnialukauksin juhlimme suurta hetkeä. Kajautimme laulun: "Jo Karjalan kunnalla lehtii puu, Jo Karjalan koivikot tuuhettuu, käki kukkuu siellä ja kevät on, vie sinne mun kaihoni pohjaton."

Ennen paluutamme vierailimme vielä lähinaapureiden, Herman Keinosen ja Tahvo Jaatosen taloissa, joiden tupien seinään kirjoitimme tervetuloitotukset niiden pian armeijan jäljessä saapuville asukkaille.

Eversti Laurilan komentama JR 16, joka 18.7. oli vallannut rajan pinnassa olevan Kangaskylän, sai käskyn jatkaa hyökkäystä päävoimin suunnassa Kangaskylä-Suurselkä - Vannisenmäki. Mikkelin-kangas vallattiin seuraavana päivänä. Suurselästä vihollinen oli tällöin jo vetäytynyt. Rykmentin eteneminen pysähtyi 20.7. aamulla Nousiaisten aukeitten reunaan. Majuri Vasaman johtama I/JR 16 sai silloin käskyn hyökätä saarrostaen Matalalammen länsipuolitse tavoitteena Vannisenmäki. Pataljoona löi vihollisen sekä Lehtövaaran että Pitkäahon maastosta ja saavutti maantien Vannisenmäen länsipuolella 21.7. Mäki todettiin vahvasti linnoitetuksi. Hyökkäys sitä vastaan epäonnistui, mutta tie Vannisenmäestä etelään katkaistiin.

Samaan aikaan II/JR 16 hyökkäsi Matalalammen itäpuolitse Matala-

lammen ja Timoskalammen välisen kannaksen kautta ja valtasi yöllä 22. - 23.7. Timoskan eteläpuolella olevan Romanonmäen. Vannisenmäki oli siten motissa. Taistelu siitä muodostui ankaraksi ja pitkälliseksi. Vasta 25.7. aamuyöstä mäki oli viimeistä pesäköttä myöten vallattu.

Taisteluosasto Korvenheimon hyökkäys pohjoisesta Ruskealaa kohti alkoi 18. heinäkuuta. Rajajääkärikomppania miehitti saman päivän aamuna Matkaselän tärkeän rautatiesolmukohdan, josta vihollinen oli yöllä vetäytynyt lännestä etenevien 19. D:n joukkojen aiheuttaman saarrostaustuhan vuoksi. Kolmipäiväisten ankarien taistelujen jälkeen vallattiin Suolamäen, Rättimäen ja Erosen vahvasti linnoitetut maastonkohdat. Vihollinen heitettiin Otrakkalasta ja Marmorilouhokselta Tohmajoen yli Ruskealaan. 23.7. partiot totesivat vihollisen tyhjentäneen myös Ruskealan (kylän) maaston ja saivat yhteyden Kokkomäen suunnalta eteneviin JR 37:n joukkoihin, joiden saapuminen idästä vihollisen selustaan oli ratkaisevasti vaikuttanut sen irtautumiseen.

Eversti Salmion komentama JR 37 oli näet jo 17.7. aloittanut saarrostaen hyökkäyksensä Vahvajärven eteläpuolitse Ruskealaa kohti. Särkisyrjässä käytiin ankara, monivaiheinen taistelu, jonka aikana vihollinen suoritti voimakkaita vastahyökkäyksiä. Särkisyrjän kylä vallattiin 19.7. illalla ja Kokkomäki 21.7., jolloin myös katkaistiin Suur-Ryhtyn menevä maantie. Tohmajoen räjäytysvalmiit sillat saatiin yllättäen haltuun ehjinä. Yhteys Pirttipohjan suunnalta etenevään Osasto Korvenheimoon saatiin Issakanvaarassa. Vihollisen todettiin 22.7. tyhjentäneen sitkeästi puolustamansa Iolan ja Onnenmäen. Eversti Salmiolle alistettu Sissi P 2 suunnattiin nyt etelään johtavaa tietä tavoitteena Suur-Ryhty. Muut joukot suorittivat päivän kuluessa maaston puhdistusta.

Vihollinen oli taistellut kiihkeästi pitäkseen Ruskealasta etelään johtavaa tietä avoinna. Jo etukäteen se siirsi kuormastonsa taakse, ja muut joukot vetäytyivät Ruskealasta Tohmajoen länsipuolitse metsätietä etelään Rytyn-Leppäselän-Okanmäen maastoon.

Tässä vaiheessa oli Ruskealan pitäjistä vihollisen hallussa enää vain länsi- ja lounaiskulma.

Vannisenmäen valtauksen jälkeen suunnattiin JR 16 länteen, jossa 25.7. vallattiin Haapavaaran kylä. Sen sijaan hyökkäykset Kumurin mäkeä vastaan tyrehtyivät vihollisen betonibunkkerien tullen. Pitäjän raja-alueella JR 16:n ankarat ja

MATKASELÄN JUNANLASKIJOITA JA ILTAMARAHVASTA

Hemmi heräsi. Auringon kirkas valo liiteli huoneen seinähiirillä ja lasitaululla, jossa luki: "Muruja on elon onni, suurin osa suruja", vinokaitena se kuvasti ikkunan matolle sekä kiitteli välkähdellen annansilmän lehdillä. Sunnuntai, eikä kiirettä Ruskealan Marmorin louhokselle, jossa Hemmi kärräilee pitkät päivät kalkkikiven lohkeita, pomo-Kaasisen silmälläpidon alaisena. Helppoa ei ollut päästä työhön, sillä tulijoita olisi vaikka miten. Marmorin konttoristi asetti ehdoksi, ettei Hemmi saa politikoida, vaikka mitä Hemmi... Mitä se Hemmistä politiikka! Herrat ja kommunistit vaan. Ja kun ei olla kumpaakaan. Leipähuolia vain. Ainoastaan iikooällänsä saisi kuulua, oli konttoristi sanonut. No, mitäpä siihenkään kun ei pakkoa.

Hemmi venyttee. Äiti puuhaillee ulkona. Se on jättänyt kahvin

monivaiheiset taistelut jatkuivat 5.8. saakka.

JR 58 oli saanut 25.7. käskyn jatkaa hyökkäystä Vannisenmäeltä etelään. Päävoimat hyökkäsivät Sortavalan tien suunnassa ja II P, joka oli vallannut Hannukalanmäen ja Temitän, eteni sieltä suoraan maastoitse Kuljakon suuntaan. Rykmentin hyökkäys pysähtyi Okanmäen ja Tirrimäen vahvasti linnoitettujen puolustuskeskusten eteen.

Samanaikaisesti eteni idästä Rytyn aseman seudulta Tohmajoen yli 7. D:n joukkoja tavoitteena Vannisenmäki-Sortavala maantie Okanmäen eteläpuolella. Vihollisen sitkeästä vastarinnasta huolimatta ne valtasivat mm pääosan Ruskealan pitäjän rajalla olevasta Leppäselän kylästä 28.7.

Tässä vaiheessa suomalaisilla oli erikoislaatuista sotaosaa. Kaksi venäläistä autoa ajoi Sortavalan suunnalla rintamalinjan yli. Kaatuneiden neljän upseerin asiakirjoista saatiin tietää, että venäläiset suunnittelivat laajamittaista vastahyökkäystä koko Laatokan luoteispuoleisella alueella, jonne oli sitä varten siirretty uusi 198. Divisioona. Tämä hyökkäys alkoi heinäkuun lopulla. Rintamavastuussa olevat suomalaiset joukot ryhmittivät puolustukseen. Suurin ponnistuksin vihollisen hyökkäykset torjuttiin kaikkialla, ja aloite siirtyi jälleen suomalaisille.

Jo 2.8. Leppäselän kansakoulun maastoon pureutuneet venäläiset löytiin savutusryhmiä ja liekinheitimiä käyttäen. Okanmäkeä vastaan keskitettiin erityisen voimakas tulituki, jossa oli mukana raskasta ja järeätäkin tykistöä. Mäki vallattiin 3.8. ja sen jälkeen Tirrimäki 5.8., jolloin tie Sortavalan suuntaan avautui.

Samana päivänä vihollinen aloitti vetäytymisen koko Kiteenjoen ja Pyhäjärven välisellä rintaman osalla. Irtautuessaan se syytti tuleen Höksölän kylän ja räjäytti Ilmakosken tehtaat.

Ruskealan pitäjä kokonaisuudessaan oli 6.8. 1941 suomalaisten joukkojen hallussa.

Ruskealasta käydyille taisteluille oli ominaista, että hyökkäykset jouduttiin suorittamaan puolustukselle erittäin edullisessa maastossa, jonka vihollinen oli tehokkaasti linnoittanut ja joita se hyllyttämättömän sitkeästi puolusti. Ruskealan pitäjä muodosti venäläisten kannalta tärkeän ainaluon, jonne he olivat sijoittaneet lukumääräisestikin vahvat voimat. Sen vuoksi pitäjän valtaaminen oli suoritettava pala palalta keskittämisen voimat äärimmilleen monilukuisissa vaikeissa taisteluissa, jotka vaativat joukoiltamme raskaat uhrat kaatuneita ja haavoittuneina.

hellalle ja maidon sekä sokerit Hemmiä varten. Täytyyhän pojan, ainoan perheen tienaaajan, antaa edes sunnuntaina nukkua. Hemmi ryyssä kahvinsa mieltien, että mihinkä tästä lähtisi? Ainakin asemalle, junille, siellähän kaverit tapaa. Sitten voisi käydä apteekissa ostamassa kanelitippoja sekä glyseriinipriitä. Hemmi ei muista ovatko pelit tänään seurantalolla vai työväentalolla, jossa Putkosen veljekset soittelevat. Kai se asemalla selviää.

Hemmi astuu ulos. Tuollahan äiti kitki kasvipenkkiään. Aurinko häikäisi. Se kultasi Otrakkalan mäen, se leikki louhoksen kalkkiuunien savupiipuissa. Ja poutapilvetkin kiertelevät joutilaana milloin nouston Mäkihovin rinteitä, milloin vilkaisten räättäli Pirisen kivoon, milloin pysähtyen maantien varteen sentraalin kohdalle. Äiti on niistänyt rikkaruohot penkis-tään ja multaisella sormellaan tiedustelee, että onkohan tuo tiellä tulija Soinisen vai Poutiaisen poikia, mutta älä sinä vaan lähde taas sen kanssa tippailemaan, äiti pasuaa lisäksi. --Nooh, eeen! Mitä se äiti nyt tyhjä. Jos vaan vähän tansseissa. -- Tottakai sitä nuorena. Kirkkoherra Liljeblaadi sanoo tanssipaijkoja ja pirun kirkoiksi. Sanokoon. Pitäähän sitä toki nuorena!

Juttua olisi riittänyt, mutta Soinisen poika sieltä tuli pihaan. He siirtyivät tupaan. Soinisen poika pyöritteli lakkiaan ja asteli jatsisaappaat naukuen istumaan sängyn laidalle.

- Maistuisiko Hemmille pillitupakka? poika kysyy.

- Mikä siinä, kyllähän herrastupakka sunnuntaina.

Äiti laitto ruokaa pöytään. Pojat söivät ja lähtivät. Junillehan sitä yksituumaisesti. He laskeutuivat alas Otrakkalan mäkeä, ohi työväentalon ja Monosen mökin, ohi sentraalin, alas louhoksen tietä. He tulivat radalle, ohi lastauspaikan, sieltä yli rautatiesillan ja ohi Järstän pajan, kohti Matkaselän asemaa.

Pari tuntia on aikaa vielä Viipurista tulevan postijunan saapumiseen. Matkaselän ja lähikylien nuorisoa ja vanhempaakin väkeä on kerääntynyt asemalle junia laskeumaan. Joukossa on lähistön isäntiä, jopa paljain jaloin näin kauniilla ilmalla, on tyttöjä ja poikia seikkailut mieleensä. On tultu postille ja tuttuja tapaamaan, sanoja vaihtamaan. Kaikki odottavat, etelästä tai pohjoisesta saapuvaa juna, postiluukun avaamista, kirjeen tai lehden saamista, jotain tapahtumaa, josta voisi keskustella.

Nytkin on asemalla outo mies, jota jotkut seuraavat miesten käymälään, noin salavikkaan. Sen huomasi myös poliisi Kosonen, joka odotelee harlulaista, mennäkseen Alalamille. Kosonen lähti perään. Hetken päästä hän talutti miehen hevospuomin luo, jossa nosteli taskuista pirtukanistereita maahan. Hän pisti käsiraudat miehen ranteisiin ja rupesti kaatelemaan kanisterien sisältöä maahan. Tappaus sai junanlaskijävien katselijoiksi. Silvennoisen Rikunkin, hönttähoukun, joka kohteliaasti nosti lakkiräyhkäänsä poliisille ja kyseli, että saiskohan ryyppyn ottaa maasta. Poliisi ei vastannut jatkoi vaan kaatamistaan. Rikunkin keuhut maahan ja imi pirtua kuopista, sylkäisten välillä suustaan hevosen sontapalan. Tyhjenettyään ja rutistettuaan kanisterit, Kosonen komensi trokarin mukaansa aseman odotussalille. Riku jatkoi imemistään, ja lauleli kohta, sillä ryyppy olivat tehokkaita.

Rahakukkaroa inventoitiin poikien joukossa, sillä tapana oli ostaa kahvit asemaravintolassa. Joku isäntä osti kahvit myös Rostin Pe-

kalle, joka oli halttaantunut, ja joka sitten suu lempessä mutruissa sökelsi: "Kiitto, kiitto!" Joku toinen kahvitti ukko-Manua, jonka naisjuttuja isännät ja pojat kuuntelivat, sillä Manu oli josku nuorempana kerinnyt olemaan seitsemän Lienan sängyssä yhtenä kesäisenä yönä ja vielä rauhoittanut oman akkansakin.

Jonkun otrakkalalaisen taskuun oli kauppiaalta kerinnyt siirtyä kanisteri. Siitä kuiskailtiin vaukusti ja varjeltiin, ettei se kovin pullistanut housun taskua. Monet pahoittelivat, että Kosonen sattui olemaan tänään asemalla. Illalla tulisi taas helkkarinmoinen jono apteekkiin, jossa valmiiksi paperiin käärittyjä tippapulloja nosti apteekki-Calonius tiskille sen kun kerkesi, ja sitten neljä ja seitsemän. Tipat kuuluivat pyhäkuvaan. Jotkut kerääntyivät ryhmiksi odotushuoneeseen, vaikka ulkona oli mitä kaunein ilma. Ehkä paettiin aurinkoa, joka vaivasi varsinkin saapasjalkaisia ja paksutakkisia junanodottajia. Juttua iskettiin, sillä asemasalin seinäplakaatit "Liity suojeluskuntaan, turvaat rauhaa", "Ottakaa eurooppalaisen matkatavaravakuutus", "Posti, anoina 8-9 ap. ja 3-5 ip", "Liity Matkailijayhdistykseen", "Matkustakaa mukavasti höyrylaiva Oihonnalla Helsinki-Stettin", "Liity

Eläinsuojeluyhdistykseen", aikataulut ja lipputariffit, olivat karpasten töhrimät ja sataan kertaan luettu.

Juna vihelsi. Asemasali tyhjeni. Ainoastaan poliisi Kosonen jäi raudoissa olevan miehen kanssa sisälle. Postijuna tuli Viipurista. Joo! Koistisen poika luetteli: Viipuri, Tammissuo, Kärstilä, Tali, Karisalmi, Kavantsaari, Hannila, Kuorekoski, Antrea, Koljola, Sairala, Inkilä, Ojajärvi, Hiitola, joo, Elisenvaara, Sortavala... Joko se juna tuli? Poika siirtyi aikataululta ulos. Matkustajia ryntäsi asemaravintolaan. Jotkut jäivät odotamaan yli yön suojärveläistä, joka lähti aamulla. Aamuunaaan menijät etsivät yökortteeria Durhmanin Pekan, Hakulisen tai Virman matkustajakodeista, mutta vähärahaiset ryttivät yksi lähitaloihin ja näin kesäiseen aikaan vaikka tyhjään heinälattoon.

Junat ovat menneet ja posti jattu. Ihmiset hajaantuvat koteihinsa, maantien varteen, vanhan aseman tienoille, apteekin ympäristöön. Ennen rautatierakennuksen aikaan oli alueen Tikan ja Pullin kaupoilla vilkettä, sillä kauppa tehtiin yöstä päivään, puotipoikiakin oli renkituvat täynnä. Mutta nyt nämä kaupat kituivat. Tosin Tikka harjoitti laajaa maanviljelystä kaupan ohella, mutta Pullilla oli lähtö edessä. Apteekissa oli vilkainta. Torstaisin oli apteekilla tohtori Tikan vastaanotto, silloin tulivat sairast apteekille ja sitten tiistaisin oli eläinlääkärin vastaanotto, jolloin uusittiin tai hankittiin spriireseptit.

Talsitaan sinne ja tänne. Toiset lähtevät kävelemään pitkin rataa, rautatiesillalle, josta näkyy nahkatehdas ja Sahankosken monihaarainen yläjuoksu saarineen sekä sillan toisella puolella maantie-silta ja Sahankosken kartano, leipomo, mylly ja voimapato. Sinnepäin käveli ryhmiä. Jotkut jäivät maantiesillalle katselemaan veden virtaamista ja sillalta onkivia poikia. Jotkut poikkesivat metsään avaamaan tippapulloja ja muita asioita toimittamaan. Jotenkin esivalmistelut ja jutut olivat juteltu kun sitten lähettiin työväentalolle, jossa vahtimestarina toimi Matti Väättänen, sittemmin Ruskealan kunnanvaltuuston jäsen, joka myöhemmin siirtyi Alalamille palstaviljelijäksi.

Salissa tytöt ovelta siirtyivät vasemmalle ja pojat oikealle puolelle. Ja kun Putkosen pelit heilivät, syntyi ryntäys tyttöjen puolelle. Tanssi on nuorisolle osa elämää. Sen kestäessä tutustutaan, keskustellaan, lähestytään, petytään ja toisten toiveet tanssittajis-

Pääkaupungin Ruskeala-Seura r. y.

Ruskealalaiset Helsingissä ja sen lähiympäristössä ovat 1950-luvulta lähtien pitäneet tapana kokoontua yhteisiin illanviettoihin muistoja vaalimaan. Kokoon-tumisen alkua ajoista seuran perustamiseen saakka olivat Lauri Rantala ja Johannes Vottonen näkyvimpiä hahmoja, jotka lisäksi omalla kustannuksellaan ylläpitivät seuratoimintaa. Molemmat ovat jo siirtyneet ikuisuuden rajaan, Rantala ennen virallisen seuratoiminnan aloittamista ja Vottonen vuonna 1969.

Koska Helsingissä ja sen ympäristössä asuu Pohjois-Karjalan jälkeen tietyvästi eniten ruskealalaisia, niin pidettiin ruskealalaisten keskinäisten yhteyksien ylläpitämisen ja perinteiden vaalimisen jatkamista tarpeellisenä. Vuonna 1967 ruskealalaisten keskuudessa rovasti Hannes Kauppinen aloitteesta heräsi ajatus yhdistävän seuratoiminnan aloittamiseksi. Pikkujoulujuhlan yhteydessä Karjalaisessa Osakunnassa pidetyssä kokouksessa 15.12.1967 asia toteutuikin, siellä tehtiin päätös seuran perustamisesta ja sen nimestä. Kokouksessa toimi puheenjohtajana Tauno Holopainen ja sihteerinä Martti Kurvinen. Seuran perustamisasiota hoitamaan valittiin toimikunta, johon tulivat Tauno Holopainen, Eeva Könni-Kauppinen, Reijo Hasunen, Viljo I. Kauppinen ja Martti Kurvinen sekä varalle Eino Korhonen, Johannes Vottonen, Jorma Korhonen ja Eino Silvennoinen.

Seuran perustamiskirjan allekirjoittivat Hannes Kauppinen, Eeva Könni-Kauppinen, Simo Härkönen, Hilja Makkonen, Pauli Jantunen, Eino Silvennoinen, Eino Korhonen, Heikki Auvinen, Tauno Holopainen, Viljo I. Kauppinen ja Reijo Hasunen.

Seuran ensimmäinen yleinen kokous oli 12.3.1968, jossa vahvistettiin seuran säännöt, päätettiin seuran rekisteröimisestä ja va-

ta jäävät toteutumatta. Sitten alkavat poikien silmissä näkyä tippojen vaikutusta. Jalat horjuvat ja ääni sammaltaa.

Mutta ulkona odottelee Hos-Jussin Mikko, joka ei osta iltamapilettä, vaan pyytää poikia hankimaan itselleen tytön. Turha toive Mikolta. Ja Huuhhtinatara jättää nuyttinsä penkille ja lähtee hakemaan poikia, mutta pojat karvaavat käsistä, vain yksi lähtee ilkeyttään viemään ja toiset kerääntyvät ympärille naureskelemaan.

Hemmi on Soinisen pojan kanssa myös päässyt tansseihin, mutta ujustuttaa. Ei ne pari tippapulloa paljon rohkeutta antaneet. Jospa vaan osaisi oikein tanssia, hakisin tuota helkkarin Ruusaa, joka näyttää kaikille keikailevan ja on aina menossa. Mutta.... Hemmi miettii. Niin paljon vaivaa tytön vuoksi ja kun ei tiedä kenet saa ja saako ketään. Alkaa ruveta melkein nukkuttamaan. Ja huomenna pitäisi taas jaksaa kärrätä kalkkiveä. Lähtisiköhän tuo Soinisen poika jo? Ei näytä Soinisen poikakaan olevan menossa. Nuo pirun rautatieläiset, kun niillä on hyvät vaatteetkin, ja niitä ne tytöt katselevat, ei meitä. Ja niillä on viinaakin, ei meillä. Ja niillä on olevinaan virkakkin, ei meillä. Ja ne ovat kaikkea osaavinaan. Tapellakin. Veturinlämmittäjähän aina tappe-lunkin aloittavat. Olkoon. Lähde-tään Soinisen poika! Jyttyt jatkuvat, mutta pojat pistelevät päin Otrakkalaa. Mitä me köyhät ja terveet pojat! Mennään kotiin ja nukutaan. Vielä meitäkin tarvitaan.

- M a u n o M a k k o n e n.

littiin johtokunta. Kokouksessa toimi puheenjohtajana varatuomari Simo Härkönen ja sihteerinä insinööri Reijo Hasunen.

Sääntöjen toimintaperiaatteiden mukaan seuran tarkoituksena on olla pääkaupungissa ja sen ympäristössä asuvien ruskealalaisten keskeisenä yhdysiteenä ja toimia ennenkaikkea heidän kotiseutu-muistojensa vaalimiseksi, kokoamiseksi ja säilyttämiseksi sekä edelleen jälkpolven ruskealalaisille tiedotettavaksi.

Seuran johtokuntaan tulivat kokouksesta lähtien kuulumaan Tauno Holopainen puheenjohtajana, Eino Korhonen varapuheenjohtajana, Reijo Hasunen sihteerinä, Hilja Makkonen rahastonhoitajana, Eino Silvennoinen tiedotussihteerinä (vuoteen 1970), sekä muina jäseninä Eeva Könni-Kauppinen (vuoteen 1969), Heikki Auvinen, Pauli Jantunen ja Viljo I. Kauppinen. Varajäseniksi valittiin Kirsti Eskonlahti, Jorma Korhonen, Reino Koski, Aune Laiho, Väinö Mononen, Johannes Vottonen (kuoli v. 1969), Taimi Tikkanen (vuoteen 1970) ja Hellä-Inkeri Murtonen (kuoli v. 1971). -Vuodesta 1970 on Santeri Vottonen toiminut varajäsenenä.

Seura merkittiin oikeusministeriön yhdistysrekisteriin 16.6.1969.

Seuran toiminnan laajentuessa ja vilkastuessa pidettiin tarpeellisenä perustaa huvitoimikunta ja nais-toimikunta.

Huvitoimikuntaan kuuluvat johtokunnan lisäksi Vieno Hakala, Toivo Immonen, Onni Kaisanen, Maire Svensson, Johannes Vottonen (kuollut 1969), Hely Korhonen vuodesta 1969, Seppo Lähti ja Pentti Mononen vuodesta 1971. Huvitoimikunnan puheenjohtajina ovat toimineet Viljo I. Kauppinen vuoteen 1970 ja Hely Korhonen vuodesta 1971.

Naistoimikunnan vetäjänä toimii Hilja Makkonen ja hänen lisäksi siihen kuuluvat Lempi Auvinen, Birgitta Harinen, Saimi Jaatinen, Valma Järsta, Sinikka Kauppinen, Hilma Korhonen, Jenny Kortelainen, Aino Lemmetyinen ja Hellä-Inkeri Murtonen (kuollut 1971).

Seuran näkyvimpiä toimintamuotoja sääntöjen edellyttämää tarkoitusta toteutettaessa ovat sen toimikauden aikana olleet juhlatilaisuuksien järjestäminen ja suurjuhlakulkueeseen osallistuminen.

Seura on järjestänyt ohjelmallisia illanviettoja yleensä neljä kertaa vuodessa. Yleisöä juhlissa on tavallisesti ollut 100-150 henkeä. Juhlien ohjelman suoritusista ovat pääasiassa vastanneet omat

ruskealalaisvoimat. Ompelu- ja tarinailtoja on pidetty keskimäärin kerran kuukaudessa.

Seura on pitänyt yhteyttä karjalaista kulttuuriperinnettä vaaliviin karjalaisjärjestöihin osallistamalla niiden järjestämiin tilaisuuksiin.

Seuran toimesta entinen pitäjämme oli monipuolisesti edustettuna karjalaisten suurjuhlakulkueessa kesällä 1970. Kulkueessa tuotiin pitäjämme erikoisuus marmoriesille kalkkiviiden ja kaivosmiehen sekä jäljempänä mainitun kuvakartan yhteyteen sijoitettujen kalkkivuonien piippujen ja kaivosaukon avulla. Pitäjän maantieteellinen asema, liikenneyhteydet, vesistö, teollisuuslaitokset, maaja metsätalous oli tuotu esille kuvakartan avulla. Lisäksi esitti kulkueessa 38 henkilöä elinkeinoja ja vapaa-ajan toimintoja.

Tallentamistyötä on toteutettu haastattelemalla iäkkäitä entisiä ruskealalaisia ja nauhoittamalla heidän muistitietouttaan.

Seuramme johtokunnan toimesta on koottu tämä pitäjälite, jonka artikkelien kirjoittamiseen ovat monet entiset, niin kaukana kuin lähelläkin asuvat, ruskealalaiset osallistuneet.

Entisiä ruskealalaisia on muistettu heidän merkkipäivänään ja poismenneitä surunvaliteluin.

Vaikka Seuramme varoihin nähden joutui lähtemään nollatasosta, se on silti lyhyen toimintakautensa aikana saanut rahavaroja karutettua niin paljon, että Seura on rohjennut merkitä 5 kpl 1000 markan suuruisia osakkeita Karjalaisen Heimotalosta.

Seuran jäsenluku on vuoden 1968 jäsenmäärästä 59 kasvanut 128: aan.

Seuran johtokunta on nykyisin seuraava: puheenjohtaja metsänhoitaja Tauno Holopainen, varapuheenjohtaja ylikonduktööri Eino Korhonen, sihteeri insinööri Reijo Hasunen, rahastonhoitaja neiti Hilja Makkonen, jäsenenä komisarior Martti Vottonen vuodesta 1970 ja tiedotussihteerinä vuodesta 1971, sekä muina jäseninä ylitarkastaja Heikki Auvinen, seppä Pauli Jantunen, työnjohtaja Viljo I. Kauppinen ja rouva Hely Korhonen vuodesta 1971. - Reijo Hasunen.

Sen työn työks tietää ku tupen nurin kiäntää. (Ruskeala)

Eihän lepo lulta riko eikä ter- va mieltä kiännä. (Ruskeala)

Ruskealan mennessyyttä esittävät odottamassa Metsätalon edustalla karjalaisten suurjuhlakulkueen lähtömerkkiä. Henkilöt: marmorivuoren löytäjääppä esittänyt Heikki Auvinen, nuorisoseuratoimintaa, kuvassa selin, Hely Korhonen, mylläriä Jorma Korhonen, rautatieläisiä Eino Korhonen, marmorinlouhijoita kuorma-auton lavalla selsovat Onni Hilonen ja Viljami Kuivalainen sekä auton takana muut kulkueeseen osallistuneet.

RUSKEALAN LIPPU

1960-luvun lopulla heräsi ajatus, josta tosin oli ennemminkin ollut ruskealalaisten keskuudessa puhetta, Ruskealan oman lipun aikaansaamiseksi. Ruskeala Seuran ja Ruskea Säätiön johtohenkilöt Pentti Keinonen ja Kauko Sorjonen eräiden muiden ruskealalaisten kanssa ottivat yhteyden viipurilaiseen taiteilijaan Seppo Putkiseen, joka toimii Liperin yhteiskoulun kuvaamataidon opettajana. Alustavien vihjeiden perusteella hän laati viisi ehdotusta joista kahdessa esiintyi Ruskeala-tunnukseksi Ruskealan marmorilouhos. Vaikutteet sai taiteilija Putkinen käymällä ruskealalaisten kehoituksesta Kerimäellä, jossa mm. kalkkiuunit ovat samantapaisia kuin ne olivat Ruskealassakin. Taiteilija Putkinen piirsi ja valokuvasi uunimallit ja niiden perusteella syntyi lopullinen luonnos Ruskealan lipuksi. Luonnos lähetettiin lausunnoille, mm. heraldisten taiteiden erikoistuntijalle taiteilija Olof Erikssonille. Hän ei kuitenkaan hyväksynyt pitäjän rajoja heraldiikkaan kuuluvana taiteena Ruskealan lippuun. Karjalainen taiteilija enempiä kuin ruskealalaisetkaan eivät kuitenkaan luopuneet alkuperäisehdotuksestaan ja niin jäivät Ruskealan pitäjän rajat lippuun. Lipun luonnoksesta pyydettiin myös lausunto Karjalan Liiton toiminnanjohtajalta, varatuomari Simo Härköselä hänen ollessa myös entisiä ruskealalaisia.

Ruskeala-lipun punaisessa kentässä olevat louhoksen kalkkiuunien piiput kuvaavat laajalti tunnettua marmorilouhosta ja mustassa kentässä olevat pitäjän rajat kuvaavat murhetta kotiseudun menettämisestä.

Lippu vihittiin ruskealalaisten kesäjuhlassa Joensuussa sunnuntaina 30. päivänä kesäkuuta 1968 ja vihkimisen toimitti Ruskealan viimeinen kirkkoherra rovasti Hannes Kauppinen.

Milja Hello:

PIENI YHDYSKUNTA ILOINEN JA VILKAS

Ilmakoski - pieni yhdyskunta Höksölänkylän kupeessa - oli kuin poriseva puoropata. Iloinen ja vilkas.

Maisema oli kaunis. Tie mutkittelee Höksölänkylän halki korkeiden mäkien ja kallioiden ympäröimään laaksoon, jossa kiemurteli Kiteenjoki. Joki haarautui Ilmakosken kohdalla kahteen uomaan ja välille jäi kaunis saari. Toisella puolen saarta meni luonnonmuovaama uoma, jossa oli kaunis koski ja toisella puolella "tammenkoski", josta vesi oli johdettu tehtaan käyttövoimaksi.

Tehtaan rakennukset olivat mäken välisellä tasanteella. Toisella puolen Kukkalanmäki ja tasanteen toinen reuna laski jyrkästi Kiteenjoen uomaan, jonka takana nousi jyrkkä Louhenmäki, joka jatkui pitkänä kalliorinteinä aina Unholaan asti muodostaen jyrkän kallion.

Puoropata oli mäkien välisen tehdasyhdyskunnan sisältökin. Milloin poristen voimakkaammin milloin tynnemmin.

Tehtaan väki koostui useimmilta paikkakunnilta tulleista ihmisistä, joskin suurin osa oli "kanta-asukkaita". Kaikki me olimme suurin piirtein samanlaisissa olosuhteissa. Ilmakosken tehdas antoi toimeentulon. Ilmakoskella oli kaksi kauppaa: Ol. Itä-Karjalan myymälä ja Pitkäsän kauppa, niin kuin sanottiin.

Lapsuus meidän ikäluokilla oli aika huoleton. Saimme kasvaa vapaasti ja kasvattaa toinen toisiamme. Koko lapsilauma oli tutut keskenään, aivan kuin saman perheen lapsia. Leikittiin ja riideltiin ja keksittiin uusia leikkejä ja sikäli kun ikää karttui siirryttiin kansakouluun ja sen jälkeen tehtaaseen töihin.

Yhdyside oli Työväen yhdistys opintokerhoineen ja iltamineen. Yhdistyksen hyväksi pidettiin iltamia ja näyteltiin suuriakin näytelmiä. Tanssi-illat oli erikseen - väkeä tull lähipitäjistään. Olihan tehtaalla paljon tyttöjä. Tehtaantytöt olivat hyvin puettuja. Vaatteita käytiin ostamassa Sortavalasta, jopa paremmat kenkätkin piti saada sieltä.

Saarella oli tehtaan tanssilava, se oli ahkerassa käytössä. Kesäiltoina alkoi kuulua haitarin soittoa. Syntyi riemu! Huudettiin: "Eino soittaa, lähdetään lavalle!" Vanhempni väki katseli sivulla tanssia. Juhannusjuhlat oli vertaansa vailla. Lava koristeltiin köynnöksin ja kreppeppaperein ja myöhemminä vuosina koi vuilla. Torvisoitto-

ta soitti ja viimeisinä vuosikymmeninä orkesteri Korpiveikot. Kokko oli komea näky saaren kärkeä. Tehdas tarjosi työläisilleen perheineen pullakahvit ja limonadia. Ohjelmassa oli köydenvetoa, pussijuoksua yms. Tanssi jatkui puoleen yöhön. Sen jälkeen osa nuoria lähti katsomaan auringonnousta Unholaan. Kävimme kesällä myös paljon yöretkillä Siesman-järvellä ja Ukuniemen Pyhäjärvellä.

Tehtaan puolesta järjestettiin myös joulujuhla lapsille. Siellä jaettiin makeis-pullapussi ja kangaspalat. Ja voi kuinka hyvältä maistuikaan namu ja vehnänen! Työläiset saivat joululahjaksi kangasta ja peitehuopia ja siitä oli pientä purinaakin puuropadassa, kun ei aina sattuneet mieleiset lahjat.

Tehtaan keskeisin paikka naisväen kannalta oli leipomotupa. Kutomomestari jakoi vuorot. Siellä naisväki kokoontui ja siellä kuuli kaikki tärkeät asiat ja tapahtumat. Lauantai-iltana kun viimeinen paistaja lopetti, vietiin paistik-pot uuniin yöksi. Käyttäen siskoni Sirkan sanoja "eukot pääsi tutkimaan minkälaista lihaa kenenkin potissa oli".

Oli paljonkin henkilökuvia mieleissäni, joihin en nyt kuitenkaan enempikajoa. Oli hyvin värikkäitä yksilöitä ja hyvin vaikuttavakin. Oli paljon sellaisia, jotka pitivät huolen siitä, että se puuropata oli jatkuvassa porinassa. Sellaisessa pienessä yhdyskunnassa, jossa jokainen tunsu toisensa ja tiesi toistensa asiat paremmin kuin omansa, oli kaikki asiat enemmän yhteisiä kuin yksityisiä. Muisto Ilmakoskelta on kaunis. Lapsuutemme oli huoleton ja sisältörikas. Sen turvin moni, suurin osa, selvisi tasapainoisina kansalaisina uusille asuma-alueille. Jospa vielä jossain saisimme kokoontua "suureksi puuropadaksi" muistelemaan Ilmakosken aikuisia tapahtumia - voi sitä porinaa! Tehkääpä aloite koskelaiset - Milja Hello o.s. Hannonen.

Ruskealaiskasku.

Kerran tuli Rietun Mar ostoksille kauppias Keinoseen. Mar kysyi: "Onko siulla hyviä suoloja?". Keinonen, jolla usein oli kuje mielessä, tuumi: "Onhan niitä suoloja, mutta niissä on vähän matoja." Mar alkoi ihmetellä, jotta "minkälaisii matoja niitä vois suolassaki olla." Keinonen vastasi, jotta "suolamato on sellainen, jolla on musta piä ja valakii ruumis, joten sitä on vaikea huomata." Rietun Mar ol hetken hiljaa ja tuumi Keinoselle: "Pie sitte suolas. Mien en ainakaan osta." (Eino Tillonen).